

Forum Antroposofi

NR I 2019

4-5
Notiser

6-12
Samtal:

Intervju med Cristina di Marco

13-19
Krönikor:

Waldorfskolan firar 100 år

Med dessa ord i hjärtat

Living Light - levande ljus

Initiativ för meditation

Resa i Steiners fotspår

Vårt dagliga bröd

20-21
Bilduppslaget

18-26
Krönikor:

Antroposofiska sällskapet skulle

bli esoterisk aktivitet

Horngödsel (humuspreparat)

för näringslivet

Uppståndelsehistoria

Rudolf Steiner in Anekdoten

Rättelse, Fritz Fuchs bok

26-27
Levnadsteckning & Till minne

28-35
Kallelse till årsmöte 2019

36-37
Kalendarium:

Fria Högskolan för Antroposofi

Antroposofiska Sällskapet

Järna, Stockholm och Norrköping

38-39
Förteckning över medlemsgrupper

Artiklar på hemsidan

Medlemssekretariat

Medlemskap

Styrelse

40
Bildberättelse

Har Jaget en genustillhörighet?

Elisabeth Ehrlich

I min yrkesroll som lärare möter jag dagligen fler och fler elever som ifrågasätter traditionella könsroller, det vill säga det vi uppfattar som det typiskt manliga och det typiskt kvinnliga. Även i samhället ser vi att vissa människor frigör sig, väljer att inte bestämma sig för att leva i den klassiska könsnormen manligt eller kvinnligt, utan i många olika former som kastar omkull det vi trodde inte går att se på annat vis. Det betyder att vi i vårt samhälle har individer som väljer att leva i en livsform som på något vis ifrågasätter det fysiska könet eller väljer att göra en skillnad mellan ett fysiskt kön och ett socialt kön. Vissa pendlar mellan båda kvaliteter och andra väljer inget kön alls. Vi talar därför mer och mer om skillnaden mellan det fysiska könet och det sociala. Så finns det t.ex. förskolor som inte bemöter barnen utifrån flicka eller pojke utan som individ och människa. Det vill säga könsneutralt. Jag har länge gått med frågor och funderingar kring dessa fenomen: vad är anledningen till att människor väljer att befria sig från sin könstillhörighet? Då blir det väldigt intressant med fenomenet antroposofi, som inte alls fokuserar på skillnaden mellan man och kvinna utan på människan och människans utveckling, alltså på det allmänmänskliga. Enligt min uppfattning gör Rudolf Steiner bara i mycket få sammanhang en skillnad mellan det manliga och det kvinnliga. Mestadels talar han om människan och individen alltså mer om jagets utveckling. Särskilt när det handlar om skolningsvägen och människans utveckling. Därmed tycker jag det är intressant att ställa detta i relation till de individer som vågar välja en okonventionell livsform, som väljer att varken vara en hon eller en han, som vill röra sig fritt mellan det kvinnliga och det manliga, kanske ta plats i båda roller, som väljer att inte göra någon skillnad mellan det ena och det andra.

Visst hamnar man ofta i lägen där man undrar om det är så bra att inte välja en tillhörighet i klassisk mening, att på sätt och vis förneka sin fysiska kropp. Skulle

vi istället kanske våga fråga oss: är det så att individen, det som är vår personlighet, det som är vårt inre liv, inte har någonting att göra med det vi är i den fysiska världen? Kan det vara så att vi har fått ett skal, en kropp, ett hölje vi bara bor i, som nästan tvingar oss att ta form, som tvingar oss att inkarnera i en mycket begränsad värld? Vi tvingas anta ett skal för att kunna leva på jorden, eller hänger den yttre kroppen ändå ihop med det som lever i det inre, på andra sidan?

Rudolf Steiner har i flera sammanhang talat om att mänskligheten är på väg in i ett tillstånd där det manliga och kvinnliga i var och en hittar en balans, hittar varandra och blir ett. Han talade dessutom även om att människan levde i ett liknande tillstånd precis i början av människans utveckling på jorden, alltså när de mänskliga väsendena ännu inte hade utvecklat en kropp som var synlig även i den fysiska världen.

Det känns meningsfullt att fundera över varför människor idag väljer att leva i ett liknande tillstånd: Är det felaktigt? Är det ett patologiskt fenomen eller är det en aning, ett rop ur framtiden? En längtan till att bara vara människa, att vara en individ, ett frihetsväsende? Rudolf Steiner fördjupar frågan genom att beskriva att det mänskliga väsendet har en könstillhörighet, men att hon bär det motsatta könet inom sig i sin eteriska organism. Målet är alltid att dessa två sidor söker varandra och längtar till varandra antingen fysiskt eller på ett mer spirituellt plan.

En annan person som har sysselsatt sig med liknande frågeställningar var Hilma av Klint. Fördjupar vi oss i hennes bilder så ser vi att hon målar två olika kvaliteter som hon oftast knyter till två olika färger. Blått står för det kvinnliga och gult för det manliga. Målningarna visar former och färger som representerar skillnaderna, men också likheterna mellan just det manliga och det kvinnliga och som på ett abstrakt sätt visar hur den manliga kvaliteten uppnår spiritualitet och hur

den kvinnliga kvaliteten hittar till sin spiritualitet. Alltid i samarbete och samklang med just det andra könet. Påtagligt är här att Hilma av Klint inte talar om ett fysiskt kön utan om helt andra spirituella kvaliteter. Inget är mer eller mindre värt, mäktigare eller svagare, mera på det ena eller på det andra sättet. De är olika, motsatta, söker sig till varandra. Och i mötet finner de sin samklang och harmoni. Vi vet att Hilma af Klint genom hela sitt liv sökt här, levt med obesvarade frågor både inom konsten men även inom sitt eget liv.

När jag nu ser på mitt arbete som lärare och mig själv som antroposof, så ser jag viktigheten i att vi möter varandra som människor. Längre har medborgarna bemötts på olika sätt vårt samhälle, värderats och begränsats, alltid med fokus på och utgångspunkt i den fysiska kroppen. Då och då påminns jag av mina elever när jag faller tillbaka i ett sätt som uppfattas som en föråldrad traditionell syn på människan. Det är inte längre ok att tilltala t.ex. en grupp barn som "tjejer", alltså påtagligt som deras fysiska kön. Hur ofta säger vi inte t.ex. "Hör ni killar vi går in!" Varför tilltalar vi inte barnen med deras namn, som individer? Varför väljer vi just könet? Det finns alltid människor som reagerar just i sådana situationer, när man blir tilltalad som någon som tillhör en grupp. På liknande sätt reagerar vi ju också vid ordet "antroposoferna". Ett mycket problematiskt sätt att sammanfatta människor, företag och vaccinproblematiken i ett ord.

Låt oss se antroposofin som en fantastisk väg att ge alla individer sin individuella frihet i ett samhälle där människan får söka och växa i det inre och yttre.

Jämförande fältförsök med biodynamiskt - ekologiskt - konventionell odling i Schweiz

Biodynamisk (D), ekologisk (O) och konventionell(K), kort: DOK, är titeln på den världsomfattande enda och långliggande jämförande fältförsöket beläget i den schweiziska Kantonen Baselland. Sedan 40 år jämföres parcell bredvid parcell – dessa tre odlingssystem med varandra.

I detta projekt som leds av Forskningsinstitutet för ekologisk odling (FiBL) i samarbete med det statliga forskningsinstitutet Agroscope, odlas majs, höstvetete, potatis, vall med klövergräs och soja. Forskarnas resultat visar, att den konventionella odlingen visserligen ger högre avkastning, men den ekologiska odlingen åstadkommer effektivare biosystem. Dessa är dessutom skonsamma för miljön och åstadkommer i det ekologiska upp till 30 procent, i det biodynamiska till och med upp till 60 procent mindre skadliga växthusgaser. Dessutom har bekräftats att jordarnas bördighet och biodiversiteten av växter och markorganismer i de biodynamiska parcellerna var tydligt högst. Aktuellt nu är att DOK projektet upptagits i registret för nationellt betydelsefulla forskningsinfrastrukturer och utgör på det viset fortsatt en viktig forskningsplattform. JL

Källa: www.fondsgoetheanum.ch
(Översättning från tyska Thomas Lüthi och Artur Granstedt)

Kommentar från Artur Granstedt

DOK-försöket startade i Schweiz 1978. De första långliggande försöket med jämförelse mellan biodynamisk, ekologisk och biodynamisk odling startade i Sverige redan 20 år tidigare, 1958, och pågick till 1990. Resultaten låg till grund för ett samarbetsförsök mellan Nordisk forskningsring för Biodynamisk odling och Sveriges Lantbruksuniversitet. Det resulterade i Sveriges första doktorsavhandling med jämförelse mellan biodynamisk och konventionell odling av Josef Dlouhý 1981 i samverkan med Agronomen Bo Petersson. Resultaten finns redovisade i ett flertal rapporter och i populärvetenskaplig form i boken Biodynamisk odling i Forskning och försök av undertecknad utgiven på Telleby bokförlag 1993. Samstämmigheten är god med de resultat som senare framkom i DOK-försöket Schweiz vad gäller den biodynamiska odlingens gynnsammare inverkan på markens bördighetsegenskaper i jämförelse med konventionell odling.

I de svenska försöken studerades också odlingsprodukternas kvalitetsegenskaper som visade högre värden för egenskaper som proteinkvalitet, motståndskraft mot nedbrytning, bättre lagringsduglig, högre halt av antioxidanter, men lägre värden för skadliga ämnen som nitrat hos bland annat potatis i biodynamisk odling jämför med konventionell odling.

Vid Biodynamiska forskningsinstitutet i Järna pågår efter 1991 fortsatta långliggande jämförande fältförsök men på biodynamiska gårdar. De internationellt vetenskapligt publicerade resultaten visar bland annat högre uppbyggnad av den organiska substansen i marken och bind-

ning av kol i marken vid användning av de biodynamiska odlingsåtgärderna med kompostering och användning av biodynamiska preparat jämfört med ekologisk odling utan dessa åtgärder. Ökad kolbindningen i marken har stor betydelse för stoppa den globala uppvärmningen.

Ett kaffe som syns!

Det finns redan former av solidariskt jordbruk som med stor framgång fungerar världen över (Solawis, CSAS eller AMAPS). De arbetar regionalt i miniformat. Kring Herman Pohlman, Marcus Schenk och Esteban Acosta Pereira samlades på jordbruksmötet 2016 vid Goetheanum en grupp människor som ämnade lyfta denna princip upp till global nivå. Idén består däri att jag betalar mitt kaffe som jag kommer att dricka ett år i förväg. På så sätt säkrar jag livsuppehållet för 500 bönder i Mexico, vilka samtidigt ställer om sin produktion till biodynamiskt. Just nu är den miljövänliga segelbåten från firman Timbercoast till sjöss med lasten för 2019. Snart hamnar 20.000 kilo kaffe i Hamburg. Där rostas de och fördelas sedan till 500 hushåll vilka valde avstå från anonymt kaffe. Teikei (se www.teikei.global) växer och undrar om det finns andra lämpliga produktionsområden, till exempel bomull, som kan behandlas på liknande sätt.

Källa: Das Goetheanum nr 8, 2019. Översättning: Red. FN

Människor är skapare inga offer

Människor är skapare, inga offer är motot för Initiative Inner Fire i USA. På en gård kan traumatiserade människor i ett årsprogram återvinna jämvikt och kraft genom praktiskt arbete och utan medicinbehandling.

Grundarna till Inner Fire vill göra det möjligt för människor som befinner sig i kris eller är traumatiserade att återerövra sin hälsa och detta utan medicinbehandling, som de under sin mångåriga praktik bara upplever som nedtryckande åtgärder utan utsikt till läkning. De satsar på handledning, praktiskt arbete och individuella, konstnärliga terapier, för att igen förena kropp, själ och ande och få de i balans. De har ett helt nätverk av läkare och terapeuter till sitt förfogande. I gruppen övas och delas ömsesidigt stöd och intensivt, inlevelsefullt lyssnande. Kulturkvällar och sociala kvällsaktiviteter ger själsnäring. När en programdeltagare närmar sig slutet av sitt år erbjuds möjligheter till meningsfullt arbete eller en lärlingsplats hos en lokal hantverkare eller affärsidkare. Mer under www.innerfire.us.

Vi ska inte bli munkar, vi ska bli stolta ridderskor och riddare för Waldorfimpulsen.

Cristina di Marco

Intervju med Cristina di Marco (CdM) – rektor för Idunskolan Nacka Värmdö
Intervjuare: Felix Nieriker (FN) och Göran Nilo (GN)

En ljus februarimorgon åker vi ut till Värmdö. Den sista snön smälter undan och lämnar en del blött och lerigt efter sig på skolgården. Det stör inte barnen, tvärtom, de njuter av vårens ljusa intåg. Vi är på Idunskolan och söker upp Cristina di Marco. Vi går till lärarrummet och blir genast mycket vänligt mottagna, antagligen av medarbetare. Folk kommer och går och samtalen kommer genast igång. En bra verkstad vi har kommit till! Nu är Cristina klar med sitt möte och tar emot Forum. Ur intervjun med henne lyser fram att hon har ett tidlöst budskap som impulsgivare för verkstaden Idunskolan: att förstå barnen, waldorfpedagogiken och den intressanta livssituationen vi befinner oss i just nu. Det inspirerar!

Felix: Nu sitter vi här tillsammans på Idunskolan, vad sysslar du med just nu?

Cristina di Marco: Jag kallar det för att jag är i datingfasen, jag träffar en massa lärare för att se om det eventuellt är några som är intresserade av att börja jobba hos oss till hösten. Och det är jättesvårt! Det är så få personer som är tillgängliga som waldorflärare och lärare generellt. Så länge man är i datingfasen är alla vägar öppna, det är ingen som sagt nej ännu, men heller ingen som sagt "Ja, dig vill jag gifta mig med och leva lyckligt med resten av livet". Det är ett svårt jobb, som kräver fingertoppskänsla, jag försöker möta personer som jag vet vilka de är. De är ofta förbundna med andra barn på andra skolor och det är ju ett tufft avgö-

rande. Ni vet, som waldorflärare vet man ju att man har en karma med sina elever. Om jag vågade lita på det, kunde jag lugnt sitta på min stol och vänta – barnen kallar hit sina lärare. Men i verkligheten ser det inte ut så. Det är detta jag är sysselsatt med för närvarande: Jag är ännu inte riktigt på det klara med vad jag behöver eller vilka tillgångar jag har. Och detta är det allra viktigaste, för har vi personer här som vill förbinda sig med vårt arbete, så har vi förutsättningarna för ett gott arbete. Har vi dem inte, har vi rena helvetet så att säga. Ja, det är detta jag håller på med just nu.

FN: Hur lång tid tar den fasen?

CdM: Själva datingfasen är ju bara ett och annat möte här och där, men utgången är det ovissa. I takt med att några säger nej, och det gör de flesta, måste man börja om. Det är som att lägga ett stort pussel, man lägger en bit här och så rämnar det på andra sidan och några bitar måste man tillverka i sin egen verkstad – nä, de passade inte! Så det är inte så att man har alla bitar och så får man allt på plats. Rätt som det är får man kasta allt och börja om. Det ska ju passa med vilka elever man har, vilka behov och förväntningar de har och vilka personer vi de facto har som förverkligar waldorfpedagogiken till vardags. Det tar hela min vakna tid, jag stänger aldrig av detta. Förhoppningsvis blir jag klar innan sommaren, så att jag då är befriad från denna skräckinjagande fas. Hittills har vi på Idun haft alla tjänster klara när vi

börjar höstterminen i augusti. Men det är långt ifrån säkert, det är många skolor som inte har lärare till alla klasser när man ska börja efter sommaren. Så ser verkligheten ut i skol-Sverige idag.

GN: Hur känns denna osäkerhet?

CdM: Hemskt, fruktansvärt! För jag kan göra allt vad jag kan när tillgången finns. Då kan jag anpassa, vara tillmötesgående och hitta rätt handledning, men när det inte finns några lärare! Vi behöver snart "klona" lärare! Här hos oss hittar vi former för att utbilda internt, för att locka hit unga intresserade som vi sedan erbjuder fortbildning. Jag brinner för detta och jag tycker faktiskt att vi är framgångsrika i detta. Men när det inte finns några – det är fruktansvärt! Och detta gäller ju alla, samtliga skolor i Sverige idag och inte minst i Waldorfskolor. Redan idag figurerar siffran 70 000 lärare som saknas i Sverige! Det är ingen som vill utbilda sig till lärare idag, hur har vi kommit dit, och vad kan vi göra åt detta, för vad skulle konsekvenserna kunna bli om man inte har människor som vill undervisa? Vad ersätter man dem med i så fall och var tar då vår relationella pedagogik vägen?

FN: Hur mår er skola idag?

CdM: Vår skola mår bra! Jag är så tacksam över att få vara här och bevittna – det låter ju lite självgott och förmädet – men jag måste säga: när jag kommer och hit och tittar på våra elever, så tänker jag all-

tid, här har barnen det gott! Det vet jag, det går jag absolut i god för! Dom har det fantastiskt, nära naturen och tillgång till personer som verkligen älskar dem. Så vi har det bra! Framförallt har barnen det bra. För oss vuxna kostar det givetvis kraft ibland.

FN: Vad frågar barnen efter idag? Varför vill de gå här?

CdM: Jag kan sammanfatta det så här: att vi står för att var sak har sin tid. Vi står ju kvar i bildningsbegreppet och också en utveckling inom det. Människan är i utveckling under sitt växande och behöver mötas på adekvat sätt under de olika åldersfaserna, inte bara på samma identiska sätt fast i miniformat medan hon är ung, om ni förstår vad jag menar med det. Utbildningssystemet är upplagt så, att alla kriterier ju ska trättas ner i eleverna i mindre format, men det är samma kriterier oavsett ålder. Och det alla Waldorfskolor, inte bara vi, förhoppningsvis står för, är just att möta barnen där de befinner sig biografiskt, och det tycker jag mig lyckligtvis se. Det är barnen så klart inte själva medvetna om, först efter att de gått ut Waldorfgymnasiet kanske de inser detta. Det är så vi arbetar. Jag tycker mig se att de svarar på det.

Vi utropar ofta: den här kursplanen Steiner gav oss, den är helt enkelt genial. När man handlar i rätt ögonblick, när den där stunden kommer i rätt fas! - jag tycker det sker rätt ofta. Det är detta som jag tror

barnen ropar efter. Sedan tycker jag att just Idunskolan har som specialitet att vi ligger ute i naturen, men inte i en förort. Vi är en liten prick ute i skogen, men som hör till storstan. Det är storstadsbarn som

---

”Det är storstadsbarn som har storstadslevnadsstil hemmavid, men här är de tvingade att leka på en leråker utan sina mobiltelefoner, utan särskilda lekredskap. De har bara varandra och den här plätten och de här träden att hålla sig till och det tvingar fram att de vill socialisera med varandra.”

---

har storstadslevnadsstil hemmavid, men här är de tvingade att leka på en leråker utan sina mobiltelefoner, utan särskilda lekredskap. De har bara varandra och den här plätten och de här träden att hålla sig till och det tvingar fram att de vill socialisera med varandra. Jag tycker mig se på

våra barn att de är socialt förmögna och det är många besökare som reagerar på att här tittar barnen upp och säger hej och frågar ”vem är du?”.

FN: Vad är det som föräldrarna söker när de skickar sina barn till Idunskolan?

CdM: Det blir allt tydligare att de som söker sig hit gör det för att vi har en alternativ pedagogik och vi har varit oerhört måna om att betona att det är waldorfpedagogik här, inte bara ett alternativ vilket som helst. Överraskande nog är det faktiskt ganska många föräldrar som skickar sina barn hit från innerstaden och då är det såklart den här miljön som lockar. Familjerna bor kvar i stan men barnen reser hit till skolan och får den här tillvaron ute i naturen. Dessutom uppvisar vi goda resultat och då vågar man ju som förälder chansa genom att tänka att ens barn här får allt de kan få i andra skolor och förhoppningsvis mer därtill. Det är absolut en framgångsfaktor och därför har vi också en lång kö. Vi skulle i dagsläget kunna ha två parallellklasser i varje årskurs. Men det är också viktigt att vara oerhört ödmjuk och inse att det är en färskvara. Det är inget vi kan vila i, situationen kan snabbt ändra sig. Det är en av de spännande kvalitéerna på vår skola, vi tar aldrig något för givet. Man talar ju om att organisationer går igenom olika utvecklingsfaser. Vi är alltid kvar i entreprenörs-, pionjärfasen, för det är alltid något som kan bli bättre och som kan utvecklas, och detta drar förhoppnings-

vis till sig personer som vill ställa sig till förfogande för att utveckla den här pedagogiken, för den kan inte stanna upp och vila på några gamla lagrar, det kan den faktiskt inte! Det är det som jag tror gör oss intressanta.

Göran Nilo: Om vi skulle gå in mer på din egen person nu. Kan du tänka dig att berätta hur din yrkesbiografi sett ut och som mynnar ut i att du blev waldorflärare? Varför tog du det steget?

CdM: Jag är uppvuxen i Italien med svensk mamma och italiensk pappa i staden Bolzano i Alpområdet av Italien. I den klassiska åldern 18,5 år - det var nästan på dagen i den s.k. "månknuten" - bestämde jag mig för att jag skulle flytta till Sverige så fort jag var klar med mina gymnasiestudier. Så jag flyttade ensam - mina föräldrar var kvar i Italien - till Sverige men jag hade faktiskt ingen större aning om vad jag skulle göra här, förutom en ganska genant sak. Jag fick för mig att jag skulle bli flygvärdinna och det är lite märkvärdigt förutom att det är så fruktansvärt genant, för när jag var nio - det är ju otroligt om man tänker på klassiska biografiska lagbundenheter! - så flög jag för första gången ensam från Italien till Sverige. Jag blev väl omhändertagen av flygvärdinnor. Det här var ju i slutet på 1960-talet och detta att flyga var ju så flott. I nioårsåldern sägs att man ofta får en liten vink om vad man ska göra längre fram i livet och jag tänkte: Jag ska bli flygvärdinna när jag blir stor! Sen hör det till att man glömmer bort det, men när jag var 18,5 tänkte jag så igen. Det vore inte så dumt, det vore ju ett sätt att komma bort från den där lilla tråkiga staden på. Så jag flyttade till Sverige och började läsa språk. Italien är ju inte direkt känt för att erbjuda några språkstudier! Italienarna kan bara italienska! Det var själva den yttre anledningen till flytten, men så blev det absolut inte, utan jag kom ganska omgående in på mode som yrke. Det gick väldigt snabbt, i den åldern kommer ju saker så tydligt en till mötes utifrån, det var bara så uppenbart. Det var någon som tyckte: "Borde du inte ägna dig åt det där?" Och så utbildade jag mig så småningom till herrskräddare. Eller rättare sagt, egentligen gick jag en utbildning som jag största delen av tiden absolut skolkade ifrån. Min huvudlärare skrockade: "Oj är du här idag, halleluja!", för redan under studietiden startade jag ett företag tillsammans med en studiekamrat. Vi hade en ateljé tillsammans och vi började så småningom jobba för andra företag. Så det blev mode och design som jag ägnade mig åt. Och när jag var 27, väntade jag barn och

det blev en stor vändpunkt i livet. Från dag ett stod det helt tydligt för mig att mitt barn ska gå i Waldorfskola när det är dags.

Antroposofin kände jag till hemifrån. Under den allra sista tiden jag bodde hemma i Italien hade min pappa blivit intresserad av Steiner, men då var jag helt ointresserad, ville inte alls veta av det.

Men nu när jag väntade barn och inte visste någonting om hur barn skulle uppfostras, blev det självklart att börja läsa

---

"Så när jag var inne på andra veckan som improviserad vikarie, reflekterade jag en kväll: "Oj, om det är så här givande att vara waldorflärare bara efter någon vecka, hur skulle det inte vara att ha en egen klass!" Och morgonen därpå kommer såklart den där frågan från någon: "Men du, du har inte tänkt på att ta en klass i höst?" - "Ja, varför inte!" Vad har jag sagt?! Och så blev det."

---

waldorfpedagogiska texter. Och för att fördjupa dessa studier började jag läsa till waldorflärare. Återigen gick detta ganska märkvärdigt till. Kan det ha varit 1994, Göran, när vi hade 100-årsjubileet för Frihetens filosofi?

GN: Det var 1993.

CdM: Då var ju du med vid symposiet på Hagagatan, som jag och min dåvarande man deltog i och då vet jag att jag ställde ett antal frågor och då var det en av deltagarna, Bengt Aquilon, som kom fram till mig: "Du med de där frågorna borde ju egentligen bli waldorflärare!"

Det är ju märkligt, man träffar personer som säger något viktigt till en och sedan egentligen inte figurerar mer i ens liv. Jag har haft väldigt lite med Bengt Aquilon att göra överhuvudtaget. Jag hade inte heller träffat honom innan. Men just då skulle Balderseminariet (en av flera tidiga versioner av waldorflärodbildningen

i Sverige red.anm.) ha sitt första år och han var involverad i det och han bjöd in mig. Så började mitt studium i Waldorf. Det var absolut inte ur perspektivet att jag skulle lära mig ett yrke, jag såg egentligen ett sätt att fördjupa mina föräldraskaper. Så kom så småningom återigen "slumpen" att spela en avgörande roll.

Jag var då mitt uppe i en stor process att göra modevisningar på NK, jag tror jag skulle göra 25 modevisningar på två veckor där.

Då blev min ena sons klasslärare plötsligt sjukskriven och det fanns ingen vikarie på Kristofferskolan, på ett föräldramöte sa den här magistern: "Jag blir borta ett tag, vi får väl återkomma om hur vi löser detta". När vi kom hem från föräldramötet sa Richard, som är barnens far: "Men du känner ju klassen, ska inte du ta det här? Du är väl bättre än ingen!" Så hoppade jag in som vikarie och då hade jag aldrig stått inför en klass. Jag hade aldrig ritat på tavlan, hade aldrig spelat på den där förbaskade flöjten, ni vet morgonspråk och allt det där. Ingenting visste jag. Men under två intensiva helgdagar fick jag träffa min sons magister. Snacka om snabbkurs! Då hade jag ändå pluggat några år, men man hade inte det där medvetandet.

Jag minns att jag satte upp stora papper på väggen i hallen för att öva formteckning. Det var en klass 2 som jag skulle stå inför. Det var tack och lov Franciskusperiod som de stackars barnen skulle ha, så jag hade lite, lite gratis av att jag var uppvuxen i Italien och kände till den legenden.

Så när jag var inne på andra veckan som improviserad vikarie, reflekterade jag en kväll: "Oj, om det är så här givande att vara waldorflärare bara efter någon vecka, hur skulle det inte vara att ha en egen klass!"

Och morgonen därpå kommer såklart den där frågan från någon: "Men du, du har inte tänkt på att ta en klass i höst?" - "Ja, varför inte!" Vad har jag sagt?! Och så blev det.

Därefter hade jag min egen klass i 7,5 år. Vårterminen i 8:an släppte jag dem. Sedan höll jag mig borta från waldorfpedagogiken ett tag och reflekterade såhär: vill jag vara waldorfpedagog ur passion eller för att det är ett jobb som jag får lön för? Det sistnämnda har jag fortfarande som en fråga nästan varje dag, även om det är en självklarhet att man ska ha en lön som waldorflärare, men jag har alltid haft den förväntan på mig själv att man ska göra det ur passion.

Jag återvände en kort sväng i den gamla modebranschen, men insåg en gång för alla att den biten är död och det är waldorfpedagogiken jag vill jobba med.

GN: Hur gammal var du då?

CdM: Jag är nu 55 och då var jag 44 år.

GN: Så hela den här vändningen att vikariera någon vecka och sedan plötsligt ha en klass äger rum runt andra månknuten?

CdM: Absolut! Of course! Så är det ju. Ja, när jag tog klassen var jag 36 år och något mer, absolut! Man skulle kunna skriva en handbok i biografiarbete med mig som mall!

När jag då efter avbrottet från waldorfpedagogiken som bäst funderade på om jag skulle söka mig tillbaka till Kristoffer-skolan kom en fråga från den här skolan någonstans ute på Värmdö eller Nacka eller så, som jag aldrig hade hört talas om. Från början var det en samordnare de önskade, men så småningom blev det tydligt att det var en rektor de sökte. På den tiden – 2008 – var det nästan ingen Waldorfskola som hade en rektor, det var innan det blev lag. Jag tänkte: lärare vågade jag mig på att bli utan att veta någonting, då kan jag väl bli rektor utan att veta någonting också, och då var det bara att börja om!

GN: Jag vet ju att du var styrelsemedlem i Antroposofiska Sällskapet, hur många år blev det?

CdM: Oh, jag minns inte riktigt. Det började med att jag blev tillfrågad av Per-Erik Jonsson att delta i "Ungdomsgruppen" som Sällskapet organiserade. Det var precis när Anders Kumlander hade avgått som mångårig generalsekreterare. Det måste ha varit 2008. Valberedningen hade fått uppdraget att skapa former för att hitta yngre människor som styrelsekandidater och villkoret var att man var max 40 år. Jag var något mer än 40, men jag fick slinka in. Kvinna, lite yngre, då ser man mellan fingrarna. Ur "Framtidsgruppen", ja så hette den, blev Noomi Hansen, Tobias Ossmark och jag tillfrågade som styrelsemedlemmar vilket vi tackade ja till. Det var spännande!

GN: Har du ur ditt perspektiv några speciella highlights från den tiden?

CdM: Jag levde med frågan: nu representerar jag inte bara mig själv och mitt eget förhållande till antroposofin, nu ska jag försöka representera andra eller ge röst åt andra. Det jag brann för, något som ofta har varit mitt tema, var att försöka hitta strukturer och former för hur man kommer fram till beslut. Hur går vi tillväga med vilken fråga som helst, rent principiellt? Dessa år var präglade av att vi försökte vara uppriktiga mot varandra,

både inom styrelsen och utåt, även när det innebar utmaningar. Det är väl också ett tema som jag alltid har funnit relevant. Någon form av ärlighet, främst mot mig själv, att våga visa vilken hjälp man behöver, vilka svagheter man har. Således, som högskolemedlem, var det viktigt för mig att fråga mig: vad förbinder jag mig med, hur kan just jag verka som representant för den antroposofiska impulsen? Det var med största ödmjukhet inför min litenhet som jag accepterade att ingå i styrelsen. Det var väl Woody Allen som citerade Bröderna Marx, något i stil med: "jag vill inte vara medlem i en klubb, där man tar emot medlemmar som jag själv". Men jag gjorde mitt bästa! Jag såg det så här: gesten som var och en av oss inom lilla styrelsen hade gentemot sig själv och varandra kunde utgöra en förebild, ett eko i det stora Sällskapet.

Men du var väl med Göran, när vi åkte till Dornach (han säger javisst), och vi fick träffa styrelsen för Världssällskapet? Det minns jag verkligen som en highlight och samtidigt så kommer jag ihåg något så himla genant! När man sitter där med de stora pamparna, Prokofieff, Bodo von Plato & Co och så uppstår frågan: vad är frihet? Lilla fäniga Di Marco kläcker ur sig: "Är det någon som känner till Tolstojs berättelse om fader Sergej? Och jag pöser förnöjsamt när jag under pamparnas överseende leenden lite taffligt babblar på om huvudkaraktärens strävan att göra det största tänkbara i det allra minsta och att det är då friheten uppstår. Tills det går upp för mig att: Herreguud, här sitter jag och talar om Tolstoj med självaste Prokofieff, det var bara så där – "vänta nu Cristina, är det någon som är bekant med den berättelsen så är det väl han!" (ridå)

Jag ryser fortfarande när jag tänker på vad Prokofieff måste ha tyckt om denna representans för den svenska styrelsen...

GN: Ge oss några intryck av din barndom.

CdM: Uppvuxen i den lilla staden mitt i Alperna, i Syd-Tirol, där hälften av invånarna talar tyska och där min mamma är svenska och mina föräldrar bestämmer sig för att det inte ska bli för många hopblandade språk, så jag pratar inte svenska alls i hemmet. Däremot var vi ofta i Sverige och hälsade på släktingar och vänner som också besökte oss i Italien, men jag är helt självlärd i svenskan och studerade aldrig språket förrän jag var 19 och flyttade hit. Hemma talade vi italienska, men läste mycket tyska i skolan redan från klass 1. Vardagslivet var tvåspråkigt. Det var ett ganska ovanligt hem präglat av den estetiskt lagda mamman med stort gemyt. Mamma är en väldigt intuitiv

person som skapar skönhet och förutsättningar för, låt oss kalla det, det andliga och själsliga att gro. Och en pappa som har haft ett spirituellt intresse och som sökt i många olika sammanhang och till sist – när jag själv var i tonåren – landade i det som blev den stora kärleken i hans liv, antroposofin.

En barndom präglad av vad jag minns som återkommande tillfällen i vårt hem: där det sitter ett antal vuxna, ofta vid ett middagsbord, och vi barn får inte delta, för det är läggdags kl 7, när alla italienska ungar får vara uppe till midnatt! Vi fick gå och lägga oss och kvar i köket eller ute i trädgården sitter vuxna och pratar om något som är relevant för dem, och jag vet ju nu som vuxen vilka personer det var. Rätt ofta präster, det kunde vara katolska präster som vågade ifrågasätta katolska kyrkan, det här var ju på 1960-, 70-talet.

En miljö präglad av att det är halvsvenskt, men också av en far som är mycket lite typisk italiensk och som tog avstånd från den katolska kyrkan ganska tidigt. En miljö med en oerhörd skön natur, vilket jag naturligtvis inte alls reflekterade över under barndomen. Men nu när jag vet det som är självklart när man arbetar som Waldorfpedagog, nämligen vikten av det vackra i miljön som uppfostringselement, så blir det så tydligt att både jag och min bror har präglats av detta – ja ta bara Dolomiterna utanför fönstret och det här färgspelet, det är rosa toner jag minns. När jag tänker på himmelfärgen under min barndom så är den alltid rosa, och det var nog för att Dolomiterna speglade den färgen.

Vidare en barndom präglad av starka rutiner, vegetarisk mat i en tid när inga andra människor hade sådan kost, rytmer. Redan innan föräldrarna kände till Waldorfpedagogiken levde dom så, ingen TV fick vi ha. Det var pappa som satte upp dessa strukturer, men mamma var väldigt följsam och hade förståelse. Vi barn tvingades ut i naturen, vilket jag verkligen hatade. Fortfarande måste jag erkänna min största förkärlek till städer, så stora som möjligt, istället för skogen. Men hur starkt (i positiv bemärkelse) vistelsen i naturen har påverkat mig inser jag så här i efterhand. Och jag har utsatt mina egna barn för exakt samma sak. Man skulle ut i skogen, klättra i berg, inte åka slalom med mera. Vi var alltså två syskon med två år emellan oss.

Jag har gått i en sträng skola präglad av avsaknad av konstnärlighet och på högstadiet gick jag på Musikkonservatoriet och spelade fiol och det var så långt ifrån något musikaliskt man kan tänka sig, det var så teoretiskt, rent bedrövligt, vi musicerade aldrig! Man satt mittemot

en gubbe och drog de där skalorna. Det var hemskt! Sedan gick jag i humanistiskt gymnasium med latin och grekiska som inriktning.

Jag har tänkt tillbaka på en sak från den här tiden, vi hade nämligen filosofi på schemat. Den respekterade läraren hade sin första filosofilektion med oss och frågade så här: "Vad tror ni filosofi är för någonting?" Och jag har i efterhand tänkt: Gud vad han misslyckades med att få mig att förstå vad det är! Där har jag verkligen antroposofin att tacka för mycket. Jag var säkert en ungdom som hade kunnat komma på svaj och det var absolut inte filosofin i skolan som fick mig på rätt bana. Det har alltid funnits en längtan hos mig att förstå sammanhang.

När jag väl hade flyttat till Sverige och var drygt 19 år hade jag den här första upplevelsen av ensamhet. Hela världen vilade på mina axlar och jag måste söka själv för att hitta min väg. Då gjorde min pappa det geniala att han per brev skickade en sida av Frihetens filosofi i taget till mig, typ först förordet, sedan några sidor av första kapitlet o s v. Just det här att det var en liten dos. Då hade jag börjat ställa frågorna och det var först när jag kunde formulera dem, som sidorna började komma, stencilerade sidor av boken. Det var jättefint och den relationen har jag fortfarande med min far. Han har intresserat sig väldigt lite för om jag exempelvis har haft mat i kylan eller om jag fick någon lön. När vi ringer till varandra brukar det för det mesta vara just sådana frågor vi kommer in på. Till yrket var han postdirektör för hela länet i den delen av Italien där vi bodde. Mamma var hemmafru, som var det mest vanliga för kvinnor på den tiden. Från början var hon barnsköterska, men när hon började jobba igen, när jag var i tonåren, så jobbade hon med barn med funktionsnedsättningar som elevassistent, idag skulle man säga läkepedagog.

GN: Om du skulle karakterisera din barndom i allmänna termer, vilket omdöme skulle du ge den?

CdM: Trygg, rytmisk, rik med vuxna som verkligen tog sig tid med oss. Många samtal kring middagsbordet även för oss barn. Det har helt säkert präglat oss, men också en krävande fadersgestalt, i bemärkelsen att han alltid krävt mycket av sig själv spirituellt - de yrkesmässiga prestationerna var helt betydelselösa för honom - man ska veta vad man håller på med inför sig själv. Det har nog fått mig att sträcka på mig. Men jag kan faktiskt som 55-åring komma på mig själv med: "Men Cristina, det är faktiskt helt ok att sluta fråga: vad skulle pappa tycka om det

---

"Då gjorde min pappa
det geniala att han per
brev skickade en sida av
Frihetens filosofi i taget
till mig, typ först förordet,
sedan några sidor av första
kapitlet o s v. Just det här att
det var en liten dos. Då hade
jag börjat ställa frågorna
och det var först när jag
kunde formulera dem, som
sidorna började komma,
stencilerade sidor av boken.
Det var jättefint...."

---

här?" Nu äntligen struntar jag fullständigt i vad han skulle tycka!

FN: Vi förstår ju att jobbet som rektor är ett heltidsengagemang och vi undrar, vad gör du dessutom?

CdM: Under många år har jag inte kunnat göra särskilt mycket annat utöver mitt ordinarie jobb och det är vackert nog. Det finaste med att vara waldorfpedagog är att man faktiskt, om man tänker efter, ägnar sig åt sin egen utveckling medan man arbetar och det är väl det viktigaste, om än inte alltid så flärdfullt och tacksamt. Jag var sjukskriven ett halvår då jag ansträngt mig för mycket, kanske arbetat lite för många timmar om dagen. Då upptäckte jag hur viktigt det är att röra på sig så jag tränar nästan varje dag. Jag har igen insett hur viktigt det är att umgås med vänner, vilket jag numera gör flera gånger i veckan. Sedan har jag blivit nykär i ett land som heter Portugal och dit åker jag så ofta jag kan. Där är mitt undantag. Där känner jag den totala friheten och där återhämtar jag mig. Det är något helt nytt, en ny fas nu när jag närmar mig nästa mänknut! (ler och småskrattar)

FN: Ja, och Waldorfskolan är ju också i en ny fas, fyller 100 år, vad tycker du? Vilka nya krav och utmaningar kan man nu skönja, vilka framtidsperspektiv och förändringsbehov? Du säger ju att förändring är så viktig för dig själv, hur ser förändringsbehovet ut för Waldorfskolan?

CdM: När man säger förändra kan det låta som att det inte var bra nog ursprungligen. När Steiner gav de första impulserna till pedagogiken, tänker jag ofta, att den framtid han då skisserade ännu inte är uppnådd. Vi är inte på långa vägar där än, vi är bara precis i början. Vi har egentligen inte behövt ta oss igenom särskilt stora utmaningar under de gångna 100 åren. Förutom när skolorna fick stänga under nazismen förstås, så har vi inte varit särskilt annorlunda än det gängse skolsystemet. Men nu är utvecklingstakten väldigt hög och livsvillkoren för barn och ungdomar förändras så drastiskt. Ta exemplet när Steiner uttalade att hjärtat skulle förändras om man skrev på skrivmaskin, det mest maskinella som fanns på hans tid. Vad de virtuella verktygen skulle kunna ställa till med hade han inte en aning om. Jag pratar inte om förändringar på kort sikt, utan hur hela vår livsstil förändras av att man allt oftare är i en virtuell verklighet. Begreppsbildningen i den virtuella världen sker inom ett område som inte är sinnligt förnimbar. Det tycker jag är en jättestor utmaning att förstå innebörden av. Vi talar om förändringar, men det är kanske nu de ska börja tillämpas. Vi har nätt och jämnt hunnit värma upp lite, vi har kunnat ta några prövande steg, vi har kunnat börja lära oss vissa tekniker för att spetsa till våra metoder in i en era där vi bara vet en enda sak: vi vet inte hur det kommer att te sig! Att det är så drastiskt, att det fysiskt förnimbara kontra det virtuella kanske inte ens upplevs som en skillnad. Och just hur kunskapsakten går till, hur man förlöser begreppet genom att kunskapa, hur man förbinder tinget med det här begreppet medelst tänkandet. Jag utgår ifrån att detta skulle vara det revolutionära i waldorfpedagogiska metoden. Det är den gesten som jag ser det. Att man med kunskapandet förbinder den fliken av natur som finns inom varje individ med det som lever i världsalltet och i omgivningen. Men när kunskapsakten äger rum i ett virtuellt område, vad är det då som lever där som vi frigör? Jag lider själv av att jag bara har en embryonal förståelse av det här elementet och jag upplever inte att just det här elementet lever så starkt hos waldorfpedagoger, i alla fall inte hos waldorfpedagoger i Sverige. Nu kommer vi precis från ett Waldorflärlarmöte där Jost Schieren inte kunde medverka (professor från Alannahögskolan i Bonn - han var planerad som huvudföreläsare vid mötet, men fick förhinder i sista ögonblicket). Jag har upplevt att just han har det här elementet som stark approach och jag sörjer att jag

inte kunde få en dos av det, så jag ser fram emot nästa tillfälle. Om inte vi inser att det är det här som är det centrala, då kommer vi inte att kunna förstå hur viktigt det är att fortsätta förhålla oss till fysiskt förnimbara fenomen, i alla fall som en start för fortsatt kunskapande. Annars kanske vi uppfattas som fundamentalister och allmänt gammaldags och att vi är rädda för de här digitala verktygen, eller hur?

FN: Vi måste hitta nya relationer till det mesta, till naturen, till människan o s v, för de här medierna är relationslösa.

CdM: Ja, det påstår vi! Hur kommer medvetandet om detta att vara om några decennier? Om vi säger att själva hjärnan är skådeplatsen, där medvetandet kan agera, där tänkandet sker, när hjärnan är så påverkad av att kunna kunskapa bara medelst dessa medier? Kommer vi ens att vara medvetna om att det är relationslöst? Ur det perspektivet ser jag att ansatsen som Steiner gett oss är mänsklighetsrådgivande. Det var en räddningsaktion han kallade den för.

FN: Överallt, i varje steg är det egentligen fråga om relationsbildningen, att ett jag kommunicerar med naturen. Se jagets betydelse! Inget kan ersätta det, för då är det här och nu.

CdM: Ja det är det intressanta att det relationella redan idag till största delen är förlagt till sociala medier som är virtuella. Man umgås digitalt, så det fältet är redan i hög grad etablerat. Än så länge umgås vi med begrepp som vi ändå har bildat oss i det så kallade verkliga livet. Så småningom kommer även erfarenheterna att vara utvunna ur ett virtuellt leverne. Och det är då Waldorfpedagogiken i allra högsta grad är den som kommer att kunna vara en slags liten borg. Om vi nu tycker att vi är motarbetade, så är det "peanuts" i jämförelse med allt vi kommer att behöva försvara och gå igenom och då vill det till att vi vet vad vi håller på med. Då är det inte bara att förändra, då handlar det om att förstå källorna till den här metoden, i viss mån fortsätta efterapa den, men vi måste vara medvetna om varför, annars är vi chanslösa när så mycket kommer att stå på spel.

GN: Hur kommunicerar du det du tar upp nu med dina lärare och i förlängningen antroposofin och dess roll i en Waldorfskola?

CdM: Det har ju varit stommen på vår skola. Här ska vi kunna prata om både antroposofi och Waldorfpedagogik, för annars

är vi inte en waldorfskola. Vi smusslar inte med detta. Vi pratar om antroposofi och om Rudolf Steiner även med föräldrarna. Med kommunens och Skolverkets tillsynspersoner pratar jag inte om Rudolf Steiner, men absolut om de waldorfpedagogiska grunderna. Internt hoppas jag att det ska ge styrka, för man måste respektera att redan att vara lärare till yrket, och dessutom waldorflärare, kräver mycket. Man ska göra läromedel själv, bära barnens öden, meditera över dem, vara konstnärlig och så ska man vara lite amatörpsykolog och lite familjeterapeut och till på köpet ska man orka vara bärare av den här facklan som hela världen så småningom kommer att vilja släcka! Jag försöker göra det till ett inspirativt erbjudande och inte bara ett ok. Vi ska inte bli munkar, vi ska bli stolta ridderkor och riddare för den här impulsen.

"Man betonar i filmen Waldorf100 solidaritetsaspekten, internationaliteten, de själsliga elementen framkommer så tydligt i filmen, men den här riktiga "gerillagesten" som jag kallar det, tycker jag saknas och jag hoppas kunna väcka just detta. Det är en "upp-till-kamp" gest. Jag är faktiskt övertygad om att Waldorfpedagogiken inom en ganska snar framtid kommer att kunna utgöra det enda utbildningssystem som värnar människans utvecklingsbehov och inte samhällets, statens, ekonomins, maktens behov. Därför måste vi redan idag veta att det står så pass mycket på spel, måste vi vara beredda på att det får kosta."

Jag försöker väcka medvetandet kring det här, så min ambition är att ofta lyfta fram "varför" och "hur" mer än "vad". Om man aldrig upphör att fråga sig; varför vi ska göra det här? behöver vi aldrig vara rädda för att vi vattnar ur pedagogiken när vi måste finna nya tillämpningar, nya hur. Vi blir aldrig en "Waldorflight" utan vi rustar oss för att vara Waldorf i tiden.

Just i morgon ska vi på vårt månatliga storkollegium – alla ca 45 medarbetare på skolan deltar – prata om vad vi ska göra inför Waldorf100. Vad vill vi bidra med? Och just den här aspekten som jag nyss belyste, själva kunskapsakten som centralt element i Waldorfpedagogiken, hoppas jag kunna väcka entusiasm för. På Lärarmötet nyligen visades en film "Waldorf100" – lysande waldorfexempel från skolor i olika länder och kulturer. Personligen är jag inte direkt kritisk till filmen, men jag saknar just det här elementet som jag nyss nämnde. Man betonar solidaritetsaspekten, internationaliteten, de själsliga elementen framkommer så tydligt i filmen, men den här riktiga "gerillagesten" som jag kallar det, tycker jag saknas och jag hoppas kunna väcka just detta. Det är en "upp-till-kamp" gest. Jag är faktiskt övertygad om att Waldorfpedagogiken inom en ganska snar framtid kommer att kunna utgöra det enda utbildningssystem som värnar människans utvecklingsbehov och inte samhällets, statens, ekonomins, maktens behov. Därför måste vi redan idag veta att det står så pass mycket på spel, måste vi vara beredda på att det får kosta.

.....
Cristina reflekterar nu kunnigt en längre stund över ett av sina främsta hjärteteman: Steiners Frihetens filosofi med dess skildring av förutsättningarna för utvecklingen av det han kallade 'den etiska individualismen'. Hon kopplade sedan dessa tankar till hur man i skolmiljön etablerar olika regelsystem och vikten av att göra det på ett sådant sätt att eleverna på ett självständigt och insiktsfullt sätt hittar tillräkta i den moraliska sidan av mänsklig existens. Att de förvärvar "moraliska muskler". För Cristina handlar det om en överlevnadsstrategi för waldorfrörelsen (Av utrymmesskäl kunde vi inte ta med detta ordagrant/red.)

Göran refererade i detta sammanhang till Jost Schieren: Det vanliga skolsystemet fostrar kunskapskonsumenter, Waldorfskolan vill stimulera eleverna till att bli kunskapsproducenter, hela waldorfmetodiken går ut på att lärarna inte berättar hur världen är, barnen ska bygga upp sin egen bild av världen utifrån sin undersökande hållning! Bygga sin egen världsbild.

CdM: Absolut verkligen bra benämning på det.

GN: Det sägs ibland att Waldorfpedagogiken har blivit urvattnad, det som är kärnvärden, källan, tappar man kontakten med. Hur ser du det?

CdM: Jag tror det finns en fråga som ofta ställs: hur är det med studiet på kollegiet eller i alla kollegier inom hela Waldorfrörelsen? Och hur är det med vårt studium då? Nu är det så här att du Göran vid några tillfällen har blivit inbjuden att samarbeta med mig kring vissa frågor som har inkluderat delar av kollegiet. Jag tror att du har sett vad jag försöker åstadkomma. Att vara här på denna plats tillsammans och försöka verkställa den här impulsen är ju ett studium i sig. Det gör vi varenda minut från att vi kliver in t.o.m. innan vi kommer hit och har förberedelsen med oss, när vi åker härifrån har vi vår eftertanke med oss. Då gör vi konstant ett ständigt antroposofiskt studium, där vi ställs inför möjligheten att observera oss själva: "Okej, det här var min intention. Hur svarade mina elever på det när jag reagerar så här, vad i mig får mig att göra det?" När vi tycker att det är otacksamt och jättejobbigt och mödosamt, då kan det vara till stöd att påminna oss om att vi faktiskt ägnar oss åt självutveckling på betald arbetstid.

Vi kan inse att det är relevant och att vi gör det för barnen, samtidigt som barnen också liksom är förevändningen för oss för att ägna oss åt det för vår egen skull.

FN: Din vision om Waldorfskolan om tio år?

CdM: Om tio år kommer det att vara otroligt tufft att ha alla lärare på plats i våra waldorfskolor. Jättesvårt! Redan nu pågår det slagsmål och huggsexor om de lärare som finns, så jag tror att det finns en stor risk för att vår pedagogik under en tid kanske urvattnas på grund av bristande kompetens. Det kan hända att det blir skolor som mer kommer att kalla sig för Waldorfinspirerade. Helt enkelt för att det inte finns waldorflärare att få tag på om tio år. Då har vi ännu inte kommit genom nålsögat. Jag tror att det jag tidigare kallade för "gerillamedvetenheten" ännu inte har hunnit utvecklas så starkt inom det kommande decenniet att man är redo att riktigt gå ut och slåss för pedagogikens överlevnad.

Jag tror att man tyvärr bara kommer att märka av orättvisan med att vi inte får ta del av statliga bidrag för att höja lärarnas löner. Vi kommer att vara frestade att vara lärare i andra former för där är det min-

dre förberedelsekrav, mer ordnade förhållanden och framför allt bättre löner.

Jag vet inte hur länge myndigheterna kommer att låta oss njuta av våra undantag i skollagen. Jag säger att så länge ingen person i maktposition, oavsett om den är i den ekonomiska eller den politiska sfären, så länge ingen riktigt förstår hur revolutionära vi är, då kommer vi att få vara ganska ifred. Om tio år kanske det bara stramas åt och då blir det nog en slags identitetskris. Jag tycker inte vi är där ännu, men jag skulle kunna tro att vi kommer att vara det i allra högsta grad om tio år. Det vi ska förlita oss på är att

---

”Det vi ska förlita oss på är att just våga tro på oss själva och våga se vad våra barn har med sig.”

---

just våga tro på oss själva och våga se vad våra barn har med sig. En tid har vi försökt fokusera på vetenskapliga studier, som skulle kunna visa liknande resultat som de som vi har vunnit ur antroposofin. Jag vet inte riktigt om det ens är så fruktbart. Men så småningom, när det kommer att stå klart för oss hur avgörande det är för framtidens barn, för mänsklighetens framtid att ett pedagogiskt alternativ står till buds, då är jag övertygad om att kämparglöden kommer att vakna på riktigt! Men det kommer att bli tufft!

GN: Kan du tänka dig att avluta genom att berätta om någon riktig glädjande upplevelse du har haft den senaste tiden.

CdM: Gärna! Med risk för att det kan låta lite sentimentalt! Inledningsvis: bara för att man är waldorflärare och rektor och förskolechef så ska man inte tro att det är på grund av att man är särskilt barnkär. Det här vet de som känner mig på nära håll, de vet om det, men jag tror inte att de tar mig på allvar. Jag har ursprungligen faktiskt inte varit särskilt intresserad av barn. Ju yngre barnen varit, desto mer främmande har de varit för mig. Jag tackar mina egna barn för att de har väckt ett intresse för den växande män-

niskan hos mig, för det har närmat mig till waldorfpedagogiken, som jag ser som en väg till att förverkliga antroposofin i vardagen, det är det som är grejen. Därmed har waldorfpedagogiken hjälpt mig att verkligen få en väldigt, väldigt stark kärlek till vartenda barn jag möter, just den växande människan. Det tackar jag verkligen waldorfpedagogiken för! Idag är jag ytterst intresserad av barn, men det var jag inte ursprungligen alltså. Så det jag vill svara på din fråga om någonting som har gjort mig väldigt, väldigt lycklig på sistone, skulle som sagt kunna låta klyschigt och sentimentalt. Men i alla fall:

Igår var jag och hälsade på hos våra sexåringar i vår första förskoleklass som vi har här på Idunskolan, och då är det barn som inte känner mig men som vet precis hur de fysiskt ska närma sig mig. På precis det där intuitiva sättet som min själ längtade efter en grå dag med många möten, svåra beslut att ta. Då kommer bara den där lilla handen som söker sig upp i min och det där lilla huvudet som gnuggar sig mot min axel och de här är otroliga ömhetsbevis av barn som egentligen inte har en aning om vem jag är...

Att de vågar visa mig detta förtroende, tolkar jag som att de omedvetet vet att jag är där för att göra det bästa utav det de står inför, det vill säga börja i klass ett nästa höst. Det är en gest som berör mig så starkt så ofta! Det finns inte en enda gång när jag går här på Idunskolan och är förtvivlad, alltså när jag bär på något tungt inom mig, utan att det varenda, varenda gång då händer: då kommer någon elev fram och bara visar ömhet för mig och det tycker jag är otroligt! Det är verkligen det och det är fantastiskt och barnen har själva ingen aning om detta. Men det påminner mig om att barnen ser saker som vi har slutat se och att vi vill lära oss se vad de ser för att hålla deras seende levande, eller hur?!

JUBILEUM

Waldorfskolan firar 100 år

Kent Holmström

Verksamhetspraktik

Waldorfpedagogik är en metodisk-didaktisk undervisningsform som har två tydliga sidor av vilka de allra flesta endast vet om eller ser blott den ena. Den har en yttre sida. Den yttre sidan är välkänd eftersom den så tydligt manifesterar sig i något synligt. Konsten är ett levande inslag i skolan, sång, musik, målning, rörelse, hantverk, rytm och rim, lek med ord, teater och dramatik, lustfyllt lärande, muntligt berättande, vackra färgskalor, vått-i-vått-målning, sammanhållna skolklasser i många skolår, periodundervisning och mycket annat. Välkänt, ofta förmedlat som "waldorf" och därmed ofta underförstått: "...om något av det saknas är det inte äkta waldorf". Den andra sidan, den "osynliga sidan" är den inre sidan av pedagogiken som kallar sig Waldorfpedagogik. Möjligtvis kan vi föreställa oss att alla de yttre faktorerna tänktes ut en gång av någon som tyckte att skolan och undervisningen behövde snyggas upp och göras vackrare och mer rolig. Man kan visst tänka sig att allt möjligt av det som görs i en Waldorfskola hur enkelt som helst kan flytta in i vilken annan skola som helst. Och ja, det har gjorts i snart 100 år. Många pedagogiska utvecklingssteg har inspirerats av waldorfskolorna. Det är idag så självklart för alla att pojkar och flickor deltar i alla skolämnen och att man genom att undervisa i block kan uppnå effektivare inläring. Eller att musik kan vara ett stöd för matematiskt lärande etc. En sådan utveckling såg Rudolf Steiner som både möjlig och önskvärd.

Dessa yttre sidor av vår pedagogik har i många fall utvecklats efter uppslag och inspiration från Rudolf Steiner. Men det var inte Steiner som talade om precis hur man ska göra för att det ska bli rätt. Inte var det Steiner som i detalj beskrev hur undervisningen ska se ut, vilka färger man ska måla med, vilken teknik man ska använda eller precis hur läsinläring ska gå till. Det hade han ingen rimlig möjlighet att utveckla under den korta tid han arbetade med de pedagogiska frågorna. Det var heller inte hans "stil" att komma

med pekpinna och detaljanvisningar. De allra flesta har för övrigt ingen aning om att hans pedagogiska impuls var ett aktivt inlägg i den sociala frågan och i den tidens nöd som rådde mellan de två världskrigen, men det får en annan artikel behandla.

Det som kännetecknar Waldorfpedagogiken är dess inre, osynliga sida. Paradoxalt kan man tycka kanske, att det man inte ser är viktigast. "Det är bara med hjärtat man kan se ordentligt, det viktigaste är osynligt för ögat." säger Lille Prinsen, så tanke är kanske inte svindlande trots allt.

Den inre, osynliga sidan av Waldorfpedagogik närmar vi oss när vi börjar förstå att det är en pedagogik som bygger på relationen mellan eleverna och lärarna. Ett relationsbygge som läraren ensam är ansvarig för gentemot barnet. När vi förstår att det inte handlar om att bygga upp en kulliss av diverse aktiviteter som barnet ska tryckas in i, utan om en djup kunskap och förståelse av barnet. En djup kunskap om barnets väsen som när den utvecklas leder fram till pedagogiska och didaktiska uppslag. Steiner själv var mycket krass när han i ett av sina sista föredrag om pedagogik upprepade att en pedagogik som verkligen ger barnet de bästa förutsättningar "måste grunda sig på människokunskap förvärvat genom antroposofi". Naturligtvis gör man ingen skada om man arbetar med de yttre sidorna av denna pedagogik. Tvärtom, om någon blir gladare av att sjunga och leka in alfabetet, så varsågod. Men "waldorf" är det inte.

"Att förvärva sig människokunskap genom antroposofi..." Man måste alltså vara antroposof? Jag förstår oron, men säger lugnt, ja det måste man kanske. Därefter vidtar en omfattande diskussion om vad det nu innebär att vara antroposof. Den tar jag inte denna gång. Man måste ju inte vara waldorflärare för att vara en bra lärare heller! Nu har Steiner inte en enda gång hävdat något dogmatiskt i denna fråga. Jag brukar själv referera till både Jean Piagets studier av den kognitiva utvecklingen hos barnet, till Eric Homburger Ericsons skildringar av den emotionella och sociala utvecklingen i människan utan att skriva under på deras olika människosyn eller politiska/kulturella ambitioner i övrigt. Så menar jag att man visst kan ta till sig den kunskap om människan som antroposofin ger tillgång till, bearbeta den, förstå den och låta sig inspireras av den utan att på något vis förgripa sig mot sin egen person. En tänkande vuxen med intresse för filosofiska

frågor riskerar ingenting genom att pröva tidigare obekanta tankegångar. Antroposofi är ingen sekt som hoppas lura in en massa naiva oskuldsfulla fanatiker i sitt våld. Antroposofiska verksamheter ägnar sig inte åt det slags bondfångeri som vissa religiösa och icke-religiösa samfund lägger ner stor möda på.

Gunilla Westin-Lindgren var professor på Höghskolan för lärarutbildning i Stockholm. I "Boken om pedagogerna" var hon ansvarig för kapitlet som handlar om just waldorfpedagogiken. I samband med en 20-p kurs i waldorfpedagogik som anordnades för grundskollärare och som leddes av Frans Carlgren och mig inbjöd vi henne att föreläsa för studenterna. Hon pekade på skolans stora utmaningar och var den som först fäste min uppmärksamhet på fenomenet med olika mognadsnivåer på elever som jag beskrev inledningsvis i denna artikel. Hennes doktorsavhandling handlade om det. Hon vände sig mot det som då (tidigt 80-tal) var en väg och ett pedagogiskt mode, nämligen "nivågrupperad undervisning". I stället pekade hon på behovet av en inkluderande pedagogik, där man genom att söka den "minsta gemensamma nämnaren" i barngruppen kunde hitta de trådändar man måste nysta i för att möta allas behov. I det sammanhanget uttryckte hon särskild aktning för waldorfpedagogiken som genom sitt upplägg nått stor framgång också med barn som inte ryms inom de nu alltmer krympande "normerna". Hon hade berörts av detta med berättelsestoffets magi. Att det finns något i barnets medvetandes utveckling som kan tilltalas om man hittar de rätta berättelserna.

Här närmade hon sig något av det som jag kallar waldorfpedagogikens insida. Och något av det som är människokunskap förvärvat genom antroposofi.

I September 2019 blir det precis 100 år sedan waldorfpedagogiken såg offentlighetens ljus. Saken uppmärksammas på olika sätt och vi är många som gläder oss åt att det som ligger oss så varmt om hjärtat har överlevt och efterfrågas, fortfarande så långt efter sin tillblivelse. Men idag upplever jag också med sorg och oro att waldorfskolans existens är hotad på riktigt. Den reform-pedagogiska rörelse som växte fram mot slutet av 1800-talet och en bit in på 1900-talet hade sina rötter i en medvetenhetsförändring där synen på barnet förändrades radikalt. Rudolf Steiner anknöt med sin pedagogiska idé till dessa tankar. (jfr Freinet, Freire, Montessori m.fl.) I Sverige hade Ellen

Key genom sin bok "Barnets århundrade" skapat stor uppmärksamhet kring frågan. I hennes bok finner man formuleringar som idag är helt bortglömda, men icke desto mindre skulle kunna utgöra bränsle för en verklig skoldebatt.

Låt mig citera några rader ur boken som utkom 1908:

"Att lugnt och långsamt låta naturen hjälpa sig själv och endast tillse att de omgivande förhållandena understödja naturens arbete, detta är uppfostran..."

...att själv varda såsom barn är det första villkoret att uppfostra barn. Men detta innebär inte låtsad barnslighet, en pjollrande nedlåtenhet, dem barnet genast genomskådar och djupt avskyr. Det betyder att man låter sig gripas av barnet lika helt och enfaldigt som detta själv gripes av tillvaron; att man verkligen behandlar barnet som en like, d.v.s. visar det samma försynthet, finkänslighet och förtroende som man visar en vuxen. Det betyder att man inte påverkar barnet, genom att kräva vad man själv ville att barnet skulle vara, utan att man påverkar det genom intrycket av vad man själv är. Det betyder att man inte möter barnet med list eller våld utan med dess eget allvar och dess egen ärlighet."

Fortfarande på 1970-talet levde idealistiska drivkrafter bakom framväxten av waldorfskolor i Sverige. Själv fascinerades jag som ung nyutbildad pedagog över att den skola som blev min arbetsplats under tio år startade sin verksamhet trots att den fått avslag på sin ansökan om skoltillstånd. Det var också livliga debatter i media om orter där föräldrar vägrade att acceptera nedläggning av den lokala skolan. Man höll sina barn hemma och genom sitt engagemang påverkade man den politiska dumheten. Agneta Pleijel skrev i Aftonbladet en artikel där hon jämförde de framväxande fristående skolornas betydelse för skolans utveckling generellt, med de fria teatergruppernas betydelse för institutionsteaternas kreativa framsteg. Det var fortfarande en tid då vi som förde kampen utgick ifrån att en fristående skola ska ha sitt berättigande genom sin pedagogiska profil – inte sin vinstpotential. Eftersom det saknades statsbidrag (skolor var statliga angelägenheter då) krävdes stora uppoffringar av både föräldrar och lärare. Idag är det bara lärarnas uppoffringar som avkrävs. Till föräldrar får numer inga krav ställas.

Waldorfskolans organisation var föremål för livligt engagemang hos lärare och föräldrar och det var utslutet att en waldorfskola skulle ha "chef" eller "rektor". Lärarkollegiets sammansättning var

helt och hållet lärarkollegiets ansvar. Allt utifrån Steiners tydliga vision att en kulturinstitution som skolan är, måste ledas och organiseras av de människor som också är verksamma som lärare inom denna. Han föreslog olika former för ledarskap – aldrig rektor eller skolchef. I artikeln "Fri skola och social tregrening" utvecklade han dessa tankar som blev mycket inspirerande för oss alla. Det är gåtfullt och i sanning oroande att dessa grundläggande aspekter på skolan som institution och samhällsorgan i stort sett begravts också inom waldorfrörelsen. Var finns de skolor som är beredda att ta strid för barnet? Var finns de skolor som vågar ställa sig på barriaderna och öppet kämpa mot den byråkratisering och den cementering av skolan som vi idag ser växa sig allt starkare. Var finns de pedagoger och föräldrar som tar kampen för en spirituellt orienterad människosyn som grund för pedagogiken? Så länge de saknas får vi finna oss i att skolorna övertas av personer som drivs av andra ideal än de som waldorfpedagogiken ville ställa fram i världen. Att se hur lärarna marginaliseras i skolorganisationerna är dystert. När jag frågar kollegor om orsaken till deras passivitet är svaren lika dystra. Man orkar inte både arbeta under oket av måldokument och administrativa krav och samtidigt brinna för den ideella impulsen. Lärarnas ekonomiska situation är fortfarande ansträngd trots att skolpengen skulle garantera likställda villkor. Lärarna förväntas vara nöjda med att andra bestämmer vilka prioriteringar som görs i organisationen och när man som lärare avviker från "skolans policy" (hur den nu en gång har tillkommit) så får man helt vanliga reprimander baserat på skolans föreställning att man är så "rädd om jobbet" att man godtar tillrättvisningarna utan principiella diskussioner i kollegium eller föräldrakrets.

Det finns all anledning att fira 100-årsjubileum. Men det finns också all anledning att ta ett steg tillbaka och fundera varför denna pedagogiska impuls finns till. Är den idag "den vagn" som vår tids stora ande ska färdas in i jordens utveckling i.

Jag är inte ensam om att se paralleller till de hot som riktas mot antroposofin och dess yttringar både inifrån sig själva och genom yttre angrepp. Att den antroposofiska medicinen återigen angrips, att institutionerna för barn och människor i behov av själslig vård blir allt tunnare i substantiell mening, att den biodynamiska impulsen mobbas t.o.m. bland antroposofins förmenta företrädare finns

det många exempel på. Det är en prövningens tid för antroposofin i Sverige och världen. Också det har vi kunnat förutse genom antroposofin själv. I mysteriedramerna som just nu lever starkt hos många manifesteras verkligen kampen för den andliga friheten som står under allvarligt angrepp från "Ahriman" och de krafter detta väsen inspirerar.

Jag återkommer ofta till Storkyrkans mäktiga skulptur av Sankt Görän och draken i Gamla Stan i Stockholm. Sankt Görän sätter lugnt lansens i draken, men hans blick är riktad framåt. Hantera det som måste hanteras, men glöm inte målet. Låt oss fira födelsedagen, men göra det med blickarna riktade åt rätt håll.

REFLEKTION WALDORF 100 ÅR

Med dessa ord i hjärtat

Wolfgang Held

2019 – För hundra år sedan startade den första waldorfskolan sin verksamhet. Endast ett år tidigare lade Rudolf Steiner ett frö i sin lärjunge Emil Molt till detta vid det särskilda datumet 9 november: "Med bultande hjärta hörde jag Rudolf Steiner säga: När någon idag frågar mig om någonting, kan jag bara svara att det i vår tid handlar om att man bara kan hitta vad som kan göras på den plats man blivit ställd, just om man är vetenskapligt aktiv på det andliga fältet, och att man då också hittar medlen och tillvägagångssätten därtill." Med dessa ord bevarade i sitt hjärta återvänder Emil Molt till Stuttgart. Där berättar verkställaren i tobaksfabriken om en arbetare vars son på grund av sina goda förutsättningar blivit erbjuden plats i en högre skola. Men arbetaren har inga finansiella möjligheter att betala skolavgiften och skolböckerna. "I mitt medvetande lever detta samtal som födelseögonblicket för idén att grunda en waldorfskola" minns Emil Molt senare. Det började alltså med att Emil Molt var mottaglig för vad som var att göra. Att ha denna mottaglighet blir Goetheanums önskan om ett gott nytt år till alla läsare. ... och Forum ansluter sig här!

Källa: Das Goetheanum nr 1-2, 2019. Övers.: Red. GN

KONFERENS

Living Light – levande ljus

En personlig reflektion av
Anna Maria Wiedemann,
ST-läkare inom allmänmedicin,
Vidar Vårdcentral

Medicinsk årskonferens i Dornach till temat, 13-16/9 2018

Ljuset – dagligdags badar vi i det, mer eller mindre medvetet, mer eller mindre direkt. När jag går upp för den branta backen till Goetheanum får jag ett alldeles speciellt ljus-bad: mörka åskmoln hänger över dalen, regnet börjar droppa. Jag hittar en stor ek som ger mig skydd – med utblick över landskapet – och då lyser en blixtpå världen, samtidigt som solen bryter genom ett moln och banar sig en ljusväg genom den ångande lilagrå luften neråt.

Sedan lyssnar jag på Georg Soldner. Han går in på hur ljuset används terapeutiskt inom alla olika antroposofiska behandlingar: i målningsterapi genom ljusa och mörka färger, i musik- och sångterapi genom ljusa och mörka toner/instrument, i samtalsterapi genom att stärka jagets ljuskraft, i eurytmin genom att stärka medvetandekrafter t.ex. med vokalen „I“, i massage och läkemedelsbehandling genom att ta hjälp av „ljusbärande“ växter så som johannesört.

För mig var nog Christoph Schempps bidrag om „ huden som sinnesorgan“ en av de mest „upplysande“ - i alla ordets bemärkelser. Dels visade han forskning om huden: den är långt ifrån enbart ett organ för varseblivning av beröring, temperatur och smärta. Än så länge är inte alla de tolv sinnen, man pratar om inom antroposofin, upptäckta, men tio hade man (dvs. den „vanliga“ forskningen) hittat motsvarande receptorer och nervbanor för – inkluderande smak, lukt, rörelse! Och „solklart“, sådana för ljuset! Huden utvecklar dels det skyddande „skuggande“ melanin samt är delaktig i att framställa D-vitamin. Saknar vi det kan vi inte ta upp kalcium och bygga vårt skelett – den innersta och mest långvariga manifestationen av vårt jag. Han betonade vikten av direkt kontakt med dagsljuset för hela vårt välbefinnande. Dess motsats, ljuset från skärmar togs också upp. Där utsätter vi oss, framförallt

genom ögat, för en helt annan strålning vars konsekvenser redan syns på många negativa sätt: sömnen försämras, då vi bildar mindre mörkerhormon (melatonin) när vi belyses av skärmarnas mest blåa vågor. Ögat blir kortsynt eftersom vi inte har en levande rörelse utan fokuserar på samma avstånd under långa stunder, psyket blir lidande. Han berättade om en skola där blinda elever inte togs ut under rasterna – med argumentet att de ju inte såg ljuset i alla fall. Det fastställdes som en mänsklig rättighet och ett grundbehov att få vistas i dagsljuset, då man insåg att eleverna mätte dåligt. Frågan kom upp om hur många av oss som frivilligt avstår från denna rättighet idag!

Sedan visade han även otroligt vackra bilder tagna av bl.a. NASA om jordens „badande“ i olika ljus-sfärer. Kändes stort, förtroendeingivande och som en tröst att få se och höra att det numera liksom finns synliga bevis för det som Steiner kunde se utan NASA:s hjälp för 100 år sedan... Även andra sanningar kommer att komma upp till „ljuset“ så småningom...

En väldigt underhållande föreläsare var Rolf Heine – trots eller just för att han pratade om „demens“ – vilket ju kan vara väldigt allvarligt och tungt. Han gick in på hur jagets ljus allt mer förlorar kraften att rikta sin „strålkastare“ på ett specifikt minne och liksom drunknar i havet av livets alla minnen. Och hur jaget ofta löser sig för långt från kroppen och eterorganisationen för att ge den nödvändiga medvetenheten som behövs för att kunna orientera sig här och nu, hur tankeljuset blir allt svagare. Han betonade vikten av en värdig omvårdnad, där vi på olika plan kan hjälpa den dementes jag att få lust till att ändå förbinda sig med kroppen igen – genom en fotinsmörjning, en sång, en spirituell upplevelse. Intressant var också hans resonemang om hur dagens människa gör allt för att inte tappa kontrollen och inte åldras – där demens ofta är det mest fruktade tillståndet. I mig väcktes frågan om vi kunde öva oss mer i att anförtro oss åt varandra, att medvetet släppa kontrollen redan i yngre år – att detta kanske kunde minska „stressen“ för hjärnan? Att hjärnans upplösningstillstånd i många demensformer kanske kan ses som ett försök till självläkning när det har varit för mycket anspändhet innan?

På lördagen gjorde vi en utflykt till Basel där vi ville se Theaster Gates' utställning om den svarta Madonnan. Och som om den hade väntat på oss hittade vi en bild av en svart kvinna där det stod: „Be god in the absence of light“. I vår lilla svenska grupp pratade vi om att ljuset ju också all-

tid betyder skugga och mörker. Och hur viktigt det är att inte förneka eller blunda för det, utan stärka ljuskrafterna i oss för att kunna möta „mörka“ krafter och sprida hopp och ljus omkring oss. Det gäller också att inte bara förbanna den nya tekniken („skärmarna“ t.ex.) – då får den ju mer kraft – utan använda den kontrollerat så att den inte tar över och skapar beroende, vi ska förbli ”herre på täppan”. Och som motvikt vårda förhållandet till solljuset – som även är en bild för Kristus i oss.

På morgonen var jag med i meditationer, ledda av David Martin och Silke Schwarz. En underbar och enkel övning var att blunda och återskapa det levande ljuset (som var placerat i mitten) i oss och låta dess ljus sprida sig i och utanför oss. I den övningen kanske ett svar kan finnas på frågan som ett barn ställde till Silke: ”Vart tar lågan vägen när vi blåser ut ljuset?”

Med den frågan vill jag avsluta mina reflektioner („ljusspeglingar“). Jag vill även varmt tacka vår generösa arbetsgivare för att vi fick uppleva dessa „Highlights“! May the light be with all of us!

medsektion-goetheanum.org

KONFERENS

Initiativ för meditation

För förberedelsegruppen:
Christiane Haid

Initiativ för meditation

Den 10 och 11 februari 2019 förberedde en grupp på tolv människor nätverksträffen för ”Goetheanum Meditation Initiative Worldwide” som äger rum i Avignon (F) 11-14 juli 2019.

Efter ”Living Connections” 2017 – höjdpunkten efter tio års arbete av gruppen ”Goetheanum Meditation Initiative Worldwide” – uppstod frågan sommaren 2018 vem som kommer att bära initiativet vidare och vilka nya målsättningar som finns. Nu har det bildats en grupp av människor från Nederländerna, Österrike, Schweiz, Tjeckien, Ryssland och Tyskland. Den förbereder nästa nätverksträff i Avignon i Frankrike och gör sig tankar kring ett nytt möte ”Living Connections” under påsken 2020.

Temat är väktaren vid tröskeln.

För träffen i Avignon har vi tagit väktaren vid tröskeln som tema. Vid mötet i februari i år gav Wolfgang Tomaschitz en överblick över hur väktarens gestalt utvecklar sig i Rudolf Steiners verk. Det blev konkret med hjälp av en övning kring erfarenheter med väktaren i det egna livet. Följande frågor uppstod för vårt arbete: Var kan man hitta olika former av trösklar? Vilken karakteristik får väktaren i Rudolf Steiners verk och framställningar? Vad betyder den omedvetna tröskelövergången för mänskligheten? Hur är förhållandet mellan väktaren och människans ängel?

Under de senaste tio åren har det i antroposofiska sällskapet och i livssammanhang med meditation i fokus blivit mer och mer självklart att samtala kring dessa frågor. Med uppkomsten av akt-samhetsrörelsen och andra meditationstraditioner uppstår frågan efter det säregna och karakteristiska med antroposofisk meditation. Inte för att definiera saken, snarare för att införskaffa sig klarheter över grunden man står på och hur man praktiskt går tillväga.

I samtalsform sökte vi efter en impuls för "Living Connections" från den 15 till den 19 april 2020. Frågorna fick följande inriktning:

inspiration, styrning ur självet i meditationen, reflektion av meditativa erfarenheter genom att bli ömsesidiga vägledare.

RESA

Resa i Steiners fotspår 2018

Berit Frøseth

Vi står i snålblåsten på en järnvägsstation söder om Wien och betraktar stationshuset på plats. Runt omkring finns småindustri, några bilar, bensinstationer och gångbroar. Låter man blicken vandra vidare skymtar man berg och kullar med bördiga fält och vinodlingar, samt tornet på en och annan kyrka. - "Järnvägsstationer är magiska platser" skriver Wolfgang Zumdick i boken om Rudolf Steiners tid i Wien. Vilket leder tanken till Joseph Beuys' kända uttalande: "Mysteriet händer på järnvägsstationen", d.v.s. inte i kyrkan eller på de heliga platserna. Utan i det mest alldagliga och där vi kanske minst väntar det. Det är svårt

att tänka sig att det en gång fanns ett liv inne i den övergivna, torftiga byggnaden. En plakett på väggen vittnar dock om att här, i stationshuset i Pottschach, bodde stationsmästaren Johann Steiner tillsammans med sin fru Franziska, den dövstumma sonen Gustav, dottern Leopoldine och äldsta sonen Rudolf åren 1863 - 1869. Här tillbringade Steiner sin egentliga barndom från två till åtta års ålder, och här började en odysse och det "mysterium" som kom att sätta djupa spår i 1900-talets idé- och kulturhistoria. Huset är stängt och interiören finns inte kvar. Det var i detta rum som anden efter Steiners döda moster visade sig för den sjuårige pojken strax efter att hon begått självmord. Händelsen öppnade medvetandet om en värld bakom världen, och redan nu lever han tillsammans med naturens andar och de skapande väsen som finns bakom tingen.

Varför göra en resa i Steiners fotspår? Det sägs att varje plats bär på ett minne i det eteriska, en efterbild av det som en gång fanns här som inre erfarenhet och liv. Någon vill kanske följa utvecklingen av Steiners tankar och idéer, eller också uppleva platsens ande, den omgivning som präglar en människa. Inte genom heliga artefakter, utan kanske just genom den närvaro i frånvaron, de osynliga rum, som Joseph Beuys talade om i mötet med en stol, ett manuskript eller en penna.

Resan handlade om Steiners första 40 år, från barndomen i Burgenland till Wien, Weimar och Berlin. Vi följer Steiners biografi i det yttre såväl som i det inre. Genom fördjupad kunskap och en imponerande samling källor guidar oss Lennart och Göran Nilo till olika platser kombinerat med studier morgon och kväll.

Steiner föddes i den lilla staden Kraljevec vid ungersk-kroatiska gränsen 1861, som på den tiden var en del av Donaumonarkin, men som idag ligger i Kroatien. Dit åker vi inte, utan resan går från Pottschach till stationshuset i Neudörfl, där Steiner bodde 1869 - 1879, mellan åtta och arton års ålder. Här sker ett nytt uppvaknande rum när han tio år gammal får låna en bok i geometri och lever sig in i geometrins vackra, universella lagbundenheter: "Jag vet att det var genom geometrin att jag först lärde känna lyckan", skriver Steiner i boken Mitt liv. Steiner ministrerar i den katolska kyrkan och promenerar ofta till den idylliska kurorten i Sauerbrunn, några kilometer bort för att hämta kolsyrehaltigt vatten till sin familj. I källan kan man fortfarande fylla sina flaskor, och vi åker dit för att smaka på vattnet, som innehåller värdefulla ämnen.

När Steiner börjar realskolan i Wiener Neustadt korsar han varje dag gränsflooden Leitha mellan Österrike och Ungern. Överallt är han vittne till konflikten mellan de två folken, som var de starkaste inom Donaumonarkin. I de tråkiga historielektionerna klistrar han in sidorna i Kants Kritik der reinen Vernunft i historieboken och börjar därmed 16 år gammal sitt intensiva studium av filosofi.

På vår utflykt i Burgenland besöker vi också den lilla byn Brunn am Gebirge och familjen Steiners bostad mellan 1882 - 1887. Idag är huset hembygdsmuseum och här får man komma in i den enkla lägenheten på två små rum och kök. Under denna period var Steiner student, verksam som skribent och redaktör för Deutsche Wochenschrift med oerhört många uppdrag på sina axlar. Från 1884 var han inneboende som huslärare hos den burgna familjen Specht i Wien. Vi bekantar oss med historien om den förståndshandikappade sonen Otto Specht, som utvecklades på ett häpnadsväckande sätt under Rudolf Steiners vägledning tills han kom så långt att han började studera medicin.

När Steiner vistades hemma i Brunn fick han använda det minsta rummet i lägenheten själv. Det ligger en halv trappa upp och här kunde han "arbeta mer ostört än någon annan stans i världen". I Brunn am Gebirge skrev Steiner 1886 också sin första bok, *Grundlinjer till en kunskapsteori enligt Goethes världsåskådning med särskilt avseende på Schiller*. I rummet står idag en byst av Steiners huvud i brons och över denna kan man läsa Steinerцитatet, "att varsebli idén i verkligheten är människans sanna communion." Bakom huset finns en vildvuxen trädgård omgärdad av murar. Vi får veta att Steiner älskade att sitta i ett lugnt hörn längst in i trädgården och njuta av den atmosfär av ro, som vilar över platsen. Hit har man också flyttat gravstenen till hans förälder och systemen Leopoldine, som var syerska och bodde hemma.

Strax innan flygplanet landade på Wiens internationella flygplats anade jag något stort, tidlöst och öppet, som om jag vore på väg till en plats där alla vädersträck, öst - väst - nord - syd, korsar varandra. Till en stad som är tung, kompakt och luftig på samma gång. Kanske har den 18-åriga studenten Rudolf Steiner haft en liknande känsla när han för första gången kommer till Wien året 1879. Steiner var på den tiden en okänd realstudent från provinsen, som på faderns önskan skulle utbilda sig till lärare vid tekniska högskolan i Wien. En målsättning som

dock aldrig kom att gå i uppfyllelse, då Steiner ganska tidigt visar ett intresse för humaniora och filosofi. I likhet med många andra namnkunniga personer på denna tid, Husserl, Kafka, Freud, följer Steiner fenomenologen Franz Brentano föreläsningar med stort intresse, och tecknade senare – i fenomenologisk anda – en levande bild av filosofens gester, som enligt Steiner talade väl så tydligt som de skarpsinniga orden.

Vår utflykt i Wien börjar i Schweizer Garten med Steinermonument, en bronsrelief av målaren och skulptören Elisabeth Oling-Jellinek. Därefter promenerar vi längs gatan där Rudolf Steiner gick från järnvägsstationen tillsammans med den klarseende örtasamlaren Felix Kogutzki, som han träffade på tåget. Kogutzki sålde torkade örter till apoteken och ägde en kunskap om naturens hemligheter och översinnliga väsen. Nu börjar Rudolf Steiners andliga odysseé på allvar. Genom den till det yttre rätt så oansenliga örtagubben, sannolikt en dold rosenkruzare, lär Steiner känna Mästaren. Den esoteriska lärare som visar Steiner vägen till hans inre livsuppgift; att utveckla en andevetenskap med utgångspunkt i västlig filosofi, som motvikt till tidens materialism.

Vi åker hiss upp till tekniska högskolans loft, som förmodligen inte blev använd på Steiners tid. Under kupolens valv med dess synliga konstruktion och vackra regelverk har man idag inrett en föreläsningssal. Under studietiden lär Steiner känna litteraturprofessorn och Goetheforskaren Julius Schröer och får genom honom 21 år gammal uppgiften att redigera Goethes vetenskapliga skrifter för Kürschners tyska nationallitteratur. Steiner har en häpnadsväckande arbetskapacitet, arbetar dag och natt och fullföljer den första delen av tre band på rekordtid. Arbetet uppmärksammas, och Steiner får nu ett namn i den lärda, litterära världen.

Wien är smältdegel och Europas kulturella centrum, här vistas Steiner bland författare, musiker och filosofer och i Wien knyter han värdefulla vänskapsband i poeten Marie Eugenie delle Grazie salong. Vi besöker Steiners stamkafé, *Café-Restaurant Griensteidl*, som ligger på platsen med det passande namnet Michaelerplatz 2 och idag har fått namn efter målaren Gustav Klimt. Kaféet var kanske inte koncentrerat nedslagsfält för den kosmiska intelligensen, men här hade Steiner fast adress under en tid, och i kaféet möttes Wiens ljusaste huvuden för en förfriskning och ett stimulerande samtal.

Bland intellektuella och akademiska forskare gick Steiner sin egen unika väg.

Från Kants kunskapsteori, vänder han sig på Mästarens råd mot Fichtes jag-filosofi, Hegel och Schelling. Men det var inte tal om att offentliggöra de ockulta idéerna, skriver Steiner i *Barrdokumentet*, ett brev till författaren Eduard Schuré 1907. "De ockulta makterna som stod bakom mig gav mig bara ett råd: Allt i den idealistiska filosofins klädnad." Steiner kände sig ensam, men hittade en själsfrände och ett stöd i författaren och kvinnoaktivistinnan Rosa Mayreder. Rosa Mayreder var också den nära vän som Steiner kunde anförtro sig till och dela sina tankar med i arbetet med *Frihetens filosofi*.

Vägen går förbi anrika *Wiener Musikverein*, där den antroposofiska Väst-Öst-kongressen ägde rum 1922, och som samlade nära 2000 människor. En konferens där flera centralgestalter inom den antroposofiska rörelsen deltog, men också för många betydde det första avgörande mötet med antroposofin. Vi tittar även in i restaurangen och vestibulen i exklusiva *Hotel Imperial* på Kärtner Ring 16, som är byggd i italiensk neo-renässans stil med skinande ljuskronor och praktfull inredning i marmor. Här bodde Steiner under konferensen och på sina resor till Wien. Publiken köade till långt inpå natten för att få audiens hos den numera världsberömda, clairvoyanta filosofen och föreläsaren, som 1922 var märkt av en obegripligt stor arbetsbörda och av mänskliga motgångar. Steiner uppmärksammades i flera tidningar, där några varnade för "rättfångaren Steiner", som med sin "ragu av vetenskaper" ansågs vara en antisocial, dubiös sektledare för bourgeoisien.

Från Wien gick resan vidare till Weimar, dit Steiner flyttade 1890 för att ägna sig åt det omfattande arbetet med redigeringen av Goethes naturvetenskapliga skrifter. Han är nu 29 år gammal och övergången från den öppna gemytliga atmosfären i Wien till den mer traditionsbundna högkulturella atmosfären i Weimar var stor. Steiner blev först mycket inspirerad av staden, "Tysklands Athen", där kända gestalter som bl.a. Schiller, Goethe, Luther och Franz Liszt har verkat. Vi tittade in i huset på Prellerstrasse 2, där Steiner bodde tillsammans med sin första fru, änkan Anna Eunike, 1892 – 1896, ett större hus som idag rymmer Hotel Alt-Weimar. Förmiddagens stadsvandring gick förbi Goethes och Charlotte von Steins bostäder till Goethe-Schiller arkivet, Steiners arbetsplats i sju år. Fast den gången fanns inte den massiva byggnaden och Steiner disponerade två rum på stadsslottet, som ruvar på höjden vid floden Ilm. Men Stei-

ner trivs inte, han brottas med och motarbetades av sin kritiska arbetsgivare, litteraturhistorikern Bernhard Suphan, "en riktig pedant".

I Weimartiden avlade Steiner sin doktorsavhandling i filosofi om Johann G. Fichte vid universitetet i Rostock 1891. Avhandlingen gavs ut som bok året efter med titeln *Sanning och vetenskap* och 1894 kom Frihetens filosofi, som Steiner skrev när han bodde i Prellerstrasse. Bernhard Suphan lär ha varit en olycklig människa som senare hängde sig stående på sin egen utgåva av Johann Gottfried Herders skrifter. Troligen var det Suphan som på många sätt bidrog till att Steiner inte fick den professur i filosofi i Jena och den akademiska position som han hade hoppats på. Därmed fick Bernhard Suphan också rollen som den motståndare som kom att ge Steiners öde en annan riktning än den akademiska. - Steiner betraktade arbetet i arkivet som en börda och uttryckte efter fem år att han kände sig "förrådd och såld". Han ansåg att avundsjuka hade hindrat honom och att åren i Weimar var förlorade år. Vänskapen med lärde, musiker och konstnärer, så som Eduard von Hartmann, Ernst Haeckel, Herman Grimm och författaren Gabriele Reuter, förde honom ändå på ett positivt sätt in i dåtidens kulturella liv.

På eftermiddagen fick vi komma in i Nietzsche-arkivet. Steiner hade fått möjligheten att bidra till utgivningen av Friedrich Nietzsches efterlämnade skrifter, men blev successivt osams med Nietzsches system, som han menade inte alls förstod sig på filosofi, och ännu mindre på broderns verk. Även om Steiner inte själv delade Nietzsches filosofiska idéer, ville han lyfta fram det genuina och progressiva i Nietzsches tankar, "helt ur Nietzsches perspektiv". I en enkät på frågan om vilken känd person han helst ville ha varit, svarar Steiner; "Nietzsche innan sjukdomen". I striden om Nietzsche kallades Steiner bl.a. för Nietzsche-narren! 1895 publicerades Steiners bok, *Nietzsche – i kamp mot sin tid*. Nietzsches system drev dock ett maktspel bakom de anställdas rygg, och konflikten bidrog till att Steiner drog sig ur ett vidare samarbete. Elisabeth Förster Nietzsche kom senare att stödja nazisternas förvridna tolkning av den klassiska tyska kulturen och bidrog till nazisternas tolkning av Nietzsches tankar.

En aspekt som kom fram på resan var "människan Steiner". Ur breven framgick tydligt att Steiner inte var någon inkarnerad Buddha, som från första början var fullkomlig i sin vishet, höjd över

livets alla bekymmer. Vi fick uppleva en man med tidiga framgångar och svåra motgångar. En människa med entusiasm och tacksamhet, med sorger och inre tveivel. Steiner längtade till Wien, för att bo närmare sin familj. I breven kommer han troget ihåg namnsdagar, han klagar över klimatet i Thüringen och över det tyska köket, som "undergräver folkets hälsa". Han skräder inte orden när han uttrycker sin vrede och sitt förakt för den intrikata, ytliga och emotionella Elisabeth Förster Nietzsche. I förhållande till Anna Eunike är han hängiven och varm, men också splittrad. Han plågas av dåligt samvete när han inte kan visa uppmärksamhet och ge av sin tid. "Vi skall hålla ihop", tröstar han Anna, som fruktar att han inte älskar henne. Så småningom flyttar Anna före Steiner till Berlin, för att hitta en ny bostad för sin familj.

Innan avresan från Weimar besöker vi Goethes nationalmuseum, en modern byggnad som ligger bredvid huset på Frauenplatz, där Goethe bodde 40 år av sitt liv. Den skyddade trädgården bakom huset var fortfarande täckt med blommor i det dämpade oktoberljuset. Museet innehåller en stor samling föremål från Goethes naturvetenskapliga forskning och är mycket fint gestaltat; stenar och skelett, planscher och raderingar som framställer händelserna i Goethes samtid, samt verktyg för experiment inom färgläran.

Resan avslutades i Berlin dit Steiner flyttade 1897 och där Anna och Rudolf Steiner kom att gifta sig 1899. Här byggde Steiner upp den teosofiska verksamheten i början av 1900-talet på Motzstrasse 17, numera nr. 30. Huset fick stå kvar under andra världskrigets bombraider, medan den andra sidan av gatan totalförstördes. Det berättas att Steiner en gång stannade upp på gatan djupt skakad och på frågan; "Herr Doktor, vad är på gång", svarade han: "Det är märkligt att tänka sig att en gång kommer allt detta att inte finnas mer". I Berlin träffade Steiner Marie von-Sievers, som ställde den avgörande frågan om det inte var nödvändigt att utveckla ett sällskap, som har sin grund i västlig filosofisk esoterik, och inte i östlig (teosofi) och mystik. Frågan var nu ställd och Rudolf Steiner kunde börja det nyskapande andevetenskapliga arbetet, som efter brottet med teosoferna utvecklades inom Antroposofisk Sällskapet, grundat 1913.

Inne i gårdsrummet betraktade vi byggnaden utifrån, där antroposoferna disponerade tre lägenheter med bostäder, lokaler för filosofisk antroposofisk förlag och bibliotek. En period bodde Anna och Rudolf Steiner under samma tak som

Marie von-Sievers i Motzstrasse, men Anna insåg själv att hon inte kunde följa Steiners filosofiska tankar och utvecklingsväg och lämnade honom slutligen. Marie och Rudolf Steiner bodde på tredje våningen i Motzstrasse, och Steiner gav upp lägenheterna först 1923.

I Berlin var Steiner redaktör för *Magazin für Litteratur* och undervisade också vid Berlins Arbetarbildningsskola (grundad av Wilhelm Liebknecht). Steiner höll många av sina offentliga föredrag för tusentals intresserade arbetare i Architekt-enhaus på Wilmerstrasse. Denna byggnad finns inte kvar, men gruppen fick komma in i Antroposofiska Sällskapets lokal på Geisbergstrasse, där Steiner var verksam mellan 1909 - 1919.

Kan det ha någon mening att betrakta en liten fläck i golvet, där man skimtar en falnad blå färg? Kanske - om man känner till hur antroposoferna försökte gestalta en miljö och design, som motsvarade den funktion som rummen skulle ha på denna tid. Steiner rekommenderade rött för festliga sammankomster, blått för det teosofiska studiearbetet. I Berlin och München inredde antroposoferna så kallade "Konst-Stuben" (konstlokal), inspirerad av Münchenskongressen 1907. Detta var konstrum för sociala konstarangemang och i likhet med kongressalen var de färgsatta helt och hållet i rött. De var tänkt för allmänheten, för folket, som öppna gästfria ställen, där man kunde komma in direkt från gatan. Konstrummen skulle inte bara erbjuda rekreation och värme, utan också skönhet och en estetik som innehåller andliga impulser.

Rummen för teosofiska sällskapets verksamheter var å andra sidan färgsatta i blått. Hela rummet i Geisbergstrasse, inklusive möbler, var målat i olika blåtoner: Mättad blå på väggarna, djupare blå på dörr, golv, fönster och stolar. Talarstolen var också mörkblå, med en bukett röda rosor ovanpå. Draperierna framför fönstren var ljusblå och hängde i märkliga vågor, som längst ned formades som droppar. Mellan fönstren fanns byster av Hegel, Schelling, Fichte och Novalis, tillsammans med två raderingar av Rafaels madonnor. Idag finns inte interiören kvar, men i golvet har man slipat, så att det finns en liten fläck som visar det blåa golvet under.

I sina fördrag ledde Steiner innehållet varsamt över i esoteriska banor, "försiktigt men tydligt", så som han uttrycker det i *Barrdokumentet*. Till Goethes 150-årsdag 1899 skrev Steiner uppsatsen Goethes hemliga uppenbarelse, som återgav innehållet i Goethes saga, Den gröna ormen

och den sköna liljan. Ett föredrag som han själv betecknade som antroposofiska sällskapets "urcell". Arbetarna älskade föredragen, men styrelsen med marxistisk inriktning såg till att Steiner fick lämna Arbetarbildningsskolan. Steiner var ett barn av folket. Under hela sitt liv var ledmotivet i hans verk förbindelsen mellan esoterisk och social verksamhet. Frågan som blev ställd var, om Steiner hade kunnat leda arbetarrörelsens kamp under denna avgörande tid i 1900-talets historia i en annan riktning?

Sista kvällen fick vi uppleva operan *Frischyten* av Carl Maria von Weber i den nyrenoverade *Statsoper Unter den Linden*. Ute på gatan i mörkret efter föreställningen fanns ett yrande folkliv, trafiken stannade, och inga bussar gick. Vi vandrade till fots uppfyllda av klanger och en mångfald visuella intryck tillbaka till hotellet.

I en återblick på resan nämnde jag det faktum, att innan jag kommer till en plats har jag ofta skapat mig en inre bild av hur denna ser ut. Efter att jag har varit på platsen, har jag ändå en tendens att behålla den inre bilden. Detta var tydligen lite skrottretande och säger kanske en del om min person. Jag har dock alltid undrat över hur starkt den första föreställningen lever kvar som den "ursprungliga" platsen. Kanske finns en förklaring till detta i något som jag nyligen läste om det som Rainer Maria Rilke kallar Innenraum, och som finns inom varje människa. Det är en värld innanför varseblivningsförmågan, alltså den del av medvetande som enligt Rilke även låter sig omfattas av Gud, och är oändligt mycket större än det vi kallar yttre värld. Därför kan den aldrig begränsas, kuvas eller brytas ned.*

Att resa i Steiners fotspar handlar framförallt om människomöten, att dela upplevelser och lära känna hur antroposofin lever inom den enskilde. Om det stämmer att varje social organism bärs av ett livsväsen, så kan man kanske säga att gruppens sociala livsväsen visade sig som omsorg, kunskap och humor. - Och var det inte just Steiner som i likhet med Goethe talade om den yttre och den inre världen som en *varseblivbar* enhet? Låt oss hoppas att denna rikedom av erfarenheter växer samman med sin kreativa kärna och blir till ny inspiration. Stort tack till arrangörerna!

*DN: Steve Sem-Sandberg om Etty Hilleshum, 25. oktober 2018

KONFERENS

Vårt dagliga bröd

Markus Tibbling och
Daniel Björklund Jonsson
Sektionen för lantbruk och näring

Återblick på de biodynamiska dagarna i Järna i februari

Konferans på Skillebyholm

Alla hjärtans dag, den fjortonde februari klockan nio på morgonen så var vi ca trettiofem personer som hade samlats i Lindsalen för att delta i den biodynamiska konferensen. Några av deltagarna hade rest ända från Umeå, Skåne, Värmland.

Det hela inleddes andaktsfullt med eurytmisk uppvisning av en bordsbön.

Tacksamhet riktades till alla som möjliggjort mötet, Skillebyholm, Antroposofiska sällskapet, kursledare och konstnärer mfl.

Då det inte förväntades särskilda förkunskaper i antroposofi för att delta, så gavs en kortfattad inledning där själskrafterna och elementen omnämndes. Även små referat till Frihetens filosofi gavs där det andliga hos människan kommer oss väldigt nära i betraktandet av tänkandet. Och att vi står fria att var och en utforska det gudomliga och andliga i vår tillvaro.

Sedan begav vi oss ut i omvärlden för att se på det biodynamiska arbetet över klotet och glädjas åt den tillväxt som det biodynamiska arbetet upplever sedan en tid tillbaka. Tänk att den demetercertifierade jordbruksarealen ökar med 22 ha varje dag och då har vi inte räknat in tillväxten på den biodynamicsikt brukade mark som inte är certifierad!

Europa och Indien har en stor tillväxt liksom USA där antalet demetercertifierade jordbruk ökar igen. I Sydamerika är tillväxten stor men utifrån en liten andel, i Centralamerika har den ökade aktiviteten både i norr och söder lett till ett ökat intresse på gräsrotsnivå.

Dagen fortsatte med arbetsgrupper och konstnärliga övningar i form av eurytmi, bothmergymnastik och talgestaltning, där de tre själskrafterna stod i fokus. Det fanns arbetsgrupper för både lantbrukare, mathantverkare och konsumenter. Stämningen var fantastisk och det var många som kände en stor glädje över att träffas och dela med sig och lära.

*Jag är din källa
Du kommer därifrån
Jag är till dig
När du lyssnar
När jag hörs
Det tystnar*

*Du hör vad du vill höra
Och skapar rödglöd eld
Och blåser den blå vinden
Och smeker silvertären kinden
Hör klingande kristall
Hör klirrande metall
hör sången född ur smärta
Du hör, Jag är världens hjärta*

Ord från konstnärlig aktivitet på Torsdagskvällen, som fick inleda Fredagen, gestaltat i en performance. På Fredagen bildades nya arbetsgrupper med fokus på individuell andlig utveckling, tregrening och preparaten.

Mässa/fest i Kulturhuset

Den som kom till Kulturhuset i Ytterjärna på lördagen möttes av en preparattunna som stod framför entrén med en rörpinne upphängd i pålar i form av en triangel. Det första man fick se när man sedan gick in var två Nibble ladugårdar i miniatyr, traktorer, staket och djur som barnen lekte med. Där fanns också en vattentrappa från Virbela, med handpump, som var uppskattad av barnen. Och vid några tillfällen under dagen var det sagoberättande för stora och små med Isa Tibbling Lilja.

Vattnet i vattentrappan porlade och var i rörelse under hela dagen. Så också människor och ett härligt sorl av samtal fyllde foajen. Antroposofiska sällskapet, med sin nya "roll up" fanns på plats och gav möjlighet för samtal. Kristensamfundet sålde sitt biodynamiska församlingsbröd. Saltkällans bärödling sålde saft och visade en kofta av biodynamisk ull. Arthur Granstedt hade sina böcker till försäljning. Pysslingens Demetercertifierade och trestjärniga KRAV förskolekök var på plats och förberedde mat inför kvällens fest. Järna Stenugnsbageri visade sina nya Demeter märkta bröd. Peter-slund sålde syrade grönsaker. Lantbruksektionen vid Goetheanum visades på en monter. Sven Andersson från Enköping sålde potatis och vitlök från sin biodynamiska gård som senare kom att utgöra en del av festmåltiden. Han hade även barnböcker om odling.

Nibble handelsträdgård var på plats. Järna Naturbruksgymnasium ställde ut tillsammans med Skillebyholm. Skäve gård, Mikaelgården och Rosendals trädgård visade upp sin verksamhet. Biodynamisk biodling representerades av

biodlare schneider med en monter. BP sålde utvalda produkter. Demeterförbundet och Biodynamiska föreningen hade bord med broschyrer. Där fanns även en låda med biodynamiska preparat i att se å känna på.

Även Ekobanken var på plats, där bland många av sina kunder.

I Järna cafe såldes speciellt för denna dag Demeter kaffe som rostats dagen innan av Järna rosteri. Uppskattningsvis så var det strax över hundra personer som rörde sig i foajen under dagen.

Sedan vid kvällningen var det tid för festmåltiden. Det bjöds på lammfile, ugnsrostad potatis, vitlök och pumpa, såser och sallader. Till efterrätt äppelfylld pannkaka med hemmagjord vaniljglass. Järna cafe hade hämtat upp biodynamiskt vin från källaren.

Måltiden gjordes möjlig tack vare gåvor från Järna stenugnsbageri, Järna mejeri, Pysslingens förskolekök, Varma kök, Naturbruksgymnasiets kök, Solmarka gård och Sven Andersson, Enköping. Och som underhållning hade vi underbara musiker från Hölö som spelade live. Ett stort och hjärtligt tack till alla!

Kult i Kristofferuskyrkan

Söndagen började med människovingningens handling i Kristofferuskyrkan på Saltå. Sedan hade ungefär fyrtiofem personer anslutit sig för att ta del av föredraget med titeln "Jag är livets bröd" av Siri Schulze-Florey, präst från Trondheim. Det var ungefär tolv som stannade och åt. Det fanns kvar matrester från Lördagens festmåltid och äppelmust som skänkts av "Palla".

Det konstnärliga skapandet med lera och snö blev väldigt spännande. Och sist men inte minst avslutades de fyra dagarna med en musikalisk andakt. Där John Beck hade valt ut pianomusik som han framförde tillsammans med vacker fyrstämmig kör och orgel med klangspel.

Hjärtligt tack till alla som bidragit och medverkat till dessa dagar. Med hopp om framtiden fortsätter det biodynamiska arbetet och kan hända så anordnas Vårt dagliga bröd nästa år igen.

Vårt dagliga bröd - biodynamiska dagar i Järna. Lindsalen Skillebyholm.
Läs om konferensen på sidan 19.

Cristina di Marco.
Läs intervjun på sidan 6.

Vårt dagliga bröd - biodynamiska dagar i Järna. Kulturhuset i Ytterjärna.
Läs om konferensen på sidan 19.

Bertil Hellström * 1934 11 20 † 2018 11 07, Göteborg.
Läs levnadsteckning på sidan 26.

Wiola Karlén * 1921 10 08 † 2018 12 08, Norrköping.
Läs levnadsteckning på sidan 27. Foto: Maivor Forster.

Steinermonumentet i Schweizergarten, Wien. Från resan i Rudolf Steiners fotspår 2018.
Läs om resan på sidan 16.

ANTROPOSOFISKA SÄLLSKAPET

Antroposofiska Sällskapet skulle bli esoterisk aktivitet

Göran Nilo

Kommentar till två artiklar

Jag har under årtionden intresserat mig för antroposofi och som följd av detta så småningom också för Antroposofiska Sällskapet. Det finns vissa teman som från början tett sig svårförståeliga och gåtfulla. Ett sådant tema har för mig varit när Rudolf Steiner september 1924 pekar på konsekvensen av "Julmötet" och nygrundandet av Antroposofiska Sällskapet 1923/24. Sällskapets existens har förändrats: det har tagit steget från att vara ett förvaltningsorgan till att bli ett esoteriskt sammanhang. Alltså genomträngt av esoterik, alla handlingar som Sällskapet utför, kommer nu att vara genomdragna av esoterik. Och med sig själv som ordförande tillsätter Steiner en esoterisk styrelse. Hur ska man förstå detta och också själv kunna peka på hur förändringen har visat sig och in i framtiden kommer att visa sig?

Genom de två följande texterna tycker jag mig ha fått en välgörande klarhet i det tidigare svårtolkade. Den första texten har sin utgångspunkt i Steiners egen tolkning 1924 och den andra är en nyskriven text av Johannes Kiersch som tematiserar detta 2019, alltså nästan 100 år senare. Så var det tänkt och så har det blivit. Frågan är nu: med vilken hållning vill vi fortsätta?

Antroposofiska Sällskapet som esoterisk realitet i offentligheten

Göran Nilo

Efter Julmötet 1923/24, när Antroposofiska Sällskapet nygrundades, belyste Rudolf Steiner ofta vilken genomgripande förändring detta var för den antroposofiska rörelsens fysiska framtoning. Så också i den följande texten ur 1:a föredraget i Karmaband IV, GA 238:

"... I framtiden måste Antroposofiska Sällskapet vara ett sammanhang genom vilket det esoteriska livet flyter direkt och som själv verkar esoteriskt och som blir medvetet om sin esoteriska verkan.

Därför måste den esoteriska styrelsen skapas vid Goetheanum och denna styrelse måste bli sedd som att den i sin helhet har en esoterisk uppgift och att allt som i framtiden flyter genom Antroposofiska Sällskapet inte bara är antroposofisk substans som man kan ta upp, utan i framtiden kommer dessutom antroposofi att läras ut, antroposofi kommer att göras, vilket betyder att antroposofi verkar i alla yttre åtgärder.

Därför behöver man inse att detta är reala krafter som måste förbinda de enskilda människorna med de personligheter som förenas i Antroposofiska Sällskapet. Dessa krafter får inte vara krafter som uttrycks i någon slags programförklaring som sammanfattas på ett abstrakt sätt. Endast det som finns av reala mänskliga relationer kan i esoterisk mening skapa Antroposofiska Sällskapet. I framtiden måste allt skapas ur reala mänskliga relationer i vidaste mening, ur det konkreta, inte ur det abstrakta livet.

Man måste bara vara kapabel att uppfatta detta konkreta andliga liv som sådant och se det i dess minsta beståndsdelar. Jag vill ge ett litet exempel. Vi har beslutat att som en konsekvens av Julmötet ska var och en av våra medlemmar få ett nytt medlemskort. Eftersom Antroposofiska Sällskapet samtidigt växt till 12 000 medlemmar måste 12 000 certifikat skrivas ut och trots häftiga invändningar som många gjorde, var jag tvungen att fatta beslutet – som sagt, det är ett litet exempel – att själv skriva under varje enskilt medlemskort. Det är naturligtvis ett arbete som tar många veckor. Men vad betyder det i själva verket? Det är inte uttryck för någon slags envishet, eller byråkratisk praxis, utan det betyder att mina ögon vilat på namnen hos dem som tar emot medlemskortet. Det är en mänsklig relation, visserligen av en ringa grad, men det är en mänsklig relation.

På det sättet skiljer sig faktiska mänskliga relationer från de som är blotta förvaltningsåtgärder, som bara är tryckta i program och paragrafer. Inte något av det som reellt flyter genom antroposofin får stå i programförklaringar och paragrafer, utan allt måste vara verkligt liv. Det är bara verkligt liv som kan ta upp esoterik.

Detta måste sägas sedan man efter Julmötet inte längre kan skilja mellan den antroposofiska saken och Antroposofiska Sällskapet, de har blivit ett. Varje enskild medlem behöver vara medveten om detta.

Kära vänner, det kanske tycks er som att detta är självklart. Tänk efter och då kommer ni att inse att det inte är en självklarhet att detta genomförs med full varm hjärtlighet, utan det är till och med ganska svårt att i varje livsögonblick genomföra detta." ...

(4:e karmabandet GA 238 5 september 1924)

Reflektioner till ovanstående

För att upprätta en "mänsklig relation ... genom vilket det esoteriska livet flyter direkt" skrev alltså Rudolf Steiner konkret under 12 000 medlemskort! Om man lever sig in i detta och prövar hur lång tid det tar att skriva sin namnteckning på ett kort och samtidigt med inre lugn låta blicken vila på medlemmens namn, lägga undan kortet och ta fram ett nytt, kan man uppskattningsvis skriva 4 kort i minuten. Det blir 240 kort på en timme. 12 000 kort tar i effektiv tid 50 timmar att skriva.

Året 1924 var helt säkert det mest arbetsintensiva året i Steiners liv. Han insjuknade definitivt 28 september och var sedan tvungen att vara mer eller mindre sängliggande och det var slut med offentliga uppträdanden. Men fram till dess genomförde Rudolf Steiner i stora drag följande januari – september 1924:

Instiftandet av Fria Högskolan där han gestaltade 19 "klasstimmar" som utgör skolans läroinnehåll i mantrisk form, dessutom sju repetitionstimmar och åtta enskilda timmar på olika orter utanför Dornach.

Han fungerade som ordförande i en förening som expanderade i rasande fart med uppbyggnad av olika sektioner i Högskolan, där hans samarbete med Ita Wegman i Medicinska sektionen var särskilt intensivt. Bland annat skrev han en grundläggande bok i medicin ur antroposofiskt perspektiv tillsammans med henne, deltog ofta tillsammans med henne i patientkonsultationer. Startar Medlemsbladet som organ för gemenskapslivet i Antroposofiska Sällskapet, där varje nummer börjar med ett "Brev till medlemmarna"... Han höll ett dussin olika grundläggande yrkeskurser med en omfattning från några dagar till som längst två veckor, kurser där grundkapitalet för det vi idag kan uppleva i tusentals verksamheter spridda över hela jorden inom specifika yrken, såsom biodynamiska lantbruk, läkepedagogik, medicin mm.

Han höll 82 föredrag om karma och reinkarnation där han nu kunde formulera det som han uttalade som en av hans huvudangelägenheter i denna inkarnation. Han hade börjat försöka etablera temat alldeles i början av sin antroposofiska verksamhet 1902, men det visade sig i det längsta kantat av oöverbanneliga svårigheter. Nu "äntligen" kunde det ske.

Han höll en ofantlig mängd andra föredrag under perioden, bara under sommarmånaderna blev det 409, ofta fyra stycken per dag.

Och för att inte tala om alla enskilda samtal, där människor ville ha hjälp

och stöd och råd gällande sina enskilda problem och bekymmer liksom inre utveckling.

Och --- och ---

Men detta hindrade honom inte att skriva 12 000 namnteckningar med blicken på respektive namn som en konkret esoterisk handling! ”Därför behöver man inse att det är reala krafter som måste förbinda de enskilda människorna med de personligheter som förenas i Antroposofiska Sällskapet.” Antroposofi uttrycks inte abstrakt i programförklaringar utan ”... allt måste vara verkligt liv. Det är bara verkligt liv som kan ta upp esoterik.”

Av denna till synes enkla handling kan vi lära oss hur djupa esoteriska sammanhang visar sig i det konkreta livet. Som konkreta relationsbildande handlingar. Vilken vägvisare kan det vara för oss alla!

1 Den som vill ta del av en utmärkt Rudolf Steiner-biografi, där man får följa hans liv mer eller mindre dag för dag och ibland timme efter timme, kan med studera: Christoph Lindenberg: Rudolf Steiner – Eine Chronik 1861 – 1925; Verlag Freies Geistesleben, Stuttgart 1988.

Osjälvisk uppmärksamhet och god samarbetsvilja

Johannes Kiersch

Enligt en utbredd konsensusuppfattning inom den antroposofiska rörelsen består mysterieskolan vid Goetheanum fortsatt kontinuerligt sedan sitt grundande fram till idag. Rudolf Steiner benämnde denna skola som ”esoterisk” och motsvarande detta betecknade han ledningen för Antroposofiska Sällskapet, vars själ skulle vara skolan, som en ”esoterisk styrelse”. Detta faktum aktualiserar frågan om man idag, med förändrade tidsförhållanden efter snart 100 år, skulle se annorlunda på detta sammanhang än vid grundandet år 1923/24.

I vilken riktning utvecklar sig ledningen för den ”esoteriska styrelsen” i vår tid? När Rudolf Steiner dog, uppstod direkt frågan om och hur ledningen, styrelsen skulle arbeta vidare. Detta var också hopkopplat med frågan hur Fria Högskolan för Antroposofi som esoterisk institution skulle ledas nu när deras framstående grundares kompetens saknades. Till bägge frågorna hittade man vid detta tillfälle bara provisoriska svar. Det arrangerades inga öppna diskussioner för att försöka hantera dessa problem. Marie Steiners nyktra omdöme: den bestående styrelsen har blivit ”föräldralös i tidiga barnaåren”,

den är ett ”intet”, stod på ett eklatant sätt i motsättning till övriga medlemskapet som präglades av att försöka sörja för att det påbörjade verket skulle kunna fortsätta.¹

De andra medlemmarna i styrelsen som Steiner hade grundat (och som han sa var esoteriskt tillsatt) avböjde enhetligt Marie Steiners förslag att omstrukturera ledningen för Sällskapet och Högskolan med tanke på det radikalt annorlunda läget. Ingen tog det irriterande faktumet på allvar att Steiner i ”statuterna” 1923 inte hade beaktat att situationen för eller senare skulle uppstå, att man skulle behöva utse en efterträdare till honom. Skulle man inte kunna se Marie Steiner, den mångåriga, beprövade, den djupt förtrogna medarbetaren som var insatt in i minsta detalj i alla ting som rörde Antroposofiska Sällskapet, som predestinerad till detta? Eller Ita Wegmann, som med sin berömda fråga om en förnyad mysteriemedicin sommaren 1923 gav den avgörande impulsen till att instifta en Högskola och som Rudolf Steiner upprepat under hösten 1924 betecknade som ”medledare” av Högskolan? Eller Albert Steffen, den nära vännen och samtalspartnern, särskilt under de sista månadernas sjukläger. Han hade inte beslutat sig för någon av dessa tre betydande personligheterna. Och detta inte ur svaghet eller nonchalans utan på goda grunder. Det fanns alltså ingen officiellt insatt efterträdare. Och man förbisåg helt att det eventuellt fanns ett budskap dolt i detta överraskande, gåtfulla faktum: att ta sig an uppdraget ur egen insikt i det oväntade inträffade nya läget och ur förutsättningslös uppfattning i det egna särskilda individuella strävandet hos var och en av gemensamt engagerade, utan någon anvisning ovanifrån ta de nästa stegen.

Vishetsström istället för hjärtklang

Det som nu var riktningsgivande var framför allt det, genom de givna omständigheterna, hotade gemensamma verket, som skulle kunna hotas inifrån och genom alltför djärva nymodigheter gå under i interna stridigheter. Efter en diskussion bakom kulisserna publicerades styrelsens lugnande deklaration i Meddelandebladet, där den kommande förnyade bedömningen snarare täcktes över än visades upp.²

Ytterligare ett graverande faktum tillstötte. Redan i den Esoteriska skolan under den teosofiska tiden hade Steiner åberopat den ärevärdiga gamla formeln om ”Vishetens och förnimmelsernas samklang Mästare”. På julmötet 1923/24 betonade han att det var nödvändigt för den efter-

strävade ”sanna esoteriken” ”att hjärtana kunde samklinga”. När han dog var uppmärksamheten helt riktad mot att vishetsströmmen skulle flyta vidare. Grundarstyrelsens medlemmar – en grupp prominenta medlemmar som vördade det individuella – förkroppsligade helt uppenbart ”visheten”, eller uttryckt med modernt språkbruk: enastående intellektuell och i livet beprövad kompetens. Men de var fjärran från ”hjärtanas samklang”. Och därmed förbisågs eller förträngdes att den av Steiner tillsatta ”grundarstyrelsen” var allt annat än ”esoterisk”.

Direkt efter Steiners död orienterade sig således antroposofiska rörelsen efter en innehållslös fiktion. Talet om en ”esoterisk styrelse” utvecklade ett spökaktigt egenliv, vilket fick fatala följder. Föreställningar om apostolisk succession blandades in, föreställningar om ämbeten och värdigheter legitimerade av den andliga världen, slutligen anspråk på myndighetsutövning gällande allt inom antroposofiskt liv, stridigheter och bråk. Bittert skriver en nykter iakttagare som Emil Leinhas 1947: ”Vi har en ’esoterisk styrelse’, den består lyckligtvis fortfarande av tre personligheter, av vilka ordföranden offentligt deklarerar att han inte längre kan samarbeta med en av de andra två. 24 juni i år var det fyra, ordagrant: fyra år sedan denna ’esoteriska styrelse’ hade sitt senaste styrelsemöte.”³ Minst fram till Albert Steffens död och Guenther Wachsmuths året 1963, åberopades ur breda lager av vår rörelse den sedan länge absurda föreställningen om den ’esoteriska styrelsens’ andliga auktoritet.

Hög tid för ett tankeutbyte

Talet om en ’esoterisk styrelse’ miste sin utstrålningskraft när – efter andra världskriget och den osaliga ’Nachlassstriden’ utebbande – uteslutna medlemmar från året 1935 nu återvände. Manfred Schmidt-Brabant skrev i februari 1997 att styrelsemedlemmar redan årtals tillbaka hade deklarerat att ”varken styrelsen som helhet eller som enskilda medlemmar gör anspråk på någon slags spirituell succession efter Rudolf Steiner eller antar det eller inte heller förnimmer det på minsta sätt”.⁴ De gamla anspråken var därmed i alla former övergivna, men ända till idag talas inte mycket om detta förtjänstfulla uttalande. Det finns fortfarande medlemmar som tycker att det är sympatiskt att känna sig burens och ledd av en ’esoterisk styrelse’, ibland också sådana som förnimmer sin egen värdighet stärkt genom detta. Men på vilket sätt legitimerar sig då ledningen för Fria Högskolan för Antroposofi som en ’esote-

risk institution' om det helt officiellt inte längre finns och sedan Steiners död faktiskt aldrig har funnits en 'esoterisk styrelse'? Att denna högskola förstår sig som 'esoterisk' beror ju inte på läroinnehållens exklusivitet eller på några anspråk på hemlighållande. "Den kommer att sörja för att man i vidaste mening alltid vet vad den gör" säger Steiner om denna inrättning.⁵ Hur och med vad motiverar alltså högskoleledningen idag som en självklarhet att den är ett signifikant organ i en 'esoterisk' skola? Det är högsta tid för ett offentligt tankeutbyte.

Först och främst kan vi fokusera på den grandiosa ledbild som Steiner gav medlemmarna i det nygrundade Antroposofiska Sällskapet med på vägen i deras gemensamma strävanden: Goetheanum som 'hjärta' i antroposofiska rörelsens organism, som ett varseblivnings- och utjämningsorgan mellan periferi och centrum.⁶ På Julmötet talar Steiner betonat om kretsen av "korrespondenter" till Goetheanum i hela världen som en yttre "kraftstyrelse", som styrelsen i Dornach vill samarbeta med. I vävandet mellan de 'centrifugala' och de 'centripetala' impulserna ska då livet i Sällskapet utveckla sig på ett fruktbart sätt. Motsvarande detta sätter han från och med februari 1924 in beprövade människor som har hans förtroende som 'förmedlare' av Fria Högskolans esoteriska läroinnehåll. Av dem väntade han sig att de skulle framföra timmarnas mantriska innehåll till periferins medlemmar i 'första klassen'. De skulle göra detta ur individuellt ansvar och kompetens motsvarande sina mänskliga omständigheter och utan att ha tillgång till 'klasstexterna', det vill säga det som Steiner själv framfört i Dornach och på andra orter till de olika timmarna.⁷ Helt uppenbart litade han på att dessa 'förmedlare' hade en tillräcklig intuitionskraft, så att deras individuellt hållna timmar gjorde dessa till autentiska nyckelpelser genom deras eget meditativa umgänge med de mantra de blivit anförtrodda och deras kännedom om de lokala omständigheterna. I april 1924 skriver han i meddelandebladet: "Denna institution kan inte bli till ur abstrakta överläggningar 'ovanifrån'. De måste uppstå 'underifrån' ur vårt medlemskaps behov."⁸

Kompetens ur tyst arbete

Naturligtvis var det inte meningen att de esoteriska timmarnas mäktiga innehåll skulle utvecklas 'underifrån'. Detta var ju en gåva till honom som uppenbarelsen 'ovanifrån'. Han hade präglat dessa i form av oantastbara mantra och som ledare med eget ansvar gett dem vidare till Högskolans medlemmar. Men han

förväntade sig individuellt ansvarsfyllda framställningar med hans egna klass-timmar som förebild, alltså motsvarande medlemskaps särskilda behov genom 'förmedlaren' personliga intuitionskraft på sina särskilda orter i hela världen. Marie Steiner skrev: "Den personlighet som uttalade mantra skulle upparbeta det som denna hade att säga som förbindande element till dessa språk. Han ville alltså ha något slag av självständigt arbete med språken, naturligtvis med utgångspunkt i det erhållna vishetsgodset."⁹ Med rätta har därför Hans Broder von Laue hänvisat till att Steiners, i klasstimmen 12 juli 1924, upprepade yttrande om 'de esoteriska skolorna' inte skulle uppfattas som en hänvisning till andra vishetsskolor, utan att han menade de individuellt utvecklade inrättningarna i antroposofiska rörelsens 'periferi', för vilka han hade satt in de första 'förmedlarna'.¹⁰

Låt oss nu med dessa faktiska omständigheter i bakgrunden betrakta Högskolan i vår tid. Allra först är det påtagligt hur arbetsformerna differentierats. Hermann Poppelbaum svarade redan 1951 i styrelsens namn på en liknande fråga: "Styrelsen har uppfattningen att det inte är rätt att tala om mantra i grupp eftersom det för med sig ett speciellt ansvar som ingen idag kan uppfylla."¹¹ Samtidigt hade denna form av esoteriskt arbete redan startat i Norge. När Jörgen Smit senare var verksam i Dornach, sörjde han för att försök med 'fritt' hållna klasstimmar kom igång ur den fullmakt som den förvärvade kompetensen som det stilla arbetet ger. Dessutom gjordes försök med fria samtal om innehållet. Heinz Zimmermann har i en vägvisande studie beskrivit möjligheten med sådana arbetsformer.¹² Sedan offentliggörandet av klasstexterna år 1992 har på många orter arbetsgrupper uppstått som i helt egna former, utan relation till Goetheanum, söker sin särskilda tillgång till Högskolans esoteriska innehåll. Hur är det under dessa omständigheter då möjligt att tänka på en central 'esoterisk' högskoleledning?

Låt oss vägledas av det livets faktum att i antroposofisk mening kan alla människor ha 'intuitioner'. Vanligtvis förblir dessa intuitioner omedvetna. De länkar våra handlingar utan att vi vet om det, ofta på egenomliga vägar. Steiner jämför dem med 'pärlor' som vi vårdslöst låter ligga kvar på vägen.¹³ På antroposofins övningsvägar blir de med tiden alltmer medvetet iaktagna. Den som här är uppmärksam kan märka att en överraskande samklang av intuitioner kan ske mellan människor som arbetar tillsammans. I vardagliga sammanhang talar man då om 'teamanda' eller om 'Corporate Identity'. Den som iakttar

något liknande kommer att förstå Steiners stora ide om 'hjärtat' som 'blodomloppets' organ så, och sedan kunna översätta den till Goetheanums funktion så att han säger sig: Steiner verkar ha väntat sig att intuitioner i 'centrum' av antroposofiska rörelsen kan sättas i en produktiv relation till intuitioner i 'periferin'. Frågan om styrelsen i Dornach är 'esoterisk', på tjänstens vägnar så att säga, ställs idag inte längre. Varje återopande av en helig succession efter den stora lärarens död har med tiden tett sig alltmer absurd. Styrelsen i Dornach har efter årtiondens fasthållande vid fiktionen från 1925 insett detta och inrättat sig motsvarande. Men på precis samma sätt som jag genom antroposofiskt övande kan övertyga mig om att jag själv har intuitioner, så kan jag också, åtminstone ibland, märka att intuitioner visar sig i 'centrum'. Anden fläktar var den vill. Den talar idag inte på ämbetets vägnar, vilket var fallet i gamla kulturer. Frågan om styrelsen i Dornach är 'esoterisk' kan inte besvaras genom tradition och logik. Svaret hittas – om allt går bra – genom osjälvisk uppmärksamhet och genom erfarenhet. Och genom den goda viljan till samarbete.

Denna text kommer i tredje upplagan av boken: *Okkult Gefängenschaft? Von der gewordenen zur wedenden Anthroposophie*. Info3 Verlag, Frankfurt 2018.

Johannes Kiersch född 1935. Studium i anglistik, historia och pedagogik i Berlin och Tübingen. Waldorflärare i Frankfurt och Bochum, medverkat från 1973 i uppbyggnaden av Institut für Waldorfpädagogik i Witten och docent i waldorfpädagogik. Studier och publikationer till Rudolf Steiners uppbyggnad av Fria Högskolan för Antroposofi.

Källa: Das Goetheanum nr 6, 2019. Övers.: Red. GN

1 För env3.2.1997

5 Föredrag 30.1.1924, GA 260a.

6 Se till detta Hans Christoph Kummell, Herz-Kreislauf-system und soziale Gestaltungen. Das Goetheanum nr 42 13.10. 2006.

7 Detta gäller också Lili Kolisko som hade tillåtelse att i Stuttgart läsa upp (f f a för waldorflärarna i Stuttgart. övgers.anm.) sina egna noteringar från timmarna i Dornach. Hon fick tillgång till de professionella nedskrifterna av Helene Finckh först långt efter Steiners död.

8 Meddelandebladet 6.4.1924

9 Notisbok nr 29, Rudolf-Steiner-Archiv, Dornach

10 Hans Broder von Laue, Die Frage der Berufung. Meddelandebladet 26/2009, sid 3 f.

11 Poppelbaum till fru Ludwig, 4.4. 1951. Archiv am Goetheanum.

12 Heinz Zimmermann: Die Lebensbedingungen der Anthroposophie heute. Ziele und Aufgaben der Anthroposophischen Gesellschaft und der Freien Hochschule für Geisteswissenschaft. Dornach 2007.

13 Föredrag 29.5.1913, GA 146.

Horngödsel (humus- preparat) för näringslivet

Ueli Hurter

Det flöt in mycket substans i den festliga stämningen i Lantbrukssektionens årliga konferens i Goetheanum i början på februari i år, substans som de som bidrog samlat på sig under årtionden i det reala lantbruket. Att grunda och starta ett jordbruk, tillväxtkriser, förändringar i konsumenternas förväntningar, generationsväxlingar: denna existentiella substans framfördes med stor öppenhet av den ena parten och mottogs av den andra. Det är min övertygelse att det väsentliga för sektionens årliga förnyande kunskapssubstans uppstår ur denna aktionsforskning.

Kanske kan man likna det med den kosmisk-jordiska kraftverkan i kohornen som är nedgrävda under vintern, där gödseln som stoppats i hornen förvandlas till horngödsel (humuspreparat). Blir sedan horngödseln på våren utrört i vatten och sedan sprutat på odlingsmarken kan man med denna "andliga gödsel" gödsla en mycket stor yta.

Veckan efter Lantbrukssektionens konferens möts många av deltagarna igen på "Weltmesse Biofach" i Nürnberg årets stora mässa för ekologisk odling. Mässhallarna översvämmas av besökare och de senaste statistikuppgifterna kommuniceras: världsbiomarknaden omsätter nu 90 miljarder €. I ett möte talar vi om kommande steg för den associativa ekonomin i försysterligandet av biodynamiska produkter. En av oss ställer den utmanande frågan: kan det vi upparbetat vid Goetheanum genomsyra denna stora marknad med kraft, liknande hur horngödselpreparatet kan gödsla en stor åker? Tänk om Goetheanum vore som ett nedgrävt kohorn, där den levda livsubstansen blir förvandlad och sedan kraftfullt kan stråla ut i vår civilisations olika delar?

Källa: Das Goetheanum nr 8, 2019. Övers.: Red. GN

*Varje ting är sin egen orsak
och har inte en orsak.
Verkan kommer fram ur sig själv.*

Rudolf Steiner, 2 november 1901,
GA 87 som är under förberedning

Redaktören i Das Goetheanum Louis
Defêche kommenterar:

I vår tid har vi tendensen att svara på varför-frågor med ett kausalt orsak-verkan-tänkande. Vi har förlorat väsens-orsaken ur synfältet. Väsentet är "Ur-Sache" (tyskt ord för orsak, Ur-saken = ursprunget till saken övers.ann) till sitt eget sinnliga uppenbarelseätt.

Källa: Das Goetheanum nr 3-4, 2019. Övers.: Red. GN

Uppståndelse- historia

Philip Kovce

Det var en gång ett barn som inte ville bli vuxen. "Jag vill inte bli stor", sa barnet till sig själv, "för de stora är världen så liten." Barnet älskade det stora i världen och kände sig på ett underbart sätt upphöjd i detta. De stora uppfattade barnet som trångsynta och småsinta. De verkade oförmögna att omfatta det stora.

Men barnet märkte snart att det växte. Även om det inte ville bli vuxet växte det ut över sig själv. Det gjorde barnet bedrövat. Men precis då det gick upp för barnet att det skulle bli stor, anade det också något av de storas bedrövelse. För barnet tedde sig de storas bedrövelse, som en längtan efter barnet. Därefter fattade barnet ett beslut: "Jag vill bli större än stor", sa det sig, "Jag vill bli så stor att jag kan bli barn igen." Detta ställde det sig som uppgift. Det valde sig själv till sitt vittne för att på nytt föda sig. "Min barndom ligger nu i framtiden", sa sig barnet. Och slutligen begav det sig på resa dit.

Källa: Das Goetheanum nr 3-4, 2019. Övers.: Red. GN

Antroposofisk meditation

Lördag 4 maj

TACKSAMHET OCH VÖRDNAD

En dag under våren där det ges tid att i lugn och ro fördjupa livsfrågorna.
En dag om tacksamhet, som stärker förmågan att vara närvarande i nuet och även vidgar blicken för livet.
Det handlar också om vördnad som en väg till att se vad som är det väsentliga.

Kl 10 00 - 18 00 på Kulturhuset i Ytterjärna. Kursledare Anna Hallström
Kursavgift 1150:-, Medlem i Antroposofiska sällskapet 250:-
Kostnad för lunch och fika tillkommer
Anmälan och info: anna@antroposofi.nu, 0706861252
Arrangör: Kulturforum Järna

Terapimottagning

i Stjärnsund
Gamla Brukskontoret
Stjärnsunds Herrgård

Diplomeradsamtalsterapeut:
Inger Nerdrum, 076-2505864, ingernerdrum@gmail.com

Diplomerad läkeurytmist, rytmisk
massör:
Elisabeth Norman, 070-6577622,
elisabeth.norman13@gmail.com

Diplomerad konstterapeut:
Ami Widahl, 070-2218539, amiwidahl@gmail.com, www.amiwidahl.se,
Facebook: Konstterapi & Hälso-målning

Välkommen att kontakta någon av oss
för mer info.

*

Beatrice Hallqvist, leg läkare,
specialist i allmänmedicin med antroposofisk inriktning Läkarmottagning
två gånger per år.

Tider till läkarmottagningen bokas hos
Elisabeth Norman.

*

Vandrarhem, bed and breakfast och liten
livsmedelsbutik finns i närheten.

Rudolf Steiner in Anekdoten

Göran Nilo

Titel

”Sie Mensch von einem Menschen!”
Rudolf Steiner in Anekdoten

Utgivare
Wolfgang G. Vögele

Förlag
Futurum Verlag 2012, Basel
184 sidor

När man vill lära känna Steiners mer ”mänskliga”, vardagliga sidor är denna lilla bok ett fynd. Det är en samling av biografiska situationer som olika personer nedtecknat. Rudolf Steiner i vardagen och i högtidliga sammanhang, i allvarliga och humoristiska situationer. Människan Steiner stiger fram mot reliefen 1900-talets stora invigde. Anekdoterna tar många gånger udden av olika slag av föreställningar om vad antroposofi är, ja ibland vad den ”måste” vara. Befriad, från ibland på gränsen till vanföreställningar, kan antroposofin få flyta vidare i högst egen gestalt. Framför allt kryllar boken av en välgörande humor! Ett exempel:

Blöjor på tvättstreck

Tandläkaren, som donerade byggmark till Steiner i Dornach 1913, lät strax därefter uppföra ett enfamiljshus efter Steiners ritningar direkt framför det nu planerade Goetheanum (Haus Duldeck). En grupp antroposofier protesterade mot detta med argumentet att boningshus nu kommer för nära Goetheanum och de skulle skymma utsikten mot själva byggnaden. Man kan inte tolerera tvättstreck fulla med torkande tvätt kring kulturtemplet. Ett ögonvittne berättar: ”När Rudolf Steiner återvände från en resa och fick höra talas om detta, brusade han upp. Med största eftertryck klagade han att vår resolution innehöll grova fördomar ... en tvättlina är inget vanhelgande av Goetheanum ... Föreställningen att man skulle avkapsla templet från vardagens bekymmer, från det vanliga mänskliga livet är ren och skär sentimentalitet! Det antroposofiska nya livet innefattar tvättlinor runt sin byggnad; jag tror att han den gången sade: 'Just här måste det fladdra blöjor från linorna!

(A. Belyj Verwandeln des Lebens. Erinnerungen an Rudolf Steiner sid 334. Basel 2011)
Övers. Redaktionen/GN

Rättelse angående Fritz Fuchs Färgbok

Den tyska BIC-koden blev feltryckt i sista Forum.

För information om arbetet, kontakta författarna direkt (på tyska eller engelska): Matthias Mochner: mochner.matthias@berlin.de - eller i Järna: Hugo Altink, 070-657 42 98, hugoalt56@gmail.com alternativt Torsten Lundberg, 070-861 35 79, torsten.lundberg@live.com

Bidrag till bokprojektet kan sättas in på: Fria kulturfondens gåvofond, bankgiro: 887-1063. Märk med: Fritz Fuchs färgbok.

Eller till tyskt bankkonto:

Förderstiftung Anthroposophie Stuttgart
Konto Nr. 7001 034300, BLZ 430 609 67
IBAN DE 4943 0609 67 7001034300
BIC GENODEM1GLS
Märk bidraget: Fritz Fuchs Buchprojekt.

Till minne

Medlemmar som rapporterats avlidna sedan förra numret av Forum Antroposofi.

Reintraut Dellit-Andersson

* 1937 02 07 † 2019 03 02, Katthammarsvik

Maj Albertsson Brage

* 1938 04 10 † 2019 02 16, Järna

Wiola Karlén

* 1921 10 08 † 2018 12 08, Norrköping

Bengt Stålhammar

* 1930 06 11 † 2018 11 26, Lötterp

Vi tar gärna emot nekrologer över avlidna medlemmar, och även icke medlemmar som varit aktiva i antroposofiska sammanhang. Skickas till medlemssekretariatet. E-post: kontakt@antroposofi.nu

Bertil Hellström

* 1934 11 20 † 2018 11 07, Göteborg

Jag ska försöka ge en liten inblick i Bertil Hellströms liv. I samband med hans bortgång förrättade jag den 12 november i fjor i St.Olofs Kapell i Göteborg Kristensamfundets ritual tillsammans med många, många släktingar och vänner, som ville ta ett sista farväl av Bertil. Han hade levt i 84 år. Hans biografi förlöpte i en viss symmetrisk ordning: i livets mitt, med 42 år blir han Waldorflärare. 21 till 22 år tidigare tog han sig ut i världen efter att ha upplevt en väldigt trygg barndom tillsammans med tre syskon i en trädgårdsmästarefamilj i Karlstad. Och efter en rik tid som Waldorflärare Göteborg, begav han sig sakta in i en värld av tystnad, en tystnad som varade i över 20 år.

Människor från väldigt många olika miljöer var mycket tacksamma för att ha fått möta Bertil. För somliga av dem blev möten livsavgörande, inte minst för alla barn som hade nöjet att ha honom framför sig som lärare i klassrummet eller fick vara ute i naturen tillsammans med honom. Jag själv hade förmånen att få samarbeta med honom under några år i ett läkepedagogiskt sammanhang och upplevde dels hans yrkeskunnande fast än mer Bertils äkta och varma kamratskap.

Bertil hade upplevt en barndom omgiven av en trygg familj där man brydde sig om varandra och av en trädgård där arbetet aldrig tog slut.

LEVNADSTECKNING

Wiola Karlén

* 1921 10 08 † 2018 12 08, Norrköping

En av våra äldsta medlemmar har nu lämnat jordelivet.

Wiola bodde sina sista år på äldreboende här i Norrköping. Wiola var en friluftsmänniska, hon var ute i timmar på promenad bara för några år sedan. När hon var ung så "cykel luffade" hon tillsammans med sin bror Holger Modin i Europa. De tog cyklarna på tåget för att sedan cykla genom olika länder. Det var mycket spännande har hon berättat. På somrarna paddlade hon kanot i Bråviken med sin väninna.

I sitt yrkesverksamma liv arbetade hon i många år med barn i behov av särskild vård. Wiola blev ensam med sin son som var 14 år när hennes man dog. För sex år sedan dog hennes son. Han bodde hemma hela livet för han behövde hennes stöd och hjälp. Wiola hjälpte också många andra människor på olika sätt. Hjälpsam och mycket omtänksam minns vi henne.

Hon har själv blivit mycket kärleksfullt omhändertagen av "grannbarn" nu vuxna som har gjort allt som tänkas kan för henne. Hon var också en stor djurvän, även de minsta fick ta del av hennes kärlek till allt levande. Dikten om Daggmasken (Harry Martinsson) som jag fick av henne talar för detta.

Daggmasken

*Vem vördar daggmasken,
odlaren djupt under gräsen i
jordens mull.
Han håller jorden i förvandling.
Han arbetar helt fylld av mull,
stum av mull och blind.*

*Han är den undre den nedre bonden
där åkerarna klädas till skörd.
Vem vördar honom,
den djupe, den lugne odlaren,
den evige grå lille bonden i
jordens mull.*

Harry Martinsson.
"Passad" (1945).

Wiola gick tidigt med i Antroposofiska Sällskapet och var i nästan hela sitt liv verksam i Norrköpingsgruppen. I styrelsen med olika uppdrag som sekreterare, kassör och som revisor. 1946 bara 25 år gammal blev hon klassmedlem i Fria Högskolan för Antroposofi. Hon översatte också artiklar från tyska språket till

"Även om ekonomin var knapp, inga veckopengar, inga barnbidrag, få leksaker, krigstid med oro och otrygghet så minns jag barnåren i familjen som trygga och fina" säger systemn Margit. Familjen och vännerna man umgicks med - och det var många - var för det mesta missionsförbundare. När det blir fråga om att välja yrke blir det snart tydligt för Bertil att han vill göra något med människor. Innan han med 28 år kom in på socialhögskolan tillbringade han två år på Folkhögskolan i Ljungskile och samlade sedan in många erfarenheter och gjorde bland annat praktik i fångvården och i vården med missbrukare. Han och Solvig grundade familj och fick barn.

Avgörande för både Bertil och Solvig blev mötet med Waldorfpedagogiken och med antroposofin - en dörr öppnades, ljus strömmade in och i detta ljus uppenbarade sig nya möjligheter, men också stora förändringar. Bertil och Solvigs liv går småningom åt skilda håll och leder till nya uppgifter och möjligheter för dem. Bertil lär känna Ann 1974. De åker tillsammans till Stuttgart där Bertil utbildas till Waldorflärare och Ann studerar eurymti. Nu, 1976, i livets mitt gifter de sig och Bertil börjar som lärare i Waldorfskolan i Göteborg. Uppfyllda år! Där fann Bertil sin plats och sin profession. Det han som barn lärt sig, att hjälpa till, förvandlas nu till en utomordentlig arbetskapacitet på alla plan och som bar frukt både i klassrummet och i kollegiet. Han är en passionerad lärare, omtyckt av barn och kolleger. Han hade funnit "hem".

Men allt blir annorlunda, han förlovar allt mer förmågan att minnas, småningom tystnar han helt. Ur en yttlig aspekt skulle åren med den tilltagande demenssjukdomen anses meningslösa. De som känner honom, särskilt hustrun och livskamraten Ann samt barnen, skulle inte hålla med. Tystnaden och allvaret som tog överhand under de sista tjugo åren av hans liv fanns som en signatur med långt innan. I vissa stunder kändes som om han bar på en stor outgrundlig hemlighet. Och i den tystnaden och det allvaret fanns en påtaglig kraft. Och så lever han, i det inre värdigt och tigande i årtal. Hustrun och livskamraten Ann förstår. Hon finns till för honom med hela sitt väsen. Värdigt och fylld av omtanke vårdar hon Bertil ända till slut.

Man anar, här har stora krafter samlat, en skatt för kommande tider ...

Felix Nieriker

oss i vår studiegrupp. Hon var en av en stöttepelare för oss, var mycket delaktig och kom med många kloka inlägg i vårt arbete. Hennes försynta men fasta sätt har varit en stor tillgång. I vår Tisdagsgrupp inledde alltid Wiola med någon aktuell artikel som hon översatt från Goetheanumtidningen.

Antroposofia har funnits med i Wiolås liv även den sista tiden när hon orkade. I bland när vi läste bara några meningar av tankegångarna lyste hon upp och nickade. De sista dagarna var hon mycket trött. Men hon fick ändå med sig en stunds Läkeeurymti vid två tillfällen. Det var mycket fint.

Wiola hade förmågan att sprida ro omkring sig. Vår fina vänskap gav så mycket glädje i livet.

Med Tacksamhet, tillit och värme följer vi nu vår Kära Wiola på hennes "vandring"!

Maivor Forster

ANNONS

- Stödjande samtal
- Biografiseminarium
- Handledning och pedagogiskt utvecklingsarbete
- Barnobservationer

Välkommen med frågor och önskemål. Jag har mottagning för enskilda i Järnatrakten.

För seminarier, handledning och vägledning i pedagogiska och specialpedagogiska frågeställningar ber jag dig kontakta mig för mer information.

Jag är dipl. Biografisk samtalsterapeut med mångårig erfarenhet av utbildning, vägledning och pedagogiskt/specialpedagogiskt arbete.

Kent Holmström
070-6427828, kontakt@folkpedagogik.se
www.folkpedagogik.se

Årsmöte för Antroposofiska Sällskapet i Sverige 2019

Kallelse till årsmöte lördagen den 6 april
kl 10–16 i Antroposofiska Sällskapet's nya lokal
i Robyggehuset (före detta matsalen)

Program för årsmötet

Kl 10.00–12.00 Välkomna till ett inledande samtal kring teman utgående från artikeln "Medlemskap och medlemsavgiften" och kring namnet på högskolan, se artikel och motion på sid 34.

Vidare gör vi oss väldigt många tankar om Antroposofiska Sällskapet som bärrare av högskolan. Den Allmänna Sektionen är ett uttryck för detta. Vi önskar också få återkoppling från er medlemmar hur vi kan bära den antroposofiska impulsen vidare in i framtiden. Varje medlems initiativkraft är den bärande impulsen. Förmår vi hitta ett sätt att samverka kring dessa frågor?

Styrelsen hälsar er hjärtligt välkomna till ett första initiativ i vår nya lokal i Robyggehuset.

Kl 12.30–13.30 Lunch

Kl 13.30–16.00 Minnesstund för de döda och årsmötesförhandling

Förslag till dagordning

1. Öppnande av stämman
2. Fastställande av röstlängd
3. Val av mötesordförande
4. Val av protokollförande och två justerare, tillika rösträknare

5. Fastställande att mötet är stadgeenligt utlyst
  6. Fastställande av dagordningen
  7. Verksamhetsberättelse 2018
  8. Revisorernas berättelser
  9. Fastställande av resultat- och balansräkning
  10. Fråga om ansvarsfrihet för styrelsen
  11. Uppföljning av budget och verksamhetsplan
  12. Val av styrelse – valberedningens förslag
  13. A) Stadgeändring B) Val av revisorer
  14. Val av valberedning
  15. Motioner och styrelsens förslag
  16. Fastställande av tidpunkt för höstmötet 2019
  17. Övriga frågor som rör föreningen
  18. Stämmans avslutande
- Grundstenen läses som avslutning

Verksamhetsberättelse Styrelsen

Arbetsåret inleddes med sällskapets vintermöte som ägde rum i Waldorflärrhögskolan i Bromma. Temat var Leonardo da Vincis bild av nattvarden som belystes från olika perspektiv ifrån pedagogiska sektionen, Kristensamfundet, medicinska sektionen och sektionen för lantbruk och näring.

Årsmötet och höstmöte genomfördes enligt stadgarna.

Styrelsens har under året haft möten med Högskolekollegiet, representanter för mysteriedrama arbetet, Kristensamfundet, Forumredaktionen och Trialog för att stärka och utvidga samarbetet. Sällskapet aktiviteter ses inte som enbart Järna baserat och ett intensiverat samarbete med Stockholmskretsen är igångsatt.

Styrelsen har under året arbetat intensivt med att få våra medlemmar att betala sina årsavgifter. Under 2018 har det inkommit 65% av avgifterna

Det har under året startats en liten arbetskrets för naturvetenskap, matematik och astronomi på nordisk basis (NNAK). Arbetet är ett samarbete mellan till att börja med de norska och svenska antroposofiska sällskapen. Gruppen har träffats i Sverige (2 gånger i Järna) och i Norge (1 gång i Oslo). Innehållet i mötena har bu-

rits framför allt från norsk sida, medan finansiering, lokaler och organisering har haft en tyngdpunkt i det svenska. Under 2019 tillkommer det danska sällskapet i samarbetet – man kommer under året att därifrån bära det ekonomiska åtagandet avseende resa kost och logi för de långväga deltagarna. Planen för 2019 är fyra möten, tre i Sverige och ett i Norge. Vi håller två möten 2019 under våren av intern karaktär. Under hösten 2019 är ambitionen att även inkludera en offentlig del för intresserade. Vid ett av dessa höstmöten deltar Johannes Köhl och Mattias Rang från den naturvetenskapliga sektionen i Dornach. Avsikten är vidare att publicera texter i olika sammanhang, som tar upp ämnen som behandlats vid dessa träffar. Grundtanken med detta initiativ är tvåfaldig: 1) att på nordisk nivå samla krafterna och möjliggöra arbete inom sektioner, som annars skulle ha svårt att komma till ett livskraftigt arbete, samt att 2) gagna den allmänna sektionen, genom att främja mänskligetskulturen genom den naturvetenskapliga och den spirituella disciplinens symbios. Initiativtagare är Daniel Håkansson.

Arbetet med kortkonferenserna avslutades framgångsrikt under 2018 med bl.a

Rembert Biemond:

Jagets spår i världen:

Biodynamisk odling i öknen (Sekem) och i norra Indien (Darjeeling Organic Tea Estates), samt Goetheanum Association.

Michaela Glöckler:

Observatörens roll i sin egen jagvärld: Jagets utvecklingsstadier i spänningsfältet mellan individualism och social kompetens

Johannes Köhl:

Observatörens roll i den fysiska världen – med exempel från kvantfysiken

Trond Skafesmo:

Evolutionen och tidens gåta

Sällskapet tagit emot en substantiell arvsgåva efter Sven Scharin ifrån Norrköping. Pengarna är fonderade för framtida utvecklingsprojekt.

Styrelsemedlemmarna medverkade regelbundet i Sektionsrådgruppen.

Nordiska styrelsemötet ägde rum i Köpenhamn den 27-29 April

För styrelsen

Erland Kornfeld

Publikationer

* Forum Antroposofi utkom fyra gånger med en upplaga på 2200 ex. Redaktionskommitté:

Tobias Ossmark, Felix Nieriker, Göran Nilo, Bo Werner Eriksson, Karen Swartz Larsson. Projektledare: Joel Hallklint. Kontaktperson i styrelsen: Karen Swartz Larsson.

* Webb: www.antroposofi.nu, facebook.

Redaktör: Joel Hallklint.

Sekretariat och servicefunktioner Joel Hallklint 50% tjänst. Uppgifter: Medlemsregister, ekonomisk administration, medlemskommunikation, mötesadministration m.m.

Medlemstatistik

1439 medlemmar i december 2017

+34 medlemmar 2018 (2017 +23)

- 17 medlemmar sade upp sitt medlemskap 2018 (2017: -30)

-26 medlemmar meddelades avlidna 2018 (2017: -16)

- 1 flyttade medlemskap till annat landsällskap 2018

1429 medlemmar i december 2018

Valberedningens förslag till årsmötet

Valberedningens förslag är i skrivande stund ej helt klart och kommer presenteras på årsmötet. Den som önskar förslaget innan årsmötet är mycket välkommen att höra av sig till valberedningen@antroposofi.nu eller till sekretariatet.

Botvid Aquilon, Nina Ljungquist, Felix Nieriker

Fria Högskolan för Antroposofi i Sverige 2018

Om man som medlem i Antroposofiska Sällskapet, förutom att vara intresserad av antroposofin också blivit så inspirerad att man vill representera den och dess konsekvenser i livet, då kan man gå in i Fria Högskolan.

Detta att handla inspirerad av antroposofi innebär inte att följa några färdiga råd eller regler utan att använda den som ett sätt att "forska i vad det allmänmänskliga är", som Steiner vid ett tillfälle beskriver det. Förstådd på detta sätt blir antroposofin att öppet och intresserat förhålla sig till världen och inte en dogmatisk tvångströja. Forskning betyder i det här fallet något som var och en kan utföra när som helst: att intressera sig för sitt eget liv som forskningsobjekt. I den betydelsen handlar det alltså här om en högskola, en verksamhet där människor bedriver forskning.

Inom Högskolan sker ett meditativt forskningsarbete som får sina konsekvenser i det utåtriktade arbetet. För att ha en förbindelse mellan det interna och det utåtriktade arbetet samverkar högskolemedlemmar inom olika yrkesområden i s k sektioner av Högskolan. I dessa sektioner bearbetas forskningsansatser och erfarenheter inom ett yrkesområde men där tas också initiativ till samverkan med olika individer och grupper i samhället. Så finns det idag sektionsgrupper för en rad arbetsfält bl.a. pedagogik, medicin, läkepedagogik, konst, jordbruk och näring, naturvetenskap.

Fria Högskolan finns såsom Antroposofiska Sällskapet i många länder och har ett organisationscentrum i Dornach, Schweiz. I Sverige sker det meditativa arbetet på många platser och även sektionerna är verksamma här.

Allmänna sektionen är alla medlemmar i Högskolan medlemmar av.

Inom allmänna sektionen i Sverige finns några arbetsgrupperingar:

-Klasstimmar - Meditationsarbete

Under 2018 skedde det gemensamma bearbetandet av meditationerna i Högskolan i olika grupper, bl a i s.k. klasstimmar, på 10 orter i Sverige: Umeå, Dormsjö, Örebro, Stockholm, Järna, Norrköping, Göteborg, Växjö, Kalmar och Baskemölla (Skåne). De personer som tagit på sig att förmedla de speciella meditationer som man arbetar med inom Högskolan kallas klassansvariga. I december var 18 perso-

ner klassansvariga. Mer information om vem som är ansvarig på vilken plats finns i Forum.

Högskolekollegiet

De klassansvariga möts 2 ggr/år under 1 ½ dag på olika platser. Dessutom deltar generalsekreteraren. Denna konstellation bildar högskolekollegiet. Här sker ett samråd vad gäller nya initiativ framför allt vad det gäller arbetet med meditationerna. Ett fördjupande forskande arbetet med meditationerna ger ett bra stöd för detta. Det sker också ett samråd dels om läget i den antroposofiska rörelsen i världen och även om andra initiativ. En viktig del är också ett forskningsarbete kring intentionerna med Högskolan och Sällskapet. Man möter även högskolemedlemmar på platsen. 2018 möttes högskolekollegiet vid ett tillfälle i Järna och vid det andra tillfället i Dormsjö.

Högskolekretsen

Högskolekretsen består av högskolemedlemmar som vill rådsla om läget för den antroposofiska rörelsen. Den har möten 4 ggr/år, söndagar, under 3 ½ timme i Kulturhuset i Ytterjärna.

Mer om Högskolekretsen på annan plats i verksamhetsberättelsen.

Under 2018 arrangerades två högskolemöten i Kulturhuset i Ytterjärna, en "Sommarverkstad" 2 dagar i juli och en "Vinterverkstad" 2 dagar i december där meditationsarbete med Fria Högskolans mantra varvades med samtal och eurytmi.

För övrigt finns många mindre grupper runt om i landet som på olika sätt arbetar med Fria Högskolans meditationer. Anna Hallström

Sektionen för lantbruk och näring 2018

Thomas Lüthi, Daniel Björklund Jonsson, Ulrike von Schoultz, Sofi Gerber

Under året träffades sektionskretsen för lantbruk och näring tre gånger. En tematik som bland andra bearbetas är andliga aspekter i biodynamisk odling. Det andliga i jordbruket är också årstemat för hela den biodynamiska rörelsen som i februari 2020 kommer att avrundas som tema för jordbrukskonferensen i Goetheanum. På initiativ av sektionen genomfördes fem samrådsmöten med representanter för olika biodynamiska verksamheter. Syftet är att stärka det biodynamiska arbetet i Sverige. Samrådsmötena inspirerade till flera gemensamma initiativ som togs under året: en biodynamisk kurs på

Gotland, ett Demeter torg på Skillebyholms höstmarknad, en konferens om djur i Kulturhuset, biodynamiska studiedagar för lantbrukare, mathantverkare och konsumenter.

Järna Mejeri säljer mjölkprodukter som endast kommer från biodynamiska jordbruk. För konsumenter är det av stort värde, att få veta vilka livsmedel som har odlats på ett biodynamiskt jordbruk. Det är mjölk som kommer från kor som kan leva ett värdigt liv, som dessutom får ha kvar sina horn! Mjölken har från början hög kvalitet och bibehålls genom skonsam bearbetning. Den kommer från närområdet och har inte fraktats långa vägar. Dessa biodynamiska och Demetermärkta mjölkprodukter är en enastående möjlighet också för antroposofiskt inspirerade verksamheter i Järnatrakten, att stödja närproducerat och biodynamiskt odlad.

Numera finns också ett biodynamiskt jordbruk som har egen kvarn på gården. Det finns återigen svenskt biodynamiskt mjöl att köpa och inte bara importerat från Tyskland. Glädjande nog har Järna bageri börjat baka bröd på svenskt biodynamiskt mjöl! För närvarande finns där tre olika Demeter brödsorter och planer finns att utöka sortimentet vart efter efterfrågan kommer att öka i Järna.

I övriga länder där biodynamisk odling finns, sker en stadig och delvis mycket markant tillväxt av den biodynamiska odlingen. Nu finns även här i landet försiktiga tecken på en möjlig förnyad tillväxt.

Skillebyholms trädgårdsutbildning

Skillebyholm har sedan några år tillbaka blivit en arbetsplats för långt många fler än sina egna medarbetare och studenter vilket märks på den fullsatta parkeringen som möter var och en som kommer efter kl. 9 till platsen. Även dagsbesökare till lunchrestaurang, gårdsbutik och konferens har ökat vilket medfört att vi behövt skylta upp platsen bättre och tänka oss in i hur det är att komma till Skillebyholm för första gången, verkligen en spännande övning.

Samarbetet med Järna naturbruksgymnasium har utvecklats och innehåller nu allt från ledning, undervisning, administration, jordbruk och djurhållning till skyddsombudsfrågor och utvecklingsfrågor inom biodynamisk odling. Odlingssäsongen var en rejäl utmaning pga. torkan och dessvärre räckte inte vattnet till frilandsodlingen som fick möta hetta och torr jord utan livsgivande bevattning. Nu har bevattningsdammen utökats rejält under året som gått vilket inger hopp om framtida skördar.

Deltidsutbildningen fick många nya studenter på första året, även komvuxklassen blev större än vanligt.

Deltidsutbildningen fortsätter med fyra årskurser med sammanlagt 60 deltagare.

Komvux har nytt intag varje termin, sammanlagt studerade 36 personer under 2018.

Yrkeshögskoleutbildningen "Trädgårdsmästare, ekologi och entreprenörskap" startade i augusti med 23 studerande. Årskurs 2 hade 26 studenter.

I april 2018 examinerade vi ut 26 trädgårdsmästare på YH-utbildningen.

Näringsarbetet

Det nordiska näringskollegiet har träffats i januari och augusti hos Mona Kivistö-Svanholm på Säby Waldorfförskola med ett kontinuerligt studium av Rudolf Steiners "Ockulta Fysiologi" och fördjupande samtal om näringsfrågorna i vår tid.

Sektionskretsen för Näring som en del av lantbrukssektionen i Dornach, har träffats januari 2018 i Glashaus och 3 till 7 2018 i Tessin hos sektionsmedlemmen Emma Graf.

Även i den kretsen görs ett fortlöpande studium av den ockulta fysiologin. Två övriga teman behandlades.

"Frukt och äggvita" i samband med svavelrikedom hos barn med speciella behov.

Genomgång av Ehrenfried Pfeiffers gärning i samband med hans sista föredrag:

Übernatur und Unternatur in der Physiologie der Pflanze und des Menschen.

(Die Wahren Grundlagen der Ernährung)

Övernatur och undernatur i växtens och människans fysiologi. (Näringsens sanna grundval)

Näringsarbetet har under 2018 haft en rad undervisningsinslag för pedagogiska och odlingsinriktade elevgrupper.

I samband med det årliga mötet: „Anthroposophische Fachtagung für Hauswirtschaft und Ernährung „ 2018 på Waldorfskolan i Schwäbisch Hall gavs ett svenskt bidrag med titeln:

"Kan vi stödja handlingskraft och förvandlingskraft genom näring"

Årets tema var: Människa och djur: möte, umgänge och ansvar.

Stiftelsen Biodynamiska Forskningsinstitutet

För det framtida jordbruket behövs en forskning som arbetar tvärvetenskapligt med hela ekosystem och åtgärder som kan stärka livsprocesserna hos mark, växter, djur och människor. För detta behövs ett biodynamiskt inriktat forsk-

ningsinstitut som samverkar med såväl det praktiska jordbruket som med övrig forskning och med allmänheten.

Stiftelsen Biodynamiska Forskningsinstitutet har under 2018 bedrivit flera forskningsprojekt som spänner över områden från jordens bördighet och begränsning av näringsläckage till hållbar livsmedelsförsörjning och biodynamisk praktisk kunskap.

Nytt för 2018 är projektet 2000 kvm som är ett pågående samarbete med Rosendals trädgård i Stockholm. Där har en 2000 kvm stor trädgård etablerats för att visa hur vi kan odla mat för en person under ett år på ett hållbart sätt. 2000 kvm bygger på SBFIs och BERAS forskning kring ekologiskt kretslopps jordbruk, där djurhållning och växtodling bildar en helhet, och kring vad vi människor ska äta för att vi och planeten ska må bra. Projektet samarbetar med olika aktörer inom livsmedelssystemet, bl a Polarbröd, och kommer att utveckla kommunikationskoncept från jord till bord där både trädgården och restaurangen på Rosendal ingår. SBFIs del i projektet är att förmedla den forskning som konceptet bygger på samt vara med och vidareutveckla nya forskningsfrågor.

Under 2018 påbörjades projektet Återföring av växtnäring till åkermark, Skilleby våtmark - (finansierar Stockholms läns landsting och Vidarstiftelsen) som på ett praktiskt sätt utvärderar hur sedimentet från våtmarker på bästa sätt kan tas tillvara i lantbruket.

Food Clusters in Poland - Evaluation of Sustainable Food Initiatives (finansierar Axel and Margaret Ax:son Johnson Foundation) är ett fortsättningsprojekt med fokus på lantbruket runt Östersjön. Här utvärderas några av de positiva exempel på hållbar livsmedelsproduktion som finns, trots den pågående strukturrationaliseringen av jordbruket i Polen. Projektet lyfter fram såväl miljömässiga som sociala möjligheter och utmaningar hos dessa initiativ.

Att kunskapa om det levande - biodynamiska lantbrukares praxis är en pilotstudie om den erfarenhetsbaserade kunskap som ligger till grund för ett gott omdöme - att kunna läsa av en situation, veta när det är dags att handla och hur - med särskilt fokus på den biodynamiska praktiken.

I samarbete med Hushållningssällskapet i Örebro och biodynamiska gårdar

i Järna/Nyköping pågår även projektet Hållbar produktion av vallbladväxter (finansierar Ekhagastiftelsen).

De långliggande försöken i Skåne och i Järna (finansierar Softwarestiftung och Ekhagastiftelsen) har avslutats och rapporterats under året. Försöken bygger på jämförelser mellan biodynamisk, ekologisk och konventionell odling. Resultaten tyder på att fast gödsel har en positiv inverkan på mullhaltssupplemen och kollinlagring jämfört med flytgödsel. Även de biodynamiska preparaten visade viss positiv effekt på mullhalten över tid. På Nibble i Järna pågår fortsatta försök som jämför fast och flytande gödsel med och utan biodynamiska preparat respektive med och utan biokol.

Under 2018 har SBFi arrangerat och deltagit i en rad aktiviteter för att kommunicera forskningen. Bland dem kan nämnas: dagmaskräkning på Skillebyholms plantdag i maj och höstmärnad i september, i juli var Artur Granstedt i Almedalen och deltog i ett seminarium i Ekobankens regi - Hur kan jordbruket rädda Östersjön?, i september deltog Artur Granstedt och Sofi Gerber i konferensen Evolving agriculture and food - opening up biodynamic research i Dornach och presenterade resultaten från SBFIs långliggande bördighetsförsök i Järna och i Skåne och höll en workshop om biodynamiska lantbrukares kunskap. SBFi deltog också som föreläsare och moderator i seminariet Hållbar djurskötsel - till vilket pris? i Järna i oktober.

SBFi har under året gett ut 4 vänbrev med information om institutets verksamhet. En uppdaterad upplaga av Artur Granstedts bok Morgondagens jordbruk - med fokus på Östersjön har getts ut då den tidigare upplagan var slutsåld. Ett arbete med att ta fram populärvetenskapliga beskrivningar av biodynamiska mervärden har påbörjats under året. Forskningsinstitutet har utvecklat en utbildning kring ekologisk och biodynamisk mat för LSS-verksamheter som genomförts vid ett tillfälle. Undervisning har också getts på Skillebyholms YH-utbildning. SBFi har även deltagit aktivt i de samrådsmöten som arrangerats av Sektionen för lantbruk och näring.

BINGN

BINGN (Biodynamic Initiative for the Next Generation Nordic) är en treårig nordisk lärlingsutbildning i biodynamiskt lantbruk. BINGN har under 2018 haft två grupper studenter med 8 respektive 7 studenter.

Grupp C började sitt sista år med deltagande i jordbrukskonferensen i Dornach. Kommande seminarier genomfördes i Danmark, Finland, Norge och Sverige. Det 6:e och sista seminariet var examenseminariet på Solborg i Norge. Under examenseminariet presenterade samtliga 8 studenter sitt examensprojekt. Denna presentation hölls inför två externa examinatorer, medstudenterna samt BINGN-teamet. De två externa examinatorerna skrev personliga kommentarer till var och en av studenterna. Dessförinnan hade varje student i ett individuellt samtal presenterat sin lärprocess i form av sina portfolion för BINGN-teamet. Examenseminariet avslutades med en fest där tidigare BINGN-studenter, BINGN-studenterna från Grupp D, lärare, bönder, familj och vänner deltog. Grupp C presenterade sin väg genom utbildningen både i muntliga presentationer och i form av en utställning. Alla åtta känner sig kopplade till den biodynamiska rörelsen och kommer efter avslutad utbildning att arbeta inom jordbruk/trädgård.

Grupp D genomförde sitt andra år i BINGN som innehöll 6 seminarier, tre i Sverige, två i Norge och ett i Finland. Vid det femte seminariet presenterade studenterna sina individuella projektarbeten för Grupp D, C och BINGN-teamet. Här blev det tydligt att samtliga studenter hade utvecklats under andra året, både inom jordbruk och på det personliga planet. De presenterade sina teman med stort självförtroende och reflekterade över både innehåll och lärandeprocessen.

Under första halvan av 2018 pågick ett intensivt arbete med Software AG för att se om de kunde bidra till BINGNs utveckling. Detta resulterade i ett treårigt bidrag samt en gemensam plan för utbildningens utveckling, både när det gäller att fördjupa kvaliteten och när det gäller att stärka samarbetet med övriga organisationer i Norden och göra utbildningen ekonomiskt självständig.

Ett nytt inslag i BINGN började utarbetas under 2018 och kommer att genomföras under 2019. Det består i träffar för de lantbrukare som har eller önskar att ta emot BINGN-studenter på sina gårdar. Avsikten med träffarna är att fördjupa samarbetet mellan BINGN och gårdarna, erbjuda möjlighet att utvecklas som handledare och utbyta erfarenheter med andra i en liknande situation. En träff i varje land kommer att genomföras under 2019.

BINGN-teamet har under 2018 tagit fram en ny flyer, gett ut två nyhetsbrev och deltagit i mässor/marknader för att sprida kunskap om utbildningen och stärka kontakten med andra intressenter inom och utanför den biodynamiska rö-

relsen. BINGN har även haft en artikel publicerad i Biodynamisk tidning i Sverige. Pernille Vestskogen, tidigare student i BINGN, har tillsammans med två filmare under 2018 på uppdrag av BINGN börjat göra en kort dokumentärfilm om BINGN som ska kunna användas både som information till intresserade studenter och för potentiella finansörer i framtiden.

Pedagogiska sektionens verksamhet 2018

Sektionskretsen möts fyra heldagar per år. Deltagarna arbetar med högskolans klasstimmar och samtalar om aktuella frågor inom det pedagogiska området.

En grupp utses att planera och genomföra det årliga Svenska Waldorflärarmötet. 2018 års Waldorflärarmöte hade mottot "Jag vill utvecklas idag". Föredragshållare var Claus-Peter Röh, som leder den internationella Pedagogiska Sektionen i Goetheanum tillsammans med Florian Osswald, samt Solveig Tjärnstig, som talade om sinnen, språk och lärande. Cirka 20 arbetsgrupper och seminarier kompletterade föredragen.

Därefter arbetade en planeringsgrupp vidare inför 2019 års lärarmöte, då waldorfskolornas hundraårsfirande skulle uppmärksammas.

Pedagogiska sektionen möjliggjorde att Ola Waage kunde delta i Internationellt Forum för Waldorfpedagogik. Den har även bland annat gett ett bidrag till den årliga svenska eurytmifestivalen för ungdomar.

Malte Nordling

Verksamhetsberättelse Bildsektionen 2018

Arbetet inom bildsektionen började under 2018 med en presentation av dess verksamhet på Högskolekretsen i slutet av januari. Där gavs en kort historia av sektionens verksamhet i Sverige, samt en bild av den nuvarande situationen. I sitt inledande föredrag visade Berit Frøseth hur den antroposofiska konstimpulsen idag präglas av två strömningar. Den ena tar utgångspunkt i Steiners övningsväg och goetheanismens tankar om färg- och formförvandling. Den andra är mer postmodern, inspirerad av Joseph Beuys, där det ofta är människan det konstnärliga materialet; social skulptur, materialexperiment, performances, installationer. Bo Eriksson berättade om de målningsövningar som Steiner gav till Henni Geck och visade exempel på detta genom en bildserie som han själv hade gjort. Sedan presenterade konstnärer inom sektion aspekter av sitt arbete i förhållande till Rudolf Steiners konstimpuls, där vi fick se en rik mångfald av olika uttryck och tillvägagångssätt.

Utöver detta hade vi tre tillfällen att träffas under våren. Först ute var Bo Erikssons anförande, "Att öva färgförmågel-

sen. Förberedelse för arbetet med Rudolf Steiners naturstämningar". Genom enkla målningsexempel fick vi öva upplevelsen och förnimmelserna av olika färgfenomen, färgkvaliteter i skiftande förhållande till varandra. I mars följde Ulf Wagner med en ingående historisk bild av utvecklingen av det abstrakta måleriet, där Hilma af Klint har haft en betydande roll, dock ur en egen esoterisk, medial förmåga och relativt oberoende av den allmänna konstutvecklingen. Vårsåsongen avslutades med ett bidrag från Pehr Sällström, som gav en introduktion till Martin Bubers bok, som han själv har översatt: "Människan och hennes bildkonst".

I november arrangerades ett kort seminarium med två konstnärer från Norge; Kjetil Skøien och Odd Lindbråten. Fredag kväll gjorde Kjetil en performance med titeln "Det dolda", som gav en bred bild av ett flertal inspirationskällor från antroposofin. Detta var ett collage med fragment av texter från Rudolf Steiners föredrag i kombination med kroppsrörelse och musik. Allt mot en fond av projicerade foto av byggnaderna i Dornach. Tillsammans skapade han en stämning hängiven Steiner's olika föredrag som har inspirerat honom genom åren.

Odd Lindbråten talade om olika arkitektoniska element i första Goetheanum. Han tog också upp döden som ett tema inom konsten och visade hur förhållandet till döden har ändrat sig genom ett starkt materialistiskt sätt att se på denna. Exempel på ett mer andligt förhållningssätt till döden inom konsten fick vi se i Michelangelos mausoleum för familjen Medici. Odd jämförde detta med ett modernt uttryck och lyfte fram det kontroversiella minnesmonumentet för offren på Utöya i Norge.

Berit Frøseth och Filip Henley

Verksamhetsberättelse för medicinska sektionsområdet 2018

Under 2018 har vi som utgjort en förberedelsegrupp anordnat 7 tema-möten i Vidarsalen på Vidarkliniken. Vi är Anne-Ingeborg Haugholt, Adja Asmussen, Dick Tibbling och Kristian Holmberg. På temamötena bearbetade vi värme-kvalitet i vård och behandling av sjukdomar inom de sju tema som imedicinska sektionsledningen i Goetheanum impulserat till. Under vinter-vår tog vi oss an följande teman: graviditet, spädbarnstid, allergier, sedan febersjukdomar och uppfostran, sedan om traumatiska upplevelser. Under hösten bearbetade vi värme i temaområdena psykisk ohälsa, cancersjukdom och

palliativ vård. Vi tillfrågade läkare, sjuksköterskor och terapeuter att förbereda bidrag ur sin erfarenhet till dessa teman och hade också tid för allmänt samtal. Mötena har samlat 20-35 deltagare.

Den 1 september anordnade läkarförbundet LAOM en medlemskonferens i Stockholm där ett nytt projekt för verksamhet i Vidarklinikens lokaler presenterades. En grupp läkare och sjuksköterskor har arbetat fram en plan för att bedriva avancerad sjukvård i hemmet och geriatrisk vård där. Det finns ett stort behov av sådan verksamhet i Stockholmsområdet. En av ledarna för medicinska sektionen, dr Matthias Girke deltog då. Detta projekt har sedan bearbetats vidare i flera möten med stiftelsen Vidarklinikens ledning.

Från styrelsen för stiftelsen Vidarkliniken hade Ursula Flatters och Anders Kumlander också förhandlingar med Weleda och kontakter med läkemedelsverket om hur de antroposofiska läkemedlen skulle kunna fortsätta att vara tillgängliga i Sverige. Den senaste dispensen kommer att upphöra att gälla 1 september i år.

Stiftelsen Vidarklinikens avtal med Stockholms läns landsting upphörde att gälla 31 mars och då minskade antalet patienter i Vidar Rehab, som verksamhetens namn ändrades till, och medarbetare började sägas upp. Endast tack vare Vidarstiftelsens stora ekonomiska stöd till en patientfond kunde verksamheten bedrivas vidare.

12 mars 2019 Kristian Holmberg

ANNONS

Barnaårens betydelse för livet som vuxen

23 juni - 28 juni 2019
på Skillebyholm, Järna

RÖRELSE - livets källa
Att röra sig, röras och bli berörd

Tillsammans övar och undersöker vi rörelsens kraft för människans liv och utveckling. Vi får lyssna till föredrag i ämnet, öva eurytmi och dans, sång och berättande, tälja och forma i färskt trä.

Vi inspireras av Skillebyholms natur och kultur. Denna biodynamiska utbildningsgård i Ytterjärna bjuder på rofylld miljö och läckra måltider direkt ur egna odlingar.

Välkomna till denna sommarvecka alla barn engagerade - alla föräldrar och pedagoger! Medverkande: Anna-Stina Eriksson, Gudrid Malmsten, Eva Fröman, Charlotte Veber-Krantz, Göran Krantz, Thomas Lüthi, Liselott Karlsson-Selén m.fl.

Kursavgift inkl. måltider och boende: Enkelrum 6690kr, Dubbelrum 6290kr, sovsal 5615 kr. Observera - antal enkel/dubbel-rum är starkt begränsat. Boka snarast!

Kursavgift inkl. alla måltider: 4590 kr. Kursavgift inkl. alla måltider utan frukost: 4240kr.

Enbart kursavgift: 2735 kr.

Anmälan och information:

Stiftelsen Skillebyholm,
15391 Järna Tel: 08-55157785 Månd - fred
08.00-12.00

www.skillebyholm.com

info@skillebyholm.com

ANNONS

INITIATIVE FORUM 2019

Roots to Routes, april 15-19, Ytterjärna

GATHER
IGNITE HOPE
ASK BOLD QUESTIONS
ASK THEM AGAIN

Join us for a five day co collaborative journey to connect, to bring together our ideas, and to shape the way we move forward in the world.

initiativeforum.yip.se

Medlemskap och medlemsavgiften

Reflektioner kring medlemskap och medlemsavgiften i Antroposofiska Sällskapet som underlag för gemensamma samtal på årsmötets förmiddagsevenemang

Vi har kunnat iaktta att tröskeln för att söka medlemskap i antroposofiska sällskapet har upplevts som hög sedan många år tillbaka. Inför ett medlemskap i sällskapet känner många att de förväntningar och ställningstaganden som krävs liknar de som ställs inför inträde i högskolan. Detta betyder att tröskeln att träda in i antroposofiska sällskapet är hög och tröskeln att sedan bli högskolemedlem är låg – men egentligen förhåller det sig precis tvärtom. Egentligen är medlemskapet i sällskapet att stödja arbetet i högskolan och att se ett berättigande i att den fria högskolan existerar.

Yngre människor, (i våra sammanhang ofta definierat som under 50 år), ser det inte som angeläget ur sin biografiska situation att bli medlem i en förening och att binda sig till en enda livsåskådning. Andra frågor har en mera framträdande roll.

De medlemmar vi har idag med sin förbundenhet till sällskapet upplever i hög grad att de vill stå för antroposofin i världen, ett representantskap som den enskilde först förväntas besluta sig för genom att söka sig till den fria högskolan för andlig vetenskap.

Vi ser och upplever att det finns ett mycket större antal människor som anser att antroposofin och dess verksamheter är värt att stödja och utveckla, däremot vill man ofta inte ta ställning offentligt. Denna grupp kunde dock vara väsentlig och kraftfull som ett stödjande nätverk.

Alla dessa aspekter gör att funderingar uppkommer att ordna de ekonomiska bidragen på ett litet annorlunda sätt än för närvarande

I vårt idéförslag skulle vi för den senare gruppen/"stödjande nätverk" vilja inrätta ett så kallat 90-konto, där man kan sätta in små eller större belopp när man ser det som meningsfullt att den antroposofiska impulsen behöver resurser för att kunna utvecklas och må bra. Det krävs inga namn och personuppgifter vid en inbetalning om man inte önskar det. Medel från den sortens bidrag kan användas för Forum, informationsmaterial, lokaler för samtal och möten där människor kan lära känna varandra och Antroposofin.

Genom att vara medlem i sällskapet och aktiv, ur ett personligt ställnings- och ansvarstagande såväl för den esoteriska det vill säga för den fria högskolan för andlig vetenskap, som för den exoteriska sfären inom antroposofiska sällskapet, förutsätts beredvilligheten att betala

ett grundbidrag, som för närvarande är 1200 kronor per år.

Vi vill förstärka känslan att det inte bara är styrelsen som bär den fria högskolan för andlig vetenskap utan att vi gör det tillsammans med alla våra medlemmar inom antroposofiska sällskapet.

Vi ser framemot att kunna samtala med er om dessa frågor när vi ses på förmiddagen den 6 april.

Styrelsen hälsar er varmt välkomna
Erland Kornfeld

Förslag till årsmötet

Jag önskar föreslå årsmötet 2019 beslutar om en ändring av punkt 7, Föreningsmöten, i våra stadgar.

Det gäller raden: *Val av godkänd/auktoriserad revisor och suppleant.*

Eftersom en ideell förening inte behöver ha en godkänd/auktoriserad revisor är mitt förslag att

denna rad ändras till: *Val av lekmanarevisor och suppleant.*

För ändring av stadgarna krävs två på varandra följande föreningsmöten med minst tre månaders mellanrum, varav ett ska vara ordinarie årsmöte. För ändring fordras att minst 2/3 av de röstande biträder förslaget vid den andra omröstningen.

Bromma den 7 mars 2019
Nils Dunkars

Motion till Antroposofiska sällskapets årsmöte 2019

Motionsställare: Markus Tibbling, medlem i Den fria högskolan och Antroposofiska sällskapet.

Syfte: Ändra begrepp/benämning av Den fria högskolan för antroposofi (i Sverige) till: Den fria högskolan för andevetenskap. Eller: Den fria högskolan för andlig vetenskap.

Bakgrund/motivation: Begreppet "antroposofi" är i sammanhanget vilseledande och för många ett innehållslöst begrepp, eller associeras med lära, mystik och pseudovetenskap, alltså fördomar. Begreppet har heller inte mycket släktskap med varken "Geisteswissenschaft" eller "spiritual science".

Jag anser det rent skadligt för både högskolan och Antroposofin med denna felaktiga benämning.

Risken att människor blir medlemmar i högskolan utan en vetenskaplig hållning till sin skolning och sitt sektionsarbete föreligger. Och det är även svårt att mo-

tivera någon att bli medlem i Antroposofiska sällskapet för att stödja och möjliggöra en Fri högskola för "antroposofier" så de kan syssla med sitt personliga lärande för sin egen skull.

Men att stödja en vetenskaplig institution som på allvar har en objektiv och forskande hållning och som vilar på vetenskaplig grund, Steiners forskargärning, är bättre motiverat.

Jag anser att Den fria högskolan har sin grund i Frihetsvetenskap som avhandlas, bevisas i Frihetens filosofi. Och bygger vidare på andevetenskaplig fakta. (Här refererar jag till internrevisorns kommentar till styrelsen från förra årsmötet.)

Denna frihetsvetenskap måste tas på fullaste allvar. Och förtroende till andevetenskap ges.

Den vill ställa sig in i tidens behov av och krav på vetenskaplig trovärdighet och säkerhet. Som bidrag till samhällets allmänna och individers individuella utveckling, kunskapande och forskning.

Att låta sig skrämmas för begreppen andlig/ande och/eller vetenskap kan aldrig vara motiv nog emot en ändring. Inte heller rädslan för sammanblandning med spiritism eller andra andevetenskapliga strömningar. Vilket jag förstår somliga gör.

Men här är det avgörande att begreppet "vetenskap" sätts i samand med "fria". Motivet ligger i att respektera R Steiners val av namn på högskolan och hans forskningsresultat som andevetenskaplig fakta.

Med frihetsvetenskapen som grundval. Den fria högskolan har redan en sektion som specifikt berör antroposofin, den allmänna sektionen för antroposofi. Även i relation till detta är det högst förvirrande med den nuvarande benämningen på högskolan.

Högskolan med dess namn, benämning, bör syfta till att upplysa om dess identitet mot allmänheten som den samhällsfaktor den vill vara.

Sektionerna som dess inre identitet, innehåll och verksamhet, syftar att definiera de vetenskapliga områden som högskolan utgör.

Förslag: Att årsmötet röstar för en ändring (rättelse) av namnet på Den fria högskolan för antroposofi (i Sverige) . Och utser en arbetsgrupp, av högskolemedlemmar som ej sätter sig mot motionen, att avgöra om den ska heta Den fria högskolan för andevetenskap eller Den fria högskolan för andlig vetenskap.

Arbetsgruppens resultat har fullmakt och ändringen fastslås på höstmötet.

21 Februari 2019

Resultaträkning

Resultaträkning	Utfall	Utfall	Budget	Utfall	Budget
INTÄKTER	2016	2017	2018	2018	2019
Medlemsbidrag	909	988	990	964	900
Forsknings o utv bidrag	285	562	550	728	750
Konferenser och kurser	145	16	0	14	0
Bidrag, annons, hyra mm	86	79	0	61	0
	1 425	1 645	1 540	1767	1650
KOSTNADER	2016	2017	2018	2018	2019
Allm. Antropos. Sällskapet	353	520	600	580	600
Verksamhetskostnader	183	260	150	242	250
Löner och sociala avgifter	331	280	350	308	350
Resekostnader o högskola	221	107	150	203	200
Medlemskommunikation	140	188	220	226	200
Konferenskostnader	188	60	60	80	50
Resultat	9	230	10	128	0
	1 425	1 645	1 540	1767	1650

Kalendarium för Antroposofiska Sällskapet i Sverige

23 mars

Stoppa snabbtåget - jag vill stiga av – eller på?

Vi vill bjuda in till samtal
Vi bevittnar en omvälvande tid av en teknisk utveckling som fjärrar oss allt mer från livet, från oss själva och varandra. Vad gör jag själv för att hålla balansen, förbli optimistisk men inte naiv.

Regula Nilo-Schulthess (Järna) och Elizabeth Wirsching (Oslo) berättar lite om hur de själva prövar detta och är nyfikna på att ta del av andras erfarenheter och tankar.

Hjärtligt välkomna!

Plats: Robyggesalen (gamla Robyggematsalen). Kl 10.00 till 13.00.

6 april

Årsmöte

Årsmöte i Antroposofiska Sällskapet
Kallelse skickas med i detta nr av Forum Antroposofi (1, 2019).

13 april

Högtidligt månadsfirande

Kl 18-22 i Robyggesalen (gamla Robyggematsalen). Hjärtligt välkommen!
Mer info på: antroposofi.nu/kalender

18 maj

Högtidligt månadsfirande

Kl 18-22 i Robyggesalen (gamla Robyggematsalen). Hjärtligt välkommen!
Mer info på: antroposofi.nu/kalender

8 juni

Högtidligt månadsfirande

Kl 18-22 i Robyggesalen (gamla Robyggematsalen). Hjärtligt välkommen!
Mer info på: antroposofi.nu/kalender

25 juni – 29 juni

Mysteriedramer i vår tids apokalyps

Väktaren vid tröskeln
Själarna vaknar
samt föredrag av Michael Debus, konstnärliga arbetsgrupper

Läs mer och ladda ner program på:
ytterjarna.se

11 – 13 oktober 2019

Nordiskt Högskolemöte i Järna

Vårt möte riktar sig till högskolemedlemmar i Norden och arrangeras av de Antroposofiska Sällskapen i Norden tillsammans med ledningen för Freie Hochschule für Geisteswissenschaft vid Goetheanum genom Claus-Peter Röh och Paul Mackay.

Inbjudan mejlas ut till högskolemedlemmarna och postas de till som inte har mejl.

Vi hälsar er varmt välkomna!
För förberedelsegruppen

Mats-Ola Ohlsson
Generalsekreterare i svenska Antroposofiska Sällskapet!
Anmäl dig på: antroposofi.nu/kalender

Titta gärna in i kalendariet på vår hemsida - där kan finnas annonser för nya händelser och möten!
antroposofi.nu/kalender
Anmälningar till sällskapets aktiviteter görs, om inget annat nämnts, till sekretariatet på: 08-554 302 20 eller kontakt@antroposofi.nu

Norrköpingsgruppen

Antroposofiska Sällskapet Norrköpingsgruppen är en lokal sammanslutning av medlemmar i det Allmänna Antroposofiska Sällskapet. Sällskapet har till syfte att bära en fri högskola för antroposofisk forskning. Denna högskola strävar efter att finna och formulera andliga lagbundenheter på olika verksamhetsområden, som de vanliga forskningsmetoderna eller tanke- och synsätten inte kommer åt. Denna antroposofiska forskning är integrerad i många olika kulturområden där verksamheten bygger på antroposofi, t.ex. waldorfpedagogik, biodynamiskt jordbruk, antroposofisk läkekonst, läkepedagogik, olika konstarter som arkitektur, eurytmi m.m.

Norrköpingsgruppen har en lokal för sammankomster och där finns ett bibliotek med huvudsakligen böcker och föredrag av Rudolf Steiner.

Biblioteket har öppet tisdagar 18.00 – 18.30 under tiden september till och med maj. Hagebygatan 69, Norrköping.
www.antroposofi.nu/norrkoping
E-post: antroposofi.norrkp@telia.com.
Övrig tid: kontakta någon i styrelsen.
Birgitta Johansson, ordförande
tel. 0768-19 13 11
Per Hallström, sekreterare
tel. 0736-849 366

Program med kursutbud på hemsidan!
www.antroposofi.nu/norrkoping

Vill du veta mer om antroposofi, eurytmi, musik, waldorfpedagogik och social tregrening?

Vi ordnar kurser, workshops och studiedagar på teman i anslutning till antroposofi, antingen i vår lokal i Norrköping eller lokalt hos er. Förfrågningar och intresseanmälan: Maivor Forster, tel. 0739 - 792 338.

Tisdagsgruppen

Start tisdagen den 4 sept. kl. 18.30 - 19.45. Vi börjar höstens arbete med studium av bl a "Grundstensmeditationen" av Rudolf Steiner.

Vitaliserande eurytmi

Välkomna till stärkande och livgivande eurytmi i grupp i Ensjöholms vackra sal. Onsdagar 18.00 med start 12/9. 8 gånger.

STOCKHOLM

Stockholms- kretsen

Föreningen Stockholmskretsen är en ekonomiskt fristående förening inom Antroposofiska sällskapet i Sverige. Stockholmskretsens uppgift formuleras i stadgarna: att "initiera, bedriva, samordna och understödja ideell antroposofisk verksamhet i Stockholm med omnejd". Detta sker bl a genom våra olika verksamheter i lokalen på Hagagatan 14. Där finns ett bibliotek med antroposofisk litteratur och viss försäljning och hålls föreläsningar, konstnärliga arrangemang kursverksamhet och studiegrupper.

Som medlem i Antroposofiska sällskapet kan du också bli medlem i Stockholmskretsen genom att sätta in årsavgiften 300 kr på vårt bankgirokonto: 474-3167 - ange "medlemsbidrag", ditt namn och vilket år det gäller.

Är du inte medlem i Antroposofiska sällskapet så kan du ändå stödja oss genom att sätta in valfritt belopp på samma konto, ange "gåva". Vår verksamhet kan endast till en del bäras av medlemsbidragen och förutsätter till stor del frivilliga gåvor.

Bibliotek och antikvariat
Hagagatan 14, 113 48 Stockholm
Tel: 08-34 87 41

T-bana: Odenplan, nära Stadsbiblioteket
Antroposofisk litteratur på svenska, tyska och engelska.

Öppettider: måndag - torsdag kl 16.15-18
Fredagar stängt!

Ordförande: Annika Stigdotter tel 08-660 93 13

Hemsida:
www.antroposofi.nu/stockholm
- se där under: Lokalavdelningar
Facebook:
Stockholmskretsen - Antroposofiska sällskapet
Stockholmskretsens Bankgiro: 474-3167
(medlemsbidrag, gåvor)

Kursverksamheter

- Luncheurytmi
- Friskvårdseurytmi
- Måla med växtfärger eller olja

Se kursutbud på hemsidan!
www.antroposofi.nu/stockholm

Meditation

Sönd 23/9, 14/10, 11/11 och 9/12 kl. 17-18.30 på Hagebygatan 69. Introduktion, övningar och samtal. En väg till att praktisera antroposofisk meditation, inspirerad av Arthur Zajonc

"Te hos Sofie" på söndagar

Startsöndagen 2 september kl. 18:30 - 20:30
Vi är en nyligen sammansatt grupp som till hösten 2018 ämnar fortsätta våra studier med boken Andlig Skolning. Nya medlemmar är varmt välkomna! Vi ämnar varva bokstudierna med att läsa artiklar från tidskriften Forum för Antroposofi samt att då och då bjuda in mer erfarna personer till samtal kring olika relevanta ämnen

23 mars

Eurytmiskt övande av 12 livsstämningar - 12 sätt att förhålla sig till världen, samt föredrag om den historiska bakgrunden till temat och exempel på betydelsen av den praktisk/konstnärliga utvecklingen av tanke, känsla och vilja. Medverkande: Göran och Charlotte Krantz.

Plats: Ensjöholms by. Deltagaravgift: 400:- endast föredraget 100:-.

30 mars

"Sågen om Parsifalmyten"

Offentlig eurytmi-föreställning i Norrköping

En äventyrlig och poetisk föreställning, grundad på texten i Richard Wagners opera: Parsifal - dåren som räddaren världen, med musik av Sergej Prokofjev och Aleksandr Skrjabin.

Tid och plats: Hörsalen i Norrköping tisd 30/3 kl. 18.00. Entré 150 kr.

Kalendarium

Lokal: Hagagatan 14
Evenemang/föredrag kostar 100 kr;
pens/stud: 80 kr
Endast kontant betalning!

Tisdag 2 april kl 19

Dialog - seminarium om tregreningen:
- Hur uppnår vi kreativ frihet, ekonomisk solidaritet och likvärdig behandling inom vård, skola och omsorg?

Tisdag 16 april kl 19

Visdom, skönhet och styrka
Mikael Gejel

Studieforum

Fria forumet för RS studier
Måndagar kl 18.30
Omkostnad: 20 kr per gång

Hur får man ordning på skolningsvägen när den beskrivs så olika i Rudolf Steiners böcker och föredrag?
Självständigt och tillsammans kommer vi att söka upp och lära känna denna process. Här krävs en vilja till självstudium!

Nya deltagare tas nu bara emot efter samtal!
För info: ring Sergej Almstedt
tel 08-34 87 41 måndagar kl 16.15-17.

Konstnärliga evenemang

Onsdag 20 mars kl 10

Sagoföreställningar för barn, med dans och musik

Söndag 14 april kl 18

Kreativ musikafton

Tisdag 7 maj kl 10

och

Torsdag 9 maj kl 10

Eurytmiföreställning för barn

Söndag 12 maj kl 18

Kreativ musikafton

ANNONS

Medarbetareförbundet - MeF

Vi är fackförbundet för alla medarbetare i de antroposofiska verksamheterna
Vårt uppdrag är att stödja samverkan mellan jämlikar - i levande organisationer!

MeF är till för alla medarbetare oavsett vad man arbetar med. MeF ger medlemmarna stöd utifrån en unik kombination av kunskap i arbetsrätt och bred erfarenhet av antroposofisk självförvaltning.

Vi har god kännedom om antroposofiska verksamheters olika särart, organisation och kultur. De medarbetare som vill utveckla samverkan och medinflytande i verksamheterna kan därför få ett bra stöd av MeFs kollektivavtal. De verksamheter som ser det som ett stort värde i medarbetarnas delaktighet och medansvar kan också de få ett bra stöd av MeFs kollektivavtal.

Vår nya avtalspart:

Arbetsgivaralliansen-TRIA

Under 2017 upphörde HF med sin verksamhet och istället bildades en ny bransch inom Arbetsgivaralliansen: TRIA, som är en förkortning av Tregrening i arbetslivet. De centrala avtal vi har med TRIA är tills vidare i form av sk "Hängavtal" på Arbetsgivaralliansens avtal: "vård/omsorg" och "skola/utbildning". Hängavtalen har TRIA tecknat med Medarbetareförbundet, Kommunalt, Lärarnas Samverkansråd och Vision.

Lokal avtal

I anslutning till detta behöver de lokala avtalen ses över. MeF arbetar just nu mycket med att hjälpa alla verksamheter att ta fram nya lokala avtal.

Kansliet i Järna

Vårt kansli är bemannat de flesta dagar på oregelbundna tider. Vi ofta är på resa till medlemmar på arbetsplatser runt om i landet.
Enklast når du oss via mail på info@mef.se eller på våra telefoner:
Per Hallström 0736-849 366
Helena Yli-Koski 0704-14 94 34.

Bli medlem du också!

Styrelsen och medarbetarna genom
Per Hallström och Helena Yli-Koski

ANNONS

TRIA – tregrening i arbetslivet

TRIA – social tregrening i arbetslivet – är branschen, som organiserar antroposofiskt orienterade huvudmän i Arbetsgivaralliansen.

Jonas Bergman, som har varit branschansvarig sedan Huvudmannaförbundet gick över till Arbetsgivaralliansen, har lämnat vår bransch för annat uppdrag och **Maria Liljedahl** har efterträtt honom som TRIA:s rådgivare och förhandlare.

Maria är arbetsrättsjurist och har lång erfarenhet av arbetsrättsfrågor och förhandlingar och har haft olika uppdrag inom det fältet, bl.a. som förbundsjurist för Svensk Scenkonst och Visita. Hon ser fram emot att coacha ideella och idéburna arbetsgivare och är mycket intresserad av att stifta bekantskap med TRIA:s medlemmar. Hon har redan hunnit besöka och bekanta sig med några av våra verksamheter.

Maria Liljedahl kan nås på telefon 08-545 912 01 eller 0708-48 32 84 och har e-post maria.liljedahl@arbetsgivaralliansen.se.

Arbetsgivaralliansen har ett stort kursutbud inom bl.a. arbetsrätt, arbetsmiljö, kollektivavtal, ledarskap, där en del kurser är kostnadsfria och andra erbjuds till självkostnadspris för medlemmarna. Utbudet finner du på arbetsgivaralliansen.se/kurser.

I en situation där många av våra medlemmar möter stora utmaningar i en regulativ och föränderlig omvärld, ställs stora krav på både organisation och medarbetarskap. TRIA kan utifrån idén om den sociala tregreningen ge många inspirerande impulser som stöd för utvecklande av bl.a. ett socialt hållbart ledarskap:

- Ett fritt kreativt och socialt liv, som ger mening och möjlighet till personlig utveckling och initiativtagande under ansvar
- Ett rättsliv präglad av alla människors lika värde med rättigheter och skyldigheter
- Ett solidariskt förhållningssätt i arbetsliv och ekonomi där olika prestationer styrs av behov.

Branschrådet TRIA genom Rüdiger Neuschütz

FRÅN SEKRETARIATET

Melemskap

Goetheanum meddelade att man under januari välkomnat 94 nya medlemmar. Och under perioden 15 januari till 11 februari, är 83 ej längre medlemmar (utträden, tappade medlemmar och uppdaterade medlemslistor i landssällskapen) i Allmänna Antroposofiska Sällskapet.

Källa: Anthroposophie weltweit, nr 3, 2019.

Artiklar på hemsidan

antroposofi.nu/forum

Följande texter finns publicerade på hemsidan för medlemstidningen:

- Om utgivningen av Rudolf Steiners samlade verk (GA, "Gesamtausgabe"), av Cato Schiötz, tidigare publicerad i Antroposofi i Norge 2017.
- Att fylla 72 år – berättelser i anslutning till C Ritters artikel.
- Om tregrening, Hans Möller.
- Frågor som gäller livet - Materialism, andlighet och social tregrening av Frans Carlgren.
- Om Kaj Skagens bok, "Morgen ved midnatt" av Ole Harald Dahl.
- Waldorf made in China, av Nana Gobel, ur Das Goetheanum nr 25-2015.
- Antroposofi som religion, av Johannes Kiersch, ur Das Goetheanum nr 6-2015.
- Flowforms - Unik hantverkskultur med betong och konststen i Järna.

ANTROPOSOFISKA SÄLLSKAPET

Studium på Gotland

Andlig Skolning gruppen, Gotland, välkomnar nya medlemmar samt besökare till vårt studium i Ganthem. Kontakt: helena.industri@gmail.com

Vår vän, studiekamrat och eurytmist Reintraut Dellit-Andersson har lämnat oss och är saknad.

ANTROPOSOFISKA SÄLLSKAPET

Medlemsgrupper

Björkgruppen, Katrineholm

Yvonne Boukari,
yvonne.boukari@gmail.com

Brommagruppen, Stockholm

Nils Olof Dunkars, 08-25 87 06

Delsbogruppen, Delsbo

Matti Remes, matti@staffansgarden.com

Filosofigruppen, Järna

J.C. Lassen, j.chr.lassen(at)hotmail.com,
070-799 22 20

Grundstengruppen, Järna

Katarina Hausmann, tel.08 55171595,
katarina.hausmann@telia.com, eller

Marie Haglund tel. 0156-14095

Jeanne d'Arcgruppen, Örebro

Rebekka Bergman, 019-23 34 46,
rebeccakbergman@outlook.com

Johannes Bureusgruppen, Uppsala

Annika Asmussen, 070-11 44 073

annika.asmussen(at)tele2.se,

Adja Asmussen, 076-631 40 41

adja(at)tele2.se

Järnagruppen, Järna

Artur Granstedt,
0158-33 075, artur.granstedt@jdb.se

Kalmargruppen, Kalmar

Hans Johannesson, 0480-360 10

Mariagruppen, Västerås

Kristina Mezëi, 021-804649

Mikaelgården, Järna

Dick Tibbling, 08-551 500 67

Norrköpingsgruppen

Birgitta Johansson

Novalisgruppen, Järna

Kristian Holmberg, 0703- 688 544

Pestalozzigruppen, Järna

Elisabeth Chyle, 08-551 503 29

Rudolf Steinergruppen, Stockholm

Annika Stigdotter, 08-660 93 13

Selma Lagerlöfgruppen, Stockholm

H. Osika, 08-551 505 10 el 08-551 505 93

Tavestagruppen, Järna

Walter Druml, 08-551 742 61

Umeågruppen

Roland Karlsson, 090-300 61 070-546 00
61, rolandkarlsson01@tele2.se

Urielgruppen, Växjö

Daniel Ekman,
0470-636 96, 070-633 93 23

Österlengruppen, Baskemölla

Eva Breitholtz, 0736490300
evabreitholtz@gmail.com

Läs mer om grupperna på hemsidan:
antroposofi.nu/ studie_arbetsgrupper

Medlemssekretariat

i Kulturhuset i Ytterjärna

Mån-fre 13-15

08-554 302 20

kontakt@antroposofi.nu

Medlemsavgiften

ordinarie 1200 kr, studerande 300 kr,

till Ekobanken 9700 132 745-1,

pg 5 88 71-5, Swish 123 499 13 86

Autogiro, kontakta sekretariatet

Kalendarium på hemsidan

antroposofi.nu/kalender

Mejlutskick

Meddela oss din mejladress till:

kontakt@antroposofi.nu

så skickar vi dig löpande information

Bli medlem!

antroposofi.nu/blimedlem

Betala enkelt med Swish

Läs in denna qr-kod med Swish-appen i
din mobil!

Styrelse

Antroposofiska Sällskapets styrelse:

Mats-Ola Ohlsson, generalsekreterare

mats-ola@antroposofi.nu 08-554 302 20

Regula Nilo, sekreterare

regula@antroposofi.nu

Janne Silvasti

janne@antroposofi.nu

Karen Swartz Larsson

karen@antroposofi.nu

Elisabeth Ehrlich

elisabeth@antroposofi.nu

Daniel Håkansson

daniel@antroposofi.nu

Erland Kornfeld, ordförande & kassör

erland@antroposofi.nu

Forum Antroposofi utges av
Antroposofiska Sällskapet i Sverige.

Varje skribent ansvarar själv för
sitt material.

REDAKTIONSKRETS

Tobias Ossmark

Felix Nieriker

Göran Nilo

Bo Werner Eriksson

Joel Hallklint

Karen Swartz Larsson

REDAKTIONSRÅD

Karen Swartz Larsson,

kontaktperson i styrelsen.

GRAFISK FORM

Ritator

TRYCK

EKTAB (Eskilstunakurirens
tryckeri) Ett ISO 14001-certifierat

tryckeri som enbart använder

vindproducerad el.

PRENUMERATION

Kontakta sekretariatet eller

registrera på hemsida, 240 kr/år.

Till pg 5 88 71-5, Swish 123 499 13 86

Autogiro, kontakta sekretariatet

HEMSIDA

antroposofi.nu/forum

ANTROPOSOFISKA SÄLLSKAPETS

SEKRETARIAT

e-post kontakt@antroposofi.nu

tel 08-554 302 20

KONTAKT MED FORUM

projektledare Joel Hallklint

e-post: kontakt@antroposofi.nu

tel 08-554 302 20

postadress: Forum Antroposofi,

pl 1800, 153 91 Järna

ISSN 1404-4277

UTGIVNINGSPLAN FÖR 2019

Deadline för 2-2019 ca 20 april.

För längre uppslag, vänligen anmäl i
god tid innan deadline.

ANNONSERING

Kontakta oss. För privatpersoner: radan-

nonser 80 kr. Tidskriftens format: höjd

315 mm, bredd 235 mm.

B

SVERIGE
PORTO BETALT
PORT PAYÉ

Ögonblicksbilder, nr 1

Kulturarvets utveckling

Arkivögonblicket startade som ett samarbete mellan Goetheanum Dokumentation och Forum. Formatet har varit ett sätt att vårda den antroposofiska rörelsens kulturarv, att i delar göra det till erfarenhet och därmed närvarande. Efter 25 stycken publicerade arkivögonblick har denna kooperation nu kommit till ett avslut.

Det dokumentativa intresset för Rudolf Steiners kulturarv upphör inte, tvärtom tyder allt på att det ökar. Vilka krav som därmed ställs diskuteras och bearbetas på olika håll. Inom ramen för Goetheanum Dokumentation har exempelvis moderna standarder för katalogisering införts. Behovet av bevarande och tillgänglighet är odiskutabelt. Inför dess konstsamling som omfattar nära tretton tusen verk i olika medier ställs dock frågan på sin spets. Slutsatsen som nyligen presenterades i en rapport (Johannes Nilo och Bodo von Plato: *Das Goetheanum und Rudolf Steiners Kulturerbe*, 2018) är att arkivfrågan bör ses i ljuset av den Fria Högskolan för Antroposofi. Utvecklingen av kulturarvet bör inte lösgöras från utvecklingen av denna

högskola: de båda hör samman som varandras grundpelare. Utan den ena, faller den andra.

Detta förhållningssätt kan även vara en ledstjärna för Forum. Den fria högskolans decentraliserade utveckling och pågående praktiker på jordens alla kontinenter tillhör lika mycket ett kulturarv som den centrala och fortsatt outsinliga källan. Dessa spridda intentioner utgör utgångspunkter för samma rörelse. Forums avsikt är att starta en ny serie som en direkt fortsättning på den föregående. Vi kommer utgå från bilder som belyser människan i det 21:a århundradet. Vi eftersträvar även fortsatt en process som utgår från en rörelse i ögonblicket, en subjektivitet som närvarande reflekterar sig själv och sitt objekt – en process från seende till hörande. Förslag och bidrag i denna riktning välkomnas!

Bild: Grafisk design från Japan, utgivare och formgivare Yuta Takahashi. Bok: Johannes Kühl, Johannes Greiner: *Anthroposophische Gesellschaft und Freie Hochschule für Geisteswissenschaft (SAKS-BOOKS 2016)* i japansk översättning. Text: Tobias Ossmark.